

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra politologie a evropských studií

Bc. Jakub Dřevjaný

Analýza postojů politického Hnutí ANO 2011 k evropské integraci

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Markéta Zapletalová, Ph.D.

Olomouc 2018

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 3. 5. 2017

Podpis:.....

Jakub Dřevjaný

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucí diplomové práce Mgr. Markétě Zapletalové, PhD. za její pomoc, rady, odbornost, a hlavně trpělivost během psaní této práce. Zároveň děkuji svým rodičům za podporu během celého studia. Poděkování patří i studijní referentce Markétě Kuchařikové, jejíž ochota a pomoc výrazně usnadnila průběh mých studií.

Obsah

Úvod.....	5
1. Konceptuálně typologický rámec.....	10
1.1. Definice euroskepticismu	10
1.2. Typologie stranického euroskepticismu a postoje stran k evropské integraci.....	14
1.2.1. Typologie Paula Taggarta a Alekse Szczerbiaka a její pozdější revize.....	16
1.2.2. Typologie Petra Kopeckého a Case Mudda.....	18
1.2.3. Typologie Christophera Flooda a Simona Usherwooda	21
1.2.4. Typologie Nicolò Contiho a Luca Verzichelliho.....	22
1.2.5. Typologie Petra Kanioka	25
1.2.6. Typologie Søren Riishøje.....	28
1.2.7. Zhodnocení jednotlivých typologií.....	29
2. Vývoj a specifika politického hnutí ANO 2011	32
2.1. Vznik hnutí ANO 2011 a vstup na politickou scénu	32
2.2. Organizační struktura hnutí ANO 2011.....	33
2.3. Porovnání hnutí ANO 2011 a jiných politických stran	38
2.4. Model strana-firma a ANO 2011	39
3. Analýza a typologizace postojů hnutí ANO 2011	43
3.1. Analýza stranických dokumentů hnutí ANO 2011.....	43
3.1.1. Programatika ANO 2011 ve volbách do Poslanecké sněmovny 2013.....	43
3.1.2. Programatika hnutí ANO 2011 ve volbách do Evropského parlamentu 2014.....	44
3.1.3. Programatika hnutí ANO 2011 ve volbách do Poslanecké sněmovny 2017	48
3.2. Analýza výroků čelních představitelů hnutí ANO 2011	50
3.2.1. Výroky čelních představitelů ANO 2011 vzniku Hnutí po volby do Poslanecké sněmovny 2013	50
3.2.2. Výroky čelních představitelů ANO 2011 od voleb do Poslanecké sněmovny 2013 do povolební situace po volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2017.....	51
3.3. Typologizace postoje hnutí ANO 2011	57
Závěr.....	65
Literatura	70
Abstrakt	83
Abstract	84

Úvod

S termínem euroskepticismus se můžeme v dnešní době setkat téměř kdekoliv a není doménou pouze akademického výzkumu. Projekt evropské integrace vyvolává různé typy reakcí jak v členských zemích EU, tak i v kandidátských zemích EU v Evropě. Pojem euroskepticismus je právě jednou z těchto reakcí. Vývoj evropské integrace se rovněž promítl do politické soutěže v rámci členských států, jelikož se evropská tematika stala důležitým tématem vedle čistě národních témat. To znamenalo potřebu reakce politických stran na evropskou integraci a definování jejich postoje k evropské integraci. Pro politické strany je definování jejich postoje k evropské integraci důležité zejména ze dvou důvodů: prvním důvodem je, že tento postoj tvoří část oficiální ideologie strany, a druhým důvodem je, že tento postoj je zásadní charakteristika politické strany pro potenciální voliče strany. Podle některých akademiků je evropská tematika tak důležitá pro voliče (viz Hloušek 2011), že má podobu další konfliktní linie¹. Tento proces evropeizace stranické politiky nalezneme v každé členské zemi EU, včetně České republiky a jejího stranického systému. Pro české politické strany je evropská integrace důležitým tématem a je to téma, na kterém se mohou strany profilovat a oslovit potenciální voliče. Jednou z takových stran je i politické hnutí ANO 2011.

Politické hnutí ANO² 2011 (dále Hnutí) bylo v počátku v roce 2011 založeno jako občanská iniciativa, Andrejem Babišem jako protest proti politické situaci a míře korupce v České republice. Postupem času se tato občanská iniciativa transformovala v roce 2012 na politické hnutí, které se angažovalo v několika volbách a v současné době hraje zásadní roli v politickém systému ČR. Jejím posledním výrazným úspěchem bylo drtivé vítězství ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2017. Zásadní pro vznik hnutí ANO 2011 a jeho úspěch na politické scéně je osoba a zdroje A. Babiše. Ten je zároveň zakladatelem Hnutí a jeho předsedou. Tato skutečnost se značně promítá do chodu Hnutí a v rámci českého politického systému je to poměrně nově studovaný fenomén.

Hlavním cílem této práce je analýza postojů hnutí ANO 2011 k evropské integraci. Součástí analýzy je také typologizace postoje Hnutí za použití typologií stranického euroskepticismu několika autorů. Pro naplnění cíle je proto nutné v práci detailně a přehledně charakterizovat nejčastěji používané typologie stranického euroskepticismu a také představit samotné hnutí ANO 2011. Sekundárním cílem práce je zpracování detailního a věcného

¹ Politologická teorie S. Rokkana a M. Lipseta (viz Rokkan, Lipset 1967), popisující konfliktní linie (*cleavages*) dělicí společnost do různých volebních bloků.

² Akce Nespokojených Občanů.

přehledu typologií stranického euroskepticismu, který může sloužit jako vstupní text do tématiky stranického euroskepticismu.

V návaznosti na hlavní cíl této práce si autor klade následující výzkumné otázky. *Jaká je míra stranického euroskepticismu hnutí ANO 2011? Jaké jsou výroky čelních představitelů hnutí ANO 2011 o evropské integraci. Jak se vyvíjel postoj ANO 2011 k evropské integraci od vzniku hnutí do voleb do Poslanecké sněmovny v roce 2017? Jaké jsou zdroje stranického euroskepticismu hnutí ANO 2011?*

Tato práce je koncipována jako případová studie a z hlediska metodologického jsou použity metody deskripce a analýzy. Deskriptivní metoda je využita v první a druhé kapitole, které popisují vznik a historii pojmu euroskepticismus, respektive stranického euroskepticismu, typologie stranického euroskepticismu a vznik a vývoj hnutí ANO 2011 a jeho specifika. Analytická metoda je použita v třetí kapitole práce, konkrétně metoda analýzy programových dokumentů politické strany a výroků čelních představitelů této strany. Tato metoda byla vybrána předně kvůli možnosti analyzovat oficiální stanoviska politické strany, popřípadě jednotlivce a snadné komparace tohoto postoje v daném časovém období. Výhodou této metody je také snadná dostupnost dat, kterými jsou oficiální volební programy politických stran a veřejné výroky čelních představitelů strany, v tomto případě politického hnutí ANO 2011 a jeho čelních představitelů.

Časově je téma ohraničeno od vzniku Hnutí v roce 2011 a následné registrace jako politické strany v roce 2012 do voleb do Poslanecké sněmovny 2017. Ačkoliv toto období je krátké, vzhledem k účasti a úspěchům Hnutí hned v několika volbách, poskytuje pro potřeby této práce dostatek volebních materiálů Hnutí a dostatečné množství rozhovorů a výroků čelních představitelů Hnutí. V rámci analytické části se zkoumané časové období dělí pro přehlednější strukturu práce dvěma způsoby. Prvním způsobem, v analýze volebních programů, je zkoumané období rozčleněno na jednotlivé volby v daném období a analýzu volebních programů do těchto voleb. Druhým způsobem, analýze výroků čelních představitelů Hnutí, nelze jako u volebních programů rozdělit časové období na jednotlivé volby, a je tedy děleno kontinuálně na dvě časové periody. Ty jsou ohraničeny vznikem Hnutí a volbami do Poslanecké sněmovny v roce 2013 a prvním volebním obdobím od roku 2013 do roku 2017, včetně povolebního období v roce 2017.

Práce obsahuje tři hlavní kapitoly. První kapitola je teoretická a obsahuje dvě podkapitoly. První podkapitola představuje termín euroskepticismus, jeho počátky a zdroje. Poté následují různé definice euroskepticismu několika autorů, příkladem P. Taggarta nebo P. Kanioka. Závěr kapitoly popisuje pozitivní a negativní vymezení euroskepticismu jako

alternativního přístupu k tématu euroskepticismu. Cílem této podkapitoly je také představit komplexnost definice euroskepticismu a příčiny neexistence jeho jednotné a všeobecně uznávané a užívané definice.

Druhá podkapitola popisuje stranický euroskepticismus, tedy projevy euroskepticismu v samotných politických stranách, a způsoby typologizace stranického euroskepticismu. V úvodu druhé podkapitoly je stručně popsán počátek výzkumu stranického euroskepticismu a metodologie jeho výzkumu. Převážná část druhé podkapitoly je věnována typologiím stranického euroskepticismu, počínaje typologií autorů P. Taggarta a A. Szczerbiaka, která byla první typologií ve svém oboru a inspirací pro následující typologie ostatních autorů. Poté následují další hlavní typologie, včetně revize typologie P. Taggarta a A. Szczerbiaka, typologie stranického euroskepticismu od autorů P. Kopecký a C. Mudde, Ch. Flooda a S. Usherwooda, N. Contiho a L. Verzichelliho, P. Kanioka a S. Riishøje. Závěr této podkapitoly je věnován stručnému shrnutí a zhodnocení jednotlivých typologií stranického euroskepticismu.

Tématem druhé kapitoly diplomové práce je politické hnutí ANO 2011, založené majitelem holdingu Agrofert A. Babišem. Tato kapitola představuje vznik občanského hnutí ANO 2011, kterého se postupem času transformovala na politické hnutí ANO 2011. Popsány jsou okolnosti vedoucí ke vzniku ANO 2011 a následný vstup Hnutí do politické soutěže. Dále druhá kapitola obsahuje popis organizačních struktur hnutí ANO 2011. Následuje srovnání organizační struktury ANO 2011 s jinými politickými stranami, které můžeme označit jako „staré“ strany. Závěr druhé kapitoly se obsahově věnuje popisu stranického modelu strana-firma a jeho aplikaci na ANO 2011.

Třetí kapitola se zabývá především výzkumem postojem hnutí ANO 2011 k evropské integraci a má tři podkapitoly. První podkapitola se zaměřuje na analýzu volebních programů, které byly použity pro volby, ve kterých se objevila evropská tematika, tedy pro volby do Evropského parlamentu v roce 2014 a volby do Poslanecké sněmovny v roce 2013 a 2017. Druhá podkapitola analyzuje výroky čelních představitelů ANO 2011 vyjadřující se k evropské integraci. Vzhledem k dominantní pozici A. Babiše v Hnutí je tato podkapitola zaměřena zejména na jeho výroky a postoj k evropské integraci. Hlavním cílem třetí podkapitoly je následné zařazení postoje hnutí ANO 2011 do typologií stranického euroskepticismu, představených v první kapitole práce, a analýza vývoje postoje ANO 2011 k evropské integraci. Analyzovány jsou také zdroje postojů ANO 2011 k evropské integraci.

Ačkoliv studium euroskepticismu, potažmo stranického euroskepticismu, je poměrně nový fenomén, můžeme najít velké množství prací na obě témata. Důvodem je především

rozmach tématu v 80. a 90. letech 20. století v období negativních reakcí na vývoj evropské integrace členských států, jako je například Velká Británie. Dalším důvodem studia euroskepticismu je jeho popularita jako termínu, který je často používán ve veřejné nebo akademické sféře. Výsledkem je obrovský počet výzkumů, zaměřených na aspekty a projevy euroskepticismu. Také téma stranického euroskepticismu je bohatě zpracované a existuje několik desítek prací s touto tematikou. Důvodem je atraktivita euroskepticismu pro politické strany a začlenění evropské tematiky mezi, do té doby, hlavně domácí témata. Míru zpracování stranického euroskepticismu ilustruje množství typologií popsanych a použitých v této práci.

Základní literaturou pro pochopení a také uchopení tématu byly publikace Vlastimila Havlíka, Lubomíra Kopečka a Petry Svačinové. V případě V. Havlíka se jedná o článek *Jak je měřit? Přístupy a metody analýzy postojů politických stran k evropské integraci*, který popisuje metodologii a vývoj výzkumu euroskepticismu. Ačkoliv tento článek výborně představuje, jak zkoumat stranický euroskepticismus, jeho úvodní část nedostatečně popisuje významnost stranického euroskepticismu nebo obecně evropeizace politických stran. Článek L. Kopečka *Euroskeptici, europeanisté, euroentuziasté, eurofobové – jak s nimi pracovat?* byl pro tuto práci úvodním zdrojem různých typologií stranického euroskepticismu, které jsou základem pro tuto práci. Kopečkův článek je označen jako úvodní, jelikož neobsahuje detailní popis stranických typologií. Druhým problémem je jeho zastaralost, jelikož od data vydání článku bylo publikováno několik dalších typologií. Základem druhé kapitoly této práce byl článek L. Kopečka a P. Svačinové, *Kdo rozhoduje v českých politických stranách? Vzestup nových politických podnikatelů ve srovnávací perspektivě*, popisující hnutí ANO 2011 a jeho specifika v českém politickém systému. Zmíněné příspěvky posloužily jako úvod do tématu stranického euroskepticismu a fungování ANO 2011.

Pro první kapitolu jsou stěžejní práce několika autorů zaměřených na euroskepticismus a konkrétněji na stranický euroskepticismus. Hlavní prací, o kterou se první kapitola opírá, je článek *Theorising Party-Based Euroscepticism: Problem of Definition, Measurement and Causality* P. Taggarta a A. Szczerbiaka, který byl první prací na téma stranického euroskepticismu a možnosti jeho typologizace. Poté následovalo publikování dalších prací na stejná témata a prezentující zejména alternativní typologie stranického euroskepticismu. Jedná se výzkumy od dvojic autorů C. Mudde a P. Kopecký a N. Contiho a L. Verzichelliho, Ch. Flooda a S. Usherwooda a publikace P. Kanioka a S. Riishøje. Všechny tyto typologie jsou kriticky zhodnoceny v první kapitole práce. Kromě jednotlivých typologií

obsahují práce výše zmíněných autorů také důležité informace pro popsání výzkumu a historie stranického euroskepticismu.

Druhá a třetí kapitola, zabývající se hnutím ANO 2011 a analýzou jeho postoje k evropské integraci, vychází hlavně z dokumentů ANO 2011. Pro druhou kapitolu se jedná o Stanovy Hnutí v jejich původním znění a v následných úpravách, včetně poslední úpravy z roku 2017, které slouží k popisu základní charakteristiky Hnutí. V případě třetí kapitoly jsou zdroji volební programy do voleb do Evropského parlamentu v roce 2014 a do voleb do Poslanecké sněmovny v roce 2013 a 2017. Důležitý je článek L. Kopečka s názvem *“I’m Paying, So I Decide”*: *Czech ANO as an Extreme Form of a Business-Firm Party*, který popisuje stranický model strana-firma a následně jej aplikuje na hnutí ANO 2011. Bohužel tento článek je zaměřen pouze na počátky Hnutí a nereflektuje další vývoj například kolem voleb do EP 2014. Základem třetí kapitoly, zabývající se veřejnými výroky čelních představitelů hnutí ANO 2011, jsou zprávy hlavních českých médiích, například z pořadů a zpravodajství České televize, článků deníku *Právo*, vysílání rádia *Impuls*, článků z internetových verzí tištěných novin jako jsou *iDnes.cz* a *iHNed.cz* nebo ze zpravodajských webů, například *Novinky.cz*. Pro vyhledávání článků, rozhovorů nebo pořadů byla zásadní internetová databáze českých médií *Anopress*.

1. Konceptuálně typologický rámec

Obsahem první části kapitoly je vymezení základního termínu pro tuto práci, euroskepticismu. Stručně popsána je historie euroskepticismu a okolnosti vedoucí k vzniku samotného termínu. Následuje přehled snah o definici euroskepticismu, zdrojů euroskepticismu a jeho negativního a pozitivního vymezení. V rámci této části je také vysvětleno propojení termínu euroskepticismu s politickými stranami v Evropě, tedy stranického euroskepticismu. Ten je zásadní teoretickým bodem této práce a je mu věnována druhá část této kapitoly. V ní je nejprve představen metodologický rámec pro studium stranického euroskepticismu, ze kterého si autor vybral analýzu stranických dokumentů. Poté následuje popis hlavních typologií stranického euroskepticismu v chronologickém pořadí. Závěr je určen shrnutí, zhodnocení a komparaci jednotlivých typologií.

1.1. Definice euroskepticismu

Euroskepticismus je nedávno vytvořený a často používaný termín v dnešní době. Tento termín vyjadřuje negativní reakci na projekt evropské integrace započatý vznikem Evropského společenství uhlí a oceli (ESUO). Ačkoliv ESUO bylo založeno v roce 1952, první zmínky o použití slova euroskepticismus můžeme nalézt až na konci 80. let 20. století ve Velké Británii, kdy jako euroskeptická byla označena skupina poslanců Konzervativní strany. Důvodem byla jejich negativní reakce na rozšíření a prohloubení integrace Evropského společenství po přijetí Jednotného evropského aktu (Usherwood 2014: 3). Rozmachu termínu euroskepticismu se dostalo po projevu Margaret Thatcherové v Bruggách 20. září 1988, ve kterém popsala svoji vizi budoucnosti evropské integrace (Kaniok 2006: 27). V následujících letech je euroskepticismus stále častěji používán v politické, akademické a veřejné sféře vzhledem ke kritickým názorům na projekt evropské integrace a její budoucnosti.

Počátek euroskepticismu vycházel ze dvou hlavních znaků vývoje evropské integrace. Prvním znakem je rostoucí význam evropeizace, tedy zvýšení vlivu institucí ES, později EU, na politiku jednotlivých členských států. S tím je také spojeno posilování role ES, potažmo EU a rozšíření původně ekonomické integrace³ o širší politickou dimenzi. Zásadní pro vývoj evropské integrace jsou také rozšíření ES, zejména to v roce 1973 o Dánsko, Velkou Británii a Irsko, tedy o nové členské státy reprezentující odlišné pohledy na evropskou integraci. Druhým znakem je postavení národních politických stran v rámci evropské integrace. Klíčový

³ Do poloviny 80. let 20. století převládala mezi politickými stranami kladný konsensus nad ekonomickou podstatou evropské integrace (Havlík 2008: 345).

byl rok 1979 a konání prvních přímých voleb do Evropského parlamentu. Před tímto rokem byl EP tvořen poslanci národních parlamentů, což znamenalo delegování poslanců na základě výsledku voleb do národních parlamentů. Hlavní roli v programech politických stran členských států hrála národní politika, přičemž témata evropské integrace měla marginální pozici⁴. S možností voleb do EP se teoreticky otevřela možnost větší profilace politických stran s ohledem na evropskou integraci, nicméně stále dominují národní politické témata a volby do EP jsou označovány jako volby druhého řádu⁵ (Havlík 2008: 344–346).

Propojení obou hlavních znaků vývoje evropské integrace vysvětluje větší zájem politických stran o evropská témata a vyjádření jejich postoje vůči tomuto projektu, ať z hlediska ideologického nebo pragmatického. Rozšíření tématu euroskepticismu v členských státech nastalo zejména s přijetím Maastrichtské smlouvy, respektive s opozicí vůči této smlouvě a budoucí podobě integrace. Výsledkem bylo častější používání termínu euroskepticismu v politické i veřejné sféře, kdy Maastrichtská smlouva byla katalyzátorem tohoto procesu z důvodu větší politizace a transferu národních pravomocí na nadnárodní úroveň⁶ (Usherwood 2014: 3).

Euroskepticismus nemá svůj jediný zdroj, P. Kaniok uvádí tři jeho zdroje⁷, z toho dva jsou obsahové a jeden je funkcionální. Prvním je filozofická kritika kombinovaná s politologickou, kdy je EU označována jako projekt politické zvěle. Podle zastánců této kritiky „EU devalvuje legitimitu, uzurpuje moc a zotročuje politické svobody občanů“ (Kaniok 2006: 20). Zdrojem této kritiky mohou být levicové ideologie nebo myšlenky konzervatismu. Druhým zdrojem je kritika motivována ekonomicky, zaměřená na ekonomické aspekty integrace. Na EU je buď nahlíženo jako na socialistický redistribuční moloch potlačující liberální trh nebo jako na nástroj vykořisťování. Třetí zdroj neobsahuje hodnotový rozměr a je pouze funkcí jiného postoje, a to opozičního. Evropská integrace je tedy odmítnuta z hlediska jejího spojení s politickým systémem, proti kterému se vymezují extrémistické strany (Tamtéž: 20). Doplněním těchto zdrojů je výčet postojů vůči evropské integraci Paula Taggarta. Prvním je antiintegrační postoj, který odmítá samotnou myšlenku evropské integrace, a tedy i EU. Druhý postoj principiálně neodmítá evropskou integraci, ale je skeptický vůči EU jako nejlepší formě integrace kvůli její přílišné inkluzi. Jinak řečeno, EU

⁴ Evropské téma se dostalo do popředí národní politiky pouze u zásadních rozhodnutí národní politiky vzhledem k evropské integraci, zejména o vstupu do EP (Havlík 2008: 345).

⁵ Pro voliče méně důležité volby, jelikož nerozhodují o složení klíčových institucí v zemi. Poprvé popsáno K. Reifem a H. Schimtem (Reif, Schmitt 1980).

⁶ Podrobněji k tomuto tématu jsou dostupné práce Simona Usherwooda (Usherwood 2014) nebo Paula Taggarta (Taggart 1998).

⁷ V této práci pouze shrnutí, podrobněji viz Kaniok (2006).

se snaží dát dohromady prvky⁸, které jsou příliš odlišné a nekompatibilní. Poslední postoj je skeptický vůči EU, jelikož je příliš exkluzivní a vylučuje chudší regiony nebo zájmy dělnické třídy (Taggart 1998: 365–366).

Předchozí odstavce ilustrují, jak obsáhlý je termín euroskepticismus a také, jak je využíván pro popis různých opozic vůči evropské integraci. V takové situaci není jednoduché vytvořit jasnou a přesnou definici euroskepticismu, která by obsahovala veškeré zmíněné aspekty. Tuto situaci navíc komplikuje původ termínu euroskepticismu v žurnalistice, který je tak využíván jako všeobecný a všeobsahující termín zahrnující odlišné opoziční postoje vůči evropské integraci nebo EU jako takové (Taggart, Szczerbiak 2003: 6). Důsledkem je aplikace označení euroskepticismu na různorodá vyjádření postojů vůči evropské integraci bez jasné a všeobecně uznávané definice euroskepticismu, i přes jeho častý výskyt v masových médiích, politickém diskursu a vědě. Je to dáno tím, že termín euroskepticismus není politicky neutrální a různé konotace znesnadňují jeho definování a používání. Podle P. Kanioka neexistuje něco jako *kodifikovaný* euroskepticismus, jelikož je to jev mnohovrstvý, motivovaný řadou příčin⁹ a může být chápán jinak v různých zemích. Historie, tradice a pozice země v Evropě také určuje podobu euroskepticismu, jiný význam má ve Švédsku nežli ve Velké Británii. Proto neexistuje všeobecně uznávaná definice, která by obsahovala veškeré aspekty termínu euroskepticismu (Kaniok 2006: 15–16, 30). Neznamená to ale, že neexistují definice euroskepticismu, byť nepřesné nebo příliš komplikované vzhledem k zmíněným faktům.

První definicí euroskepticismu prezentoval P. Taggart ve svém článku z roku 1998. Podle něj euroskepticismus vyjadřuje „myšlenky nahodilé nebo kvalifikované opozice, stejně tak jako přímé a nekvalifikované opozice vůči procesu evropské integrace“ (Taggart 1998: 366). Samotný autor uznává všeobecnosti své definice, která je podle něho nutná z důvodu existence mnoha podob euroskepticismu. Jinou definici euroskepticismu prezentují Liesbet Hooghe a Gary Marks (Hooghe, Marks 2007), kteří jej definují jako „vyjádření pochybnosti nebo nedůvěry v Evropu a evropskou integraci obecně“ což, podobně jako Taggartova definice, poukazuje na obsáhlost definice zahrnující širokou škálu postojů (Hooghe, Marks 2007: 120). Dalším příspěvkem je definice P. Kanioka, který ve své práci uvádí: „Euroskepticismus lze označit za ideu, která odmítá myšlenku, že by v prostoru evropského kontinentu mělo dojít k přesunu politické moci směrem od národního státu na nadnárodní

⁸ Často vyjádřeno jako národní pravomoci.

⁹ Například nedůvěra vzdálenému centru, které rozhoduje o občanech, nebo ekonomická nevýhodnost pro stát (Kaniok 2006: 16).

těleso v intencích EU, které by vykonávalo funkce státu a které by mělo atributy státu“ a dále tak euroskepticismus představuje „zásadní popření účelnosti, smyslu a legitimacy evropské integrace, a to počínaje jejími počátky v rámci Evropských společenství“ (Kaniok 2006: 30). Vlastní definici vypracovala také Agnes Alexandre-Collierová v knize Anthony Fostera následovně: „euroskeptik je osoba zpochybňující užitečnost a proveditelnost ekonomické a politické unie“ (Alexandre-Collier in Foster 2002: 2). Za zmínku stojí i definice Chrise Flooda, snažící se postihnout veškerou diverzitu termínu euroskepticismu, a která ilustruje problém existence stručné definice. Euroskepticismus je definován jako: „postoje a názory reprezentované v diskurzech a chování (v rozsahu od participace v organizované politice do odpovídání na dotazníky veřejného mínění a účast ve volbách), vyjadřující pochyby vhodnosti a/nebo benefitů a/nebo dlouhodobé životaschopnosti evropské nebo/a unijní integrace jako cíle, nebo v už vytvořeném obecném rámci, nebo v některých zásadních aspektech obecného rámce institucí, procesů a politik a/nebo jak je to předpokládáno v budoucnosti“ (Flood 2002: 2).

Pro upřesnění a lepší pochopení lze k tématu euroskepticismu přistoupit i z jiného pohledu a vymezit, co je (pozitivní) a není (negativní) euroskepticismus. Pozitivní vymezení je problematické neexistencí koherentního kánonu euroskepticismu a existencí mnoha projevů euroskepticismu. Jako základní zdroje euroskeptických myšlenek jsou označována publicistická díla britských autorů (Laughand 2001; Tiersky 2001; Holmes 1996, 2001). I české prostředí vyprodukovalo euroskeptické texty politologické či filozofické povahy (Bednář 2003; Šíma 2003). Zdrojem mohou být i politické texty, jako už zmíněný projev Margaret Thatcherové nebo v českém prostředí eseje a články Václava Klause. Hlavním úskalím těchto zdrojů je jejich nekoherence a jako euroskeptická je označena jakákoliv kritika namířena vůči EU (Kaniok 2006: 17–19).

Negativní vymezení je v řadě případů podstatně jednodušší než pozitivní, a to platí i u euroskepticismu. Přehledný výčet případů, u kterých je určitý postoj nesprávně považovaný za euroskeptický, představují P. Taggart a A. Szczerbiak (2003). Jejich snahou je eliminace chybného aplikování termínu euroskepticismus na jakoukoliv opozici vůči EU, a tedy preciznějšího rozlišování. Celkově uvádí čtyři případy, které jsou ilustrativní a nezahrnují všechny problémové oblasti. Prvním případem je kritika EU za její neschopnost reflektovat národní zájmy daného státu. Autoři mění na základě kritiky zahrnutí střetu národních zájmů a směřování EU v daný moment do definice stranického euroskepticismu svůj původní závěr a nedefinují takové subjekty jako euroskeptické, jelikož rétoriku nereflektování národních zájmů může použít jakákoliv strana, i jasně proevropská. Pokud by tato rétorika byla

označena za euroskepticismus, jakákoliv strana by mohla být euroskeptickou a nebylo by možná přesná diferenciaci mezi stranami (Taggart, Szczerbiak 2003: 12–13).

Dalším případem je kritika specifické politiky EU. Kritika určité politiky EU nemusí nutně znamenat automatické označení strany jako euroskeptické, protože může být jasně proevropská s opozicí pouze k dané politice¹⁰. Poté nastává problém, za jaké situace je možné označit politickou stranu jako euroskeptickou nebo proevropskou s opozicí k určité politice. Řešením tohoto problému dle autorů je označení strany jako euroskeptické, pokud kritizuje některou ze základních politik EU. Poté nezáleží na počtu kritizovaných politik či oblastí, ale na jejich významu pro projekt evropské integrace. Příkladem je Evropská hospodářská a měnová unie nebo nesouhlas s Evropskou ústavou. (Tamtéž: 13–14).

Třetím případem je odmítání rozšiřování EU. Odmítnutí rozšíření EU nutně neznamená označení strany jako euroskeptické, jelikož tento postoj může zastávat i proevropská strana. Důvodem jsou odlišná východiska stran pro podporu nebo odpor k rozšíření EU. Euroskeptické strany například mohou podpořit rozšíření o nové členské státy, pokud by to znamenalo narušení stávajícího nebo budoucího směru EU. Na druhou stranu proevropská strana může zaujmout negativní postoj k rozšíření EU právě z obavy narušení integračního procesu (Tamtéž: 14).

Posledním případem je kritika EU kvůli pomalému tempu integračního procesu a EU jako nedostatečně demokratické instituci. První typ kritiky pochází od stran prosazující hlubokou a rychlou integraci či větší pravomoci pro EU, takže je nelogické označit takovéto strany jako euroskeptické. Druhý případ kritiky nedostatečné demokracie v EU nemusí být automaticky znakem euroskeptické strany a záleží na samotném postoji politické strany. Například snaha o posílení nadnárodních institucí, jako je Evropský parlament, s cílem větší demokracie v EU není euroskeptický postoj. Oproti tomu navrácení nadnárodních pravomocí EU na národní státy, kterým je argumentována větší demokracie v rámci EU, musí být označeno jako euroskeptický postoj. (Tamtéž: 15).

1.2. Typologie stranického euroskepticismu a postoje stran k evropské integraci

V roce 1998 se Paul Taggart jako jeden z prvních autorů zabýval stranickým euroskepticismem a popsal celkem čtyři formy, jak se euroskepticismus projevuje ve formování politických stran. První formou jsou single-issue euroskeptické strany, jejichž

¹⁰ Příklad Finských sociálních demokratů nebo Zelené ligy, kteří oponovali společné obranné politice (Raunio 2002).

smysl je v opozici vůči EU a mobilizace elektorátu na základě evropské tematiky. Následují protestní strany, které mají euroskepticismus jako doplněk k jejich všeobecnému odporu vůči fungování politického systému. Předposlední formou představují etablované strany vyjadřující euroskeptické postoje. A poslední formou obsahují euroskeptické frakce ve stranách, které se vyjadřují proevropsky (Taggart 1998: 367–368).

Později P. Taggart společně s Aleksem Szczerbiakem publikoval v roce 2000 první typologii stranického euroskepticismu. Ti se paralelně věnovali stranickému euroskepticismu a později prezentovali své vlastní typologie. První typologie P. Taggarta a A. Szczerbiaka obsahovala pouze dvě kategorie euroskepticismu, tedy negativních postojů vůči evropské integraci. Po vzniku této typologie byly v následujících letech představeny další typologie, které obsahují i pozitivní postoje k evropské integraci a větší počet kategorií. Hlavním důvodem vzniku dalších typologií je problematika vytvoření kategorií reflektující veškeré odlišné postoje politických stran. Této oblasti studia nenapomáhá ani fakt, že je často ovlivněna žurnalismem, slovy Petra Kanioka: „spolu s přijetím žurnalistického žargonu ovšem politická věda v případě euroskepticismu převzala také žurnalistické zjednodušování“ (Kaniok 2006: 88). Hlavní výzvou autorů různých typologií je vymezení kategorií postojů vůči evropské integraci, které přesně reflektují pozice politických stran.

Ani v rámci metodologie neexistuje jasná shoda jak při samotném výzkumu stranického euroskepticismu postupovat a jakých metodologických nástrojů využít. Vlastimil Havlík stejně jako Leonard Ray (Ray 2007) identifikuje čtyři hlavní přístupy (viz tabulka č. 1) v oblasti zkoumání postojů politických stran k evropské integraci a prezentuje jejich nedostatky a výhody s důrazem na „(1.) nákladnost realizace výzkumu a zejména použitelnost výzkumu s ohledem na cíle sledované výzkumníkem, tj. (2.) primárně měření samotných postojů a vztah postojů k evropské integraci k ideologickému profilu politických stran, (3.) významu tématu pro danou politickou stranu, resp. stranický systém, (4.) a identifikace názorových rozdílů v rámci politických stran“ (Havlík 2008: 346).

Tabulka č. 1: Srovnání přístupů měření postojů politických stran k evropské integraci

Oblast výzkumu/použitý přístup	Identifikace postoje a vztah k "primární" ideologii	Význam tématu pro politické strany nebo jejich systém	Identifikace vnitřní opozice	Časová a finanční náročnost
1. Analýza jednání politických stran				
1.a Analýza členství politických stran v nadnárodních organizacích	--	--	--	++
1.b Analýza hlasování	+	--	+	+
2. Analýza programových dokumentů	++	++	--	-
3. Výzkum reputace politických stran				
3.a Jednoduchý výzkum v prostředí fungování politických stran	+	+	-	+
3.b Výzkumy veřejného mínění	--	--	--	--
3.c Expertní šetření	++	++	++	+
4. Analýza postojů příznivců a/nebo představitelů politických stran	+	+	++	--

Vysvětlivka: ++ velmi vhodné, + spíše vhodné, - spíše nevhodné, -- velmi nevhodné

Zdroj: Havlík 2008: 364

1.2.1. Typologie Paula Taggarta a Alekse Szczerbiaka a její pozdější revize

První prací zaměřenou na typologizaci stranického euroskepticismu je studie profesorů P. Taggarta a A. Szczerbiaka, působících na universitě Sussex, z roku 2001¹¹, s názvem

¹¹ První verze studie byla prezentována už v roce 2000 na semináři v Sussexském Evropském Institutu (Szczerbiak, Taggart 2000: 3).

Parties, Positions and Europe: Euroscepticism in the EU Candidate States of Central and Eastern Europe. Autoři ve své práci popsali dva typy stranického euroskepticismu, *tvrdý* (*hard*) a *měkký* (*soft*). Tvrdý euroskepticismus definovali jako: „striktní odmítnutí celého projektu evropské politické a ekonomické integrace a opozici ke vstupu nebo setrvání vlastní země v EU“, zatímco *měkký* euroskepticismus popsali jako „nahodilou nebo kvalifikovanou opozici k evropské integraci“ (Szczurbiak, Taggart 2001: 6–8). *Měkký* euroskepticismus se odlišuje od *tvrdého* absencí odmítnutí členství v EU a evropské integraci. *Měkký* euroskepticismus dále dělí autoři na dva podtypy. Prvním podtypem je kvalifikovaná opozice vůči určité politice Evropské unie a druhým je opozice vůči směřování EU, pokud je to v rozporu s jejich „národním zájmem“. Příkladem těchto podtypů, které se vzájemně nevyklučují a mohou působit společně, je odmítnutí zavedení společné evropské měny. (Tamtéž: 6–7).

V následující práci¹² z roku 2001 Taggart s Szczurbiakem podrobněji zpracovali kritéria *tvrdého* euroskepticismu a provedli analýzu míry euroskepticismu ve členských zemích, které přistoupily do EU v letech 2004 a 2007. *Tvrdý* euroskepticismus obsahuje „principiální opozici vůči EU a evropské integraci, přičemž strany, které ji uplatňují, se domnívají, že jejich země by měla vystoupit z EU, nebo jejich politika vůči EU odmítá celý projekt evropské integrace, tak jak je v současné podobě pojat“ (Tamtéž: 7). Definice *měkkého* euroskepticismu byla stejná jako v předchozí práci z roku 2001. Ve své analýze autoři zkoumali šest výroků¹³ zaměřené na státy, které vstoupily do EU v roce 2004 a 2007¹⁴. Autoři docházejí k zajímavým závěrům, že euroskepticismus je obsažen v celém stranickém systému od levice po pravici nebo také, že míra veřejného euroskepticismu nekoreluje s mírou stranického euroskepticismu (Tamtéž: 28–31).

Koncept první typologie stranického euroskepticismu byl kritizován dalšími autory, nejzásadnější kritiku zpracovali Petr Kopecký a Cas Mudde. Kopecký a Mudde nejen že představují alternativní typologii (viz Kapitola 1.2.2), ale také konstruktivně kritizují typologii P. Taggarta a A. Szczurbiaka. Kopecký a Mudde poukázali na čtyři nedostatky v práci Taggarta a Szczurbiaka. Za prvé, definice *měkkého* euroskepticismu je příliš obsáhlá, což má

¹² *The Party Politics of Euroscepticism in EU Member and Candidate States* z roku 2001.

¹³ 1. vztah mezi euroskepticismem a zařazení strany na pravo-levé škále, 2. pozici strany ve stranickém systému vzhledem k vyjádření euroskepticismu a 3. vztah mezi mírou veřejného a stranického euroskepticismu. A poté výroky zaměřené na kandidátské státy: 4. Tvrdý euroskepticismus bude zastoupen menší mírou než měkký; 5. větší míra stranického euroskepticismu bude spíše v nově vzniklých státech než v již etablovaných a 6. výrok, že euroskepticismus bude spíše silnější ve státech, kde je přistoupení vnímáno jako bezodkladná věc než ve státech, kde přistoupení je více vzdáleno (Taggart, Szczurbiak 2001: 11–14).

¹⁴ Tři z šesti výroků jsou přejaty z předchozí studie (Szczurbiak, Taggart 2000) zabývající se zakládajícími státy a zbylé tři byly zaměřeny na členské státy, které přistoupily v roce 2004 a 2007.

za následek zařazení jakékoliv kritiky určité politiky EU do této kategorie. Za druhé, relativně jasné rozlišení mezi *tvrdý* a *měkkým* euroskepticismem je znejasněno praktickou identifikací tvrdého euroskepticismu jako principiální opozice „proti *aktuální* podobě evropské integrace v EU“ (Taggart, Szczerbiak 2001: 6). Za třetí, kritéria použita k oddělení nebo propojení obou forem euroskepticismu jsou nejasná. Následkem je obtížná argumentace, z jakého důvodu se vyskytují u politických stran různé druhy euroskepticismu. Za čtvrté, kategorie *měkkého* a *tvrdého* euroskepticismu jsou nedostatečně obsáhlé a nereflektují postoje politických stran k evropské integraci na jedné straně a EU, jako instituci ztělesňující aktuální podobu této evropské integrace, na straně druhé. Podle Kopeckého a Mudde je následkem těchto nedostatků označování proevropských nebo zcela protievropských stran jako euroskeptických a zkreslování míry euroskepticismu v stranickém systému v obou směrech (Kopecký, Mudde 2002: 300).

Na kritiku Kopeckého a Muddeho reagovali Taggart a Szczerbiak v článku *Theorising Party-Based Euroscepticism: Problems of Definition, Measurement and Causality* z roku 2003, který se zabývá problematikou definice a měření euroskepticismu a jeho původem. Taggart a Szczerbiak akceptují kritiku vágnosti definice *měkkého* euroskepticismu a kritiku rozlišování *měkkého* a *tvrdého* euroskepticismu politické strany podle podpory nebo odporu této strany členství v EU. Uznávají, že rozlišení mezi *měkkým* a *tvrdým* euroskepticismem má být zkoumáno primárně podle postoje strany vůči evropské integraci jako takové ztělesněné v EU a sekundárně podle postoje k aktuálnímu nebo plánovanému rozšíření pravomocí EU (Taggart, Szczerbiak 2003: 7). Výsledkem je úprava původních definic *měkkého* a *tvrdého* euroskepticismu P. Taggartem a A. Szczerbiakem. *Tvrký* euroskepticismus se nyní vyznačuje principiálním odmítnutím evropské integrace ztělesněná Evropskou unií z důvodu přenášení státních pravomocí na nadnárodní úroveň. *Měkký* euroskepticismus je naproti tomu definován absencí principiálního odmítnutí evropské integrace a přesunu pravomocí na EU, ale je přítomna opozice k aktuálnímu nebo plánovanému rozšíření kompetencí EU (Taggart, Szczerbiak 2003: 12).

1.2.2. Typologie Petra Kopeckého a Case Mudda

Článek s názvem *The Two Sides of Euroscepticism. Party Positions on European Integration in East Central Europe* z roku 2002 P. Kopeckého a C. Muddeho neobsahoval pouze kritiku typologie P. Taggarta a A. Szczerbiaka. Autoři v článku také představili svoji typologii euroskepticismu inspirovanou prací Taggarta a Szczerbiaka, kterou následně

aplikují na země Visegradské čtyřky¹⁵. Nabízejí alternativu, která se snaží o co nejpreciznější definici jednotlivých kategorií, a tedy eliminaci problému s přílišnou obsáhlostí kategorií¹⁶. Zásadní změnou oproti předchozí typologii Taggarta a Szczerbiaka je rozšíření typologie o pozitivní dimenzi postojů k evropské integraci. Rozdíl najdeme i v posuzování vztahu politických stran k *Evropě*. Termín *Evropa* obsahuje takzvanou *rozptýlenou (difuse)* a *specifickou (specific)* podporu evropské integraci. *Rozptýlená* popisuje podporu základním myšlenkám (*ideas*) evropské integrace, na kterých je EU založena. *Specifická* vyjadřuje podporu vykonávání *praxe (practise)* evropské integrace, tedy EU a jejímu směřování (Kopecký, Mudde 2002: 300).

Výsledkem jsou dvě dimenze, díky kterým autoři zkoumají podporu jak evropské integraci, tak podporu EU jako subjektu. Dimenze *podpory myšlenkám evropské integraci* vytváří dichotomii *eurofilů* a *eurofobů*. *Eurofilové* věří v základní myšlenky evropské integrace, na kterých je EU založena. Základní myšlenky obsahují institucionalizovanou kooperaci na základě sdílené suverenity (politický komponent) a integrovanou liberálně tržní ekonomiku (ekonomický komponent). *Eurofilové* věří v tyto myšlenky nehledě na to, jak je evropská integrace definována a realizována do detailu. Důležité je, aby byla založena na dvou základních myšlenkách EU. Díky této definici mohou autoři označit jako *eurofily* Jeana Monneta, Margaret Thatcherovou nebo Charlese de Gaulla¹⁷. Tyto příklady reprezentují odlišné pohledy na evropskou integraci jako nadnárodní projekt (např. federalisté) nebo čistě ekonomické projekty (např. zavedení zóny volného obchodu), ale stále ve stejné kategorii *eurofilů*. Oproti tomu *eurofobové* nepodporují nebo jsou až v opozici vůči základním myšlenkám evropské integrace. Důvodem může být jejich nacionalismus, socialismus, izolacionismus nebo jednoduše názor, že myšlenka evropské integrace je neproveditelná kvůli rozdílu mezi státy v Evropě. K zařazení do této kategorie je důležitá negace alespoň jednoho základního komponentu evropské integrace¹⁸ (Tamtéž: 300–302). Autoři uvádí příklad Strany nezávislosti Spojeného království (United Kingdom Independence Party, UKIP) jako zástupce izolacionismu nebo výzvu extrémně pravicových stran s názvem Evropa etnických komunit (Europe of Ethnic Communities), která podporuje specifickou kooperaci *čistých* evropských národních států bez ztráty národní suverenity (Mudde, 2000: 152–3).

¹⁵ Česká Republika, Maďarsko, Polsko, Slovensko.

¹⁶ Jež byla jedním z hlavních bodů jejich kritiky typologie Taggarta a Szczerbiaka, ve které se *měkký* euroskepticismu dal aplikovat na jakoukoliv opozici vůči politice EU.

¹⁷ Zatímco J. Monnet věřil pevně v oba základní komponenty evropské integrace, zatímco M. Thatcher preferovala hlavně ekonomický komponent (Kopecký, Mudde 2002: 302).

¹⁸ Tato argumentace je zvolena autory, jelikož v dnešní době většina stran, i extrémních nacionalistických, vyjadřuje podporu určité kooperaci v Evropě, přičemž ale nepodporují veškeré základní myšlenky evropské integrace (Kopecký, Mudde 2002: 301).

Druhá dimenze podpory EU jako takové vytváří dichotomii *EU-optimisté* a *EU-pesimisté*. *EU-optimisté* věří v EU a tomu, jak se vyvíjí, protože jsou spokojeni se vznikem a s funkčností EU nebo směrem jejího vývoje (Batory 2001). Podle autorů kritický postoj k určité politice EU¹⁹ neznamena vyřazení politické strany z této kategorie, pokud tato strana obecně podporuje EU. *EU-pesimisté* nepodporují EU v daný moment nebo nemají důvěru v další směřování vývoje EU. Nemusí to ale nutně znamenat, že všechny *EU-pesimistické* strany jsou proti členství v EU. Některé strany jen nesouhlasí se stavem EU v daný moment, jelikož se zásadním způsobem odlišuje od základních myšlenek evropské integrace a chtějí reformou nastavit politiku naplňující tyto myšlenky (Kopecký, Mudde 2002: 302).

Kombinací obou dimenzí je vytvořena typologie obsahující čtyři postoje k evropské integraci (viz Tabulka č. 1). Prvním je kombinace *eurofilů* a *EU-optimistů* s názvem *euroentuziasté* vyznačující se podporou základních myšlenek evropské integrace a současně důvěrou v EU jako institucionálního ztělesnění těchto myšlenek nebo že se tomu tak v blízké době stane. Druhým je kombinace *eurofilů* a *EU-pesimistů*, kterou vzniká skupina *euroskeptiků*. Tato skupina podporuje základní myšlenky evropské integrace, ale nesouhlasí s reflektováním těchto myšlenek EU v daném momentu a/nebo v budoucím vývoji EU. Třetím postojem jsou *euroodmítači* (Eurorejects), skupina vzniklá kombinací *eurofobů* a *EU-pesimistů*. Tato skupina nepodporuje jak základní myšlenky evropské integrace, tak EU jako takovou. Posledním postojem je kombinace *eurofobů* a *EU-optimistů* s názvem *europragmatici*. Ti nepodporují, ale také neodmítají základní myšlenky integrace, ale podporují EU jako takovou z důvodu zisků a výhod členství v EU (Tamtéž: 302–303).

Tabulka č. 1: Typologie Kopeckého a Muddeho

		Podpora evropské integrace	
		<i>eurofilové</i>	<i>eurofobové</i>
Podpora EU	<i>EU-optimisté</i>	euroentuziasté	europragmatici
	<i>EU-pesimisté</i>	euroskeptici	euroodmítači

Zdroj: Kopecký, Mudde 2002: 303.

I přes pozitivní přínos této typologie, jako je její rozšíření o pozitivní dimenzi nebo preciznější rozlišení kategorií, byla také kritizována a to z několika důvodů. Taggart a Szczerbiak (Taggart, Szczerbiak 2003) uvádí celkem tři důvody. Prvním je kritika zaměřená

¹⁹ Příkladem je Polská lidová strana, která kritizuje Společnou zemědělskou politiku, ale EU hodnotí jako hlavní instrument podpory polských zemědělců a obecně je strana proevropsky orientovaná, tudíž je autory označena jako *EU-optimistická*. (Kopecký, Mudde 2002: 302).

na použití termínu *euroskepticismu* jako samostatné kategorie, která neobsahuje veškeré „skeptiky“, jelikož je zde další kategorie *euroodmítači*. Tento problém je výrazný vzhledem k faktu, že termín euroskepticismus je obecně používán veřejností k označení jakékoliv opozice vůči EU nebo evropské integraci. Druhým důvodem se nachází v nelogičnosti kategorie *europragmatici* (pro EU, protiintegrační), jelikož nenacházejí v členských státech EU stranu splňující tyto kritéria a podle Taggarta a Szczerbiaka jsou strany zařazené Kopeckým a Muddem do této skupiny pouze z důvodu komplexnosti a obtížnosti jejich kategorizace.²⁰ Třetím, a podle kritiků nejdůležitějším důvodem, je přílišná obsáhlost kategorie *euroentuziastů* (pro EU a prointegrační), která nereflektuje odlišné pozice v podpoře EU a evropské integrace. Důsledkem je zařazení politických stran s odlišným postojem do stejné kategorie (Taggart, Szczerbiak 2003: 8–9).

Další kritiku obsahoval článek Christophera Flooda a Simona Usherwooda (Flood, Usherwood 2005). Autoři poukazují na dva nedostatky, prvním je redukce ideologie politických stran na dichotomii pro/protiintegrační neumožňující preciznější kategorizaci různých ideologických pohledů na integraci. Druhým je, podobně jako kritika od Taggarta a Szczerbiaka, jazyková nepraktičnost názvů kategorií v situaci, kdy termín euroskepticismus je všeobecně rozšířený pro označení negativního postoje vůči evropské integraci a těžko nahraditelným jiným, ač přesnějším, termínem. Jazykový chaos umocňuje existence *euroskeptické* kategorie uvnitř Kopeckého a Muddeho typologie, což má za důsledek užití pojmu euroskepticismu jako obecného, ale také specifického termínu ve smyslu unikátní kategorie (Flood, Usherwood 2005: 4).

1.2.3. Typologie Christophera Flooda a Simona Usherwooda

Práce z roku 2005 s názvem *Positions, Dispositions, Transitions: A Model of Group Alignment on EU Integration* obsahuje další typologii euroskepticismu navazující na předchozí typologie tandemů Taggart, Szczerbiakem a Kopecký, Mudde. Tato typologie se zaměřuje na nedostatečného rozpracování prointegračních postojů v předchozích typologiích a jejím cílem je přesnější vymezení prointegračních kategorií. Základem typologie je podpora nebo opozice proti evropské integraci obecně nebo podle jejího specifického aspektu, popřípadě aspektů. Na druhou stranu si autoři uvědomují nástrahu přehnané kategorizace, a

²⁰ Jedná se o Hnutí za demokratické Slovensko a Maďarská Strana nezávislých maloročníků, zemědělských dělníků a občanů (Taggart, Szczerbiak 2003: 9).

proto má celkově typologie šest kategorií, přičemž na jednu politickou stranu může být aplikováno více kategorií²¹ (Flood, Usherwood 2005:4–6).

Počínaje směrem od nejvíce euroskeptické kategorie k nejvíce proevropské, první jsou *euroodmítači*, kteří odmítají evropskou integraci a také členství v EU. Následují *revizionisté*, jejichž cílem je návrat předchozího stavu integrace, například před přijetím zásadní smlouvy nebo změny určité politiky. Třetí jsou *minimalisté*, akceptující status quo, ale zároveň se snaží o omezení jakéhokoliv prohloubení integrace, jak jen je to možné. Další skupinou tvoří *gradualisté*, kteří přijímají prohlubování integrace nebo určité politiky, pokud je to provedeno postupným a systematickým procesem. Předposlední skupinou reprezentují *reformisté* schvalující prohloubení integrace, ale s nápravou nedostatků vzniklých v průběhu budování evropské integrace. A jako nejvíce proevropská je kategorie *maximalistů*, kteří tlačí na co nejrychlejší pokrok v integraci s cílem naplnit jejich vizi evropské integrace (Flood, Usherwood 2005: 6).

1.2.4. Typologie Nicolò Contiho a Luca Verzichelliho

Dalším příspěvkem do studia postojů k evropské integraci, je výzkum N. Contiho a L. Verzichelliho navazující na první typologii Taggarta a Szczerbiaka. Tento výzkum byl zaměřen na studium postojů k evropské integraci v Itálii a obsahuje alternativní typologii. Pomocí této typologie Conti s Verzichellim (Conti, Verzichelli 2002) a poté Conti sám (Conti 2003) kategorizují italské politické strany a jejich postoje k evropské integraci. Jejich typologie využívá kategorie *tvrdého* a *měkkého* euroskepticismu Taggarta a Szczerbiaka, byť v přepracované podobě. Tyto dvě kategorie doplňují dvě kategorie vyjadřující pozitivní postoj k evropské integraci a jeden postoj neutrální. Celkově tedy obsahuje typologie Contiho a Verzichelliho pět postojů vůči evropské integraci (Conti 2003: 10–15).

Počínaje nejvíce opozičním postojem, *tvrdý* euroskepticismus v podání Contiho a Verzichelliho označuje odmítnutí projektu evropské integrace nebo podstatné odmítnutí stavu integrace v daný moment. Cílem pro tento směr je změna integrace v kompletně jiný model a vystoupení z EU. Zastánci *tvrdého* euroskepticismu nechtějí změnu reformou, ale zpochybnění celého projektu. Autoři do této kategorie zařazují i subjekty, jejichž cílem je navrácení nadnárodních pravomocí zpět na členské státy. Druhou kategorií je *měkký* euroskepticismus, který oproti *tvrdému* není tak fatalistický, jelikož neobsahuje odmítnutí projektu evropské integrace, a prosazuje reformu jako cestu k nápravě nedostatků evropské

²¹ Autoři uvádí příklad strany, která *revizionistická* s ohledem na měnovou unii, ale její celkový postoj vůči evropské integraci může být *reformistický* (Flood, Usherwood 2005: 6).

integrace. Příkladem je snaha reformovat jednu nebo více politik EU nebo jejího institucionálního systému. Ve středu typologie se nachází *neutrální* postoj. Ten obsahuje subjekty, u kterých nelze jasně definovat postoj k evropské integraci. Může to být jednak proto, že je toto téma zcela vypuštěno nebo je zpracováno způsobem neumožňujícím identifikaci postoje. Na druhou stranu to může být také část programu vyjadřující postoj k určité oblasti evropské integrace (například jednotný trh), ale z hlediska normativního postoje vůči evropské integraci je neurčitý a neobsahuje jasnou pozici. První z dvou pozitivních postojů je *funkcionální europeanismus* popisující pragmatickou podporu evropské integraci z důvodů výhod a zisků, které integrace přináší pro národní nebo stranické zájmy. Poté je podpora evropské integrace anebo prohloubení integrace vyjádřena pouze v oblastech, které jsou shledány pro danou stranu jako výhodné. Stručně, evropská integrace je podporována na základě toho, jak je výhodná pro národní nebo stranické zájmy. Posledním postojem, který je tím nejpozitivnějším, je *identitární europeanismus*. Do této kategorie patří politické strany principiálně podporující evropskou integraci, její prohloubení a rozšíření. O evropské integraci se vyjadřují pouze v pozitivních konotacích a oproti předchozí skupině evropská integrace není vyhodnocena na základě zisků a výdajů. Pokud je v rétorice politické strany této kategorie negativní aspekt, vychází z nespokojenosti s prohlubováním integrace, a tedy nenaplnění cílů integrace. Strana je jasně proevropská a oslavující evropskou integraci (Conti 2003: 15–18).

Tabulka č. 2: Kategorie postojů k evropské integraci dle N. Contiho a L. Verzichelliho

Postoj k evropské integraci	Popis pozice strany
Tvrký euroskepticismus	Principiální opozice vůči EU a evropské integraci, požadavek vystoupení z EU, odpor vůči klíčovým aktivitám vedoucím k integraci a reverzi směru procesu integrace zpět k národním státům
Měkký euroskepticismus	Absence principiální opozice vůči evropské integraci a členství v EU, vyjádření kvalifikované opozice vůči určité politice EU nebo z důvodu rozdílnosti národních zájmů a směřování EU, ochota reformovat EU
Neutrální/ Nestanovený postoj	Vágnost postoje k evropské integraci nebo absence tématu jako takového
Funkční evropeanismus	Podpora evropské integraci na základě výhodnosti pro národní nebo stranický zájem, větší integraci pouze za podmínky shody se zájmy státu/strany, jinak obhajující status quo
Identitární evropeanismus	Principiální podpora EU a evropské integrace, podpora nadnárodního aspektu EU (federalismus, evropské občanství), evropská identita je považována za část stranické identity a pokračování integrace je stranickým cílem

Zdroj: Conti, Verzichelli 2002: 48

Typologie Contiho a Verzichelliho nerozlišuje, oproti typologii Kopeckého a Muddeho, mezi postojem k evropské integraci a EU jako nositelem této integrace v daný moment. Důvodem je podle Contiho neaplikovatelnosti takového postupu na západní členské státy²², ve kterých i ty nejextrémnější strany disponují určitou myšlenkou evropské integrace nebo kooperace²³. Z tohoto důvodu se Conti zaměřuje na postoje k evropské integraci definované jako pozice vůči EU a jejího směřování v daný moment. Na základě tohoto postoje zkoumá, jestli zdrojem postoje politických stran k evropské integraci je princip, tedy ideologie nebo pragmatismus neboli kontingence (Conti 2003: 22).

²² Kopecký a Mudde aplikují svoji typologii na kandidátské státy v Centrální a Východní Evropě.

²³ Conti dává příkladem francouzskou Národní Frontu, která prosazuje ideu kooperace evropských států za účelem vybudování evropské pevnosti bránící přístupu zboží z třetích zemí (Conti 2003: 22).

Tabulka č. 3: Hlavní součásti jednotlivých postojů

Postoj strany	Přístup strany	Finální cíl	Způsob integrace	Jazyk
Tvrký euroskepticismus	Principiální opozice	Radikální změna směřování EU nebo ukončení členství země	Návrat pravomocí zpátky členským státům	Protestní
Měkký euroskepticismus	Kvalifikovaná opozice	Reforma směřování EU	Mezivládní přístup	Orientovaný na cíl
Funkční europeanismus	Kvalifikovaná podpora	Status quo nebo rozšíření integrace sloužící národním zájmům	Mezivládní přístup	Orientovaný na cíl
Identitární europeanismus	Principiální podpora	Bezpodmínečné rozšíření integrace	Nadnárodní přístup	Oslavný

Zdroj: Conti 2003: 19

1.2.5. Typologie Petra Kanioka

Soubor prací zaměřených na studium euroskepticismu obohatil v roce 2006 český politolog P. Kaniok dizertací s názvem *Evropeanisté, eurogovernmentalisté a euroskeptici: reflexe euroskepticismu a jeho stranických projevů*. V této dizertaci Kaniok vychází z typologie Taggarta a Szczerbiaka, kterou sám aplikuje a poté konstruktivně kritizuje a navrhuje alternativní kategorizaci. Kaniok kritizuje vágnost a omezenost definice *měkkého* euroskepticismu a absenci pozitivního postoje k evropské integraci. Vágnost umožňuje zařazení nesourodých subjektů do jedné kategorie a omezenost v navázání jeho pojmu na termín euroskepticismu, jelikož není jasné, proti čemu se vymezuje²⁴.

Kaniok ve své práci rozděluje strany nejen podle postoje k evropské integraci, ale také podle míry euroskepticismu. V tomto rozdělení se zaměřuje na relevanci euroskepticismu v stranickém programu. Toto rozdělení má celkem tři kategorie, první jsou single-issue strany,

²⁴ Kaniok poukazuje na skutečnost, že je nutné definovat „zda považujeme za výchozí bod hodnocení evropskou integraci jako proces, který značné kompetence nadnárodním strukturám přiznává také v rámci intergovernmentálního paradigmatu, či zda za projev euroskepticismu považujeme už opozici vůči současnému zjevně nadnárodnímu směřování integračního procesu.“ (Kaniok 2006: 83).

druhá jsou strany druhé ideologie a třetí jsou euroskeptické strany. Single-issue strany odmítají evropskou integraci a vznikly kvůli tomuto cíli, příkladem je britská Strana nezávislosti Spojeného království (UKIP). Strany druhé ideologie, pro které odpor vůči evropské integraci není hlavním motivem jejich existence, nicméně stále má důležitou roli ve stranickém programu a doplňuje hlavní ideu strany. Příkladem je švédská strana Vänsterpartiet (Levicová strana). Poslední kategorií jsou strany běžně označované jako euroskeptické, u nichž evropská témata není základem jejich existence nebo není hlavním pilířem jejich politiky. Tato kategorie je dále dělena na protestní strany (odpor vůči EU jako doplnění jejich politiky; například Dánská lidová strana), extrémistické strany (odpor vůči EU založený na určující ideologii strany, která je primárně namířena proti demokracii; například Německá lidová unie) a strany establishmentu (pozice mírného euroskepticismu pro získání voličů a obsazení volného prostoru ve stranickém spektru, kritika EU je velmi vlažná a může se rychle změnit i v mírný evropeanismus; například švédská Strana středu). Přehledně viz tabulka č. 4 (Kaniok 2006: 85–88)

Tabulka č. 4: Typy politických stran podle míry euroskepticismu

TYP	PODTYPY	MÍRA EUROSKEPSE
Single-issue		Dominantní
Strany druhé ideologie		Velká
Klasické strany	<ul style="list-style-type: none"> – Protestní strany – Extrémistické strany – Strany establishmentu 	Nízká

Zdroj: Kaniok 2006: 88

Kromě kritiky definice *měkkého* a *tvrdého* euroskepticismu Kaniok poukazuje na fakt, že veškeré typologie pracují s nadnárodním principem EU jako referenčním bodem vůči kterému se euroskepticismus vymezuje a nereflektuje dynamiku střetu nadnárodního a mezivládního paradigmatu v EU. Podle Kanioka by politická věda měla zakomponovat při hodnocení postojů k evropské integraci také možnost mezivládního paradigmatu jako referenčního bodu. Poté v obdobích, ve kterých v EU dominuje mezivládní přístup, je nelogické označovat federalisty a zastánce nadnárodní spolupráce jako euroskeptiky. Proto Kaniok navrhuje definici *evropeanismu* či *evropanství* jako: „přístup, který přijímá myšlenku politické a ekonomické spolupráce evropských států v rámci nadnárodní organizace, kterou představuje EU“ (Kaniok 2006: 89). Zjednodušeně Kaniok namítá, že kategorie *měkkého* a

tvrdého euroskepticismu nelze lingvisticky a ani obsahově zahrnovat pod jeden pojem. Podle Kanioka jsou definice *měkkého* euroskepticismu u předchozích autorů příliš obsáhlé, jelikož obsahují postoje, které jsou spíše reflexí střetu mezi zastánci nadnárodního a mezivládního přístupu k evropské integraci. Proto v jeho typologii označení stran jako euroskeptických znamená odpor k myšlence evropské integrace, a nikoliv k mezivládní formě této integrace. Kaniokova typologie zohledňuje i jazyk ve stranické rétorice, jelikož proklamativní část politiky je čím dál tím více významná (Kaniok 2006: 88–92). Celkově má Kaniokova typologie tři kategorie.

První kategorií jsou *evropeanisté*, které lze ztotožnit s nadnárodním pojetím evropské integrace, odpovídající Contiho kategorii *identitárního evropeanismu*. Strany v této kategorii principiálně podporují evropskou integraci a nehodnotí ji z hlediska výhod pro národní nebo stranický zájem. Evropskou integraci vnímají pozitivně a podporují vznik silných nadnárodních institucí a dalších nadnárodních prvků integrace. Rétorika strany oslavuje evropské myšlenky a zdůrazňuje pozitivní aspekty integrace. Evropská integrace je považována za hodnotové dobro samo o sobě a cílem integrace je vznik politické federace. Druhou kategorií jsou *eurogovernmentalisté*, jejichž ideovým základem je mezivládní paradigma. Vyznačují se rezervovanějším postojem k současnému modelu integrace a jeho kritikou, přičemž si ale uvědomují výhody a potřebu integrace. Pro takové strany je typická absence myšlenky evropské identity nebo národa v programu. Neznamená to ale odmítnutí jakékoliv evropské integrace, například preferují kooperaci v oblasti zahraniční politiky na mezivládním principem. Přijímají myšlenku evropské integrace, ale s důrazem na její evoluční a postupné naplňování. Jazyk *eurogovernmentalisů* je střízlivý, věcný a umírněný. Podpora nebo opozice evropské integrace není pro tuto kategorii zásadní otázkou a na evropskou integraci je pohlíženo jako na politický nástroj a nikoliv cíl. Důsledkem je absence vyjádření finální podoby nebo cílů integrace oproti předchozí kategorii *evropeanistů*. Poslední skupinou jsou *euroskeptikové*, kteří jsou v opozici vůči evropské integraci jako hodnotě. Tím je tento termín funkčně použit pouze na odpůrce evropské integrace. Euroskeptické strany tedy odmítají myšlenku, že by v prostoru evropského kontinentu mělo dojít k přenosu pravomocí směrem od národních států na nadnárodní instituci podobná státu a vykonávající jeho funkce. (Kaniok 2006: 92–94).

Tabulka č. 5: Postoje politických stran k evropské integraci dle P. Kanioka

Název	Postoj k evropské integraci	Jazyk
Evropeanisté	Jednoznačně pozitivní důraz na prohlubování a rozšiřování integrace. Východiskem je nadnárodní paradigma, strana/aktér se často vymezuje vůči zastáncům mezivládního paradigmatu.	Oslavný. Zdůrazňování úspěchů integrace, důraz na pozitivní přínos pro národy, vizionářství, pohled do budoucnosti, idealismus, zdůrazňování nevyhnutelnosti. Častá je kritika národního státu jako jednotky schopné organizovat politický a ekonomický život svých občanů.
Eurogovern- mentalisté	Pozitivní (ve vztahu k mezivládní integraci) až neutrální (ve vztahu k nadnárodní integraci). Východiskem je mezivládní paradigma, strana/aktér se tak může vymezovat vůči nadnárodnímu pojetí evropské integrace	Neutrální. Evropská integrace je považována za politickou realitu, která má své klady i zápory. Vyzdvihovány jsou především ekonomická pozitiva integrace, postoj k politické integraci je opatrný až kritický. V souvislosti s další integrací strana/aktér podporuje evoluční tempo. Absentuje jasná vize cíle integračního procesu.
Euroskeptiko vé	Jednoznačně negativní a záporný. Euroskeptikové nesouhlasí ani s jedním ze dvou integračních paradigmat.	Kritický. Zdůrazňovány jsou neúspěchy a rizika integrace, a to jak na ekonomické, tak na politické rovině. Evropská integrace je jako proces popírána. Motivace kritiky je různá. Častá je příslušnost euroskeptiků k okrajům stranického spektra.

Zdroj: Kaniok 2006: 94

1.2.6. Typologie Sorena Riishøje

K tématu euroskepticismu přispěl i dánský akademik S. Riishøj, který se také inspiroval první typologie euroskepticismu P. Taggarta a A. Szczerbiaka. Riishøjova typologie se ale liší od předchozích popsaných typologií způsobem zkoumání euroskepticismu, protože Riishøj zkoumá jeho zdroj a podle toho subjekty kategorizuje. Celkově má jeho typologie devět kategorií. První kategorií je *identitární* euroskepticismus, který pramení ze střetu národní a evropské identity a obavy ze ztráty národní suverenity přenesením na nadnárodní instituce Evropské Unie. Pro druhou kategorii jsou určující

takzvané *cleaveages*, tedy dělicí linie ve společnosti. Například v linii město/venkov lidé žijící na venkově jsou více náchylní k euroskepticismu. Dalším typem je *policy euroskepticismus* neboli takzvaný funkcionální euro-realismus, znamenající odpor vůči konkrétní politice nebo jejího určitého nedostatku. V případě politiky to může být například Společná zemědělská politika jako taková nebo její environmentální sekce jako kritika nedostatku určité politiky. Následuje *institucionální euroskepticismus*, který má původ v legitimitě národních institucí a institucí EU. Nízká podpora národních institucí vede k vyšší podpoře institucí EU a EU jako takové. Pátá kategorie má původ ve střetu *národních* a společných evropských *zájmů*, například ohledně finální podoby evropské integrace. Hlavním cílem subjektů této kategorie je ochrana národních zájmů, i za cenu zpomalení projektu evropské integrace. Šestá kategorie je založena na *zkušenosti*, a to na zkušenosti s vyjednáváním o členství v EU a pocitu nespravedlivého výsledku vyjednávání založeného na asymetrii a nerovném zacházení. Sedmá kategorie je takzvaná *stranická*, formovaná top-down přístupem politickými stranami a jejich lídry využívajících neoliberalní, levicově-populistické nebo tradicionalistickou rétoriku. Předposlední je *atlantický euroskepticismus*, kdy subjekt je ve střetu mezi orientací na Spojené státy nebo Evropu a z toho pramenící dilema. Toto dilema je výrazné v oblasti Evropské zahraniční a bezpečnostní politiky. Poslední kategorie je *praktický euroskepticismus*, kdy neexistuje principiální opozice vůči EU a europeizaci, ale europeismus je definován v národní podobě a odlišné od obecné představy mainstreamového proudu interpretace EU a jejích kritérií. Jako příklad uvádí Riishøj Slovensko za vlády Vladimíra Mečiara (Riishøj 2010: 14–15).

1.2.7. Zhodnocení jednotlivých typologií

Ačkoliv byla typologie P. Taggarta a A. Szczerbiaka první prací kategorizující stranický euroskepticismus a je v tomto ohledu zásadní prací, v porovnání s dalšími typologiemi má zásadní nedostatky. Hlavním nedostatkem je absence pozitivní dimenze v jejich typologii, jelikož se zaměřuje pouze na negativní postoj k evropské integraci. Zároveň ale ani rozlišení na dvě kategorie euroskepticismu neumožňuje detailnější rozlišení postojů jednotlivých euroskeptických stran. Znatelný je tento nedostatek zejména u kategorie *měkkého euroskepticismu*, která se vyznačuje opozicí k aktuálnímu nebo plánovanému rozšíření kompetencí EU. Výsledkem je kategorie, obsahující politické strany se značně odlišnými názory na evropskou integraci. Tudíž je tato typologie užitečná pouze pro základní rozlišení postoje politické strany na pro nebo protievropský, ale pro detailnější kategorizaci musíme použít jiné typologie.

Jedna z nich je typologie P. Kopeckého a C. Mudde, která obsahuje i pozitivní postoje k evropské integraci a umožňuje tedy využití typologie na více subjektů. V této typologii je také obsažena podpora evropské integrace a podpora EU jako takové zvláště, což umožňuje detailnější a přesnější rozdělení. Ačkoliv je tato typologie přesnější, detailnější a obsahuje pozitivní postoje než ta od P. Taggarta a A. Szczerbiaka, stále u ní existují nedostatky s ohledem na přesnější kategorizaci. Příkladem je kategorie *euroentuziastů*, ve které jsou do jedné kategorie zařazeni všichni příznivci jak evropské integrace, tak EU jako takové. Obecně je tato typologie vhodná pro základní rozdělení politických stran z hlediska podpory nebo odmítnutí evropské integrace nebo EU. Nicméně pro konkrétnější kategorizaci stran na základě důvodu podpory nebo odmítnutí evropské integrace nebo EU tato typologie není dostatečná.

Na nepropracovanost pozitivních postojů se zaměřuje typologie C. Flooda a S. Usherwooda, která obsahuje celkem čtyři pozitivně laděné kategorie. V tomto ohledu je ze všech popsaných typologií ta nejobsáhlejší. Tato obsáhlost ale nutně neznamená přesné a jednoduché zařazení politických stran v rámci této typologie. Příkladem jsou pozitivní kategorie *gradualistů* a *reformistů*, jejichž podmínkou pro zařazení je vyjádření podpory prohloubení evropské integrace. Na základě této podmínky nemůžeme do této kategorie zařadit strany, které odmítají prohloubení integrace a musíme je zařadit do jiné kategorie. V této typologii také chybí kategorie obsahující strany podporující EU nebo prohloubení integrace v rámci EU na základě ekonomického kalkulu. Použití této typologie je dále komplikováno skutečností, že na politickou stranu může být aplikováno několik kategorií. Ve výsledku to může znamenat zařazení do kategorií, které jsou v rozporu a problém v určení hlavního postoje politické strany.

Typologie N. Contiho a L. Verzichelliho navazuje na všechny předchozí typologie, jelikož přebrala kategorie *měkkého* a *tvrdého* euroskepticismu od P. Taggart a A. Szczerbiaka a také přesněji popisuje své kategorie na rozdíl od předchozích typologií. Ačkoliv je těchto typologií pouze pět, jejich definiční kritéria reflektují většinu postojů politických stran. Jako jediná popsaná typologie v této práci obsahuje kategorii *neutrálního* postoje, což jen poukazuje na propracovanost a obsáhlost této typologie. Také v dalších kategoriích této typologie jsou obsaženy různé aspekty, které chybí v předchozích typologiích. Příkladem je ekonomický kalkul nebo národní či stranický zájem jako důvod podpory evropské integrace. Z těchto důvodů je tato typologie nejvhodnější pro typologizaci postojů politických stran k evropské integraci, jelikož tyto postoje jsou nejpřesněji definované.

Oproti předchozím typologiím je typologie P. Kanioka specifická v diferenciaci podle preference nadnárodního nebo mezivládního paradigmatu politickou stranou. Tímto se P. Kaniok vyhýbá problematice vytvoření přesných kategorií odpovídajících různým postojům politických stran. Navíc, Kaniokova typologie jako jediná pracuje i s jazykovou stránkou postoje politických stran, tedy jak samotný postoj politické strany je prezentován. Přes tyto výhody je tato typologie doplňující, jelikož je zaměřena na jeden z aspektů evropské integrace. Doplňující je i z hlediska počtu a obsahu, jelikož Kaniokova obsahuje pouze tři kategorie.

Také typologie S. Riishøje má svoje specifika, jelikož kategorizuje politické strany podle zdrojů euroskeptického postoje. Podobně jako typologie P. Kanioka je tato typologie doplňující při analýze postoje politické strany, protože se zaměřuje na specifickou část postoje politických stran. Z tohoto pohledu jde o aspekt velmi důležitý, a právě Riishøjova typologie je vhodná pro počáteční rozřazení politických stran na základě zdrojů euroskepticismu a jeho následného výzkumu.

2. Vývoj a specifika politického hnutí ANO 2011

V této kapitole je představen vývoj a specifika hnutí ANO 2011 od jeho vzniku do voleb do Poslanecké sněmovny v roce 2017. Hlavní část kapitoly je věnována popisu organizačních struktur, které jsou velmi specifické v českém politickém prostředí. ANO 2011 je tak označováno jako „podnikatelská strana“ nebo „politická divize Agrofertu“²⁵ (např. Echo24²⁶ 2015). Obsahem a ani cílem práce není podrobné zpracování tohoto tématu, ale pouze popis vývoje Hnutí (Politické hnutí ANO 2011 pozn. autora) a jeho specifík v členství, stranickém financování, míry autonomie územních struktur, vlivu vrcholných orgánů, pozici lídra a mediálním zázemí (podrobněji např. Kopeček, Svačinová 2015; Stauber 2015; Kopeček 2016). Kapitola obsahuje i srovnání ANO 2011 a dalších parlamentních subjektů ve výše zmíněných charakteristikách. Poslední část představuje stranický model strana-firma a aplikuje jej na ANO 2011.

2.1. Vznik hnutí ANO 2011 a vstup na politickou scénu

Vytvoření a zaregistrování politického hnutí ANO 2011 jako politické strany předcházela vznik občanského sdružení se stejným názvem, formálně ustanoveným 26. října 2011. Občanské sdružení bylo založeno A. Babišem po rozhovoru s ním, vydaným 19. září stejného roku, ve kterém A. Babiš kritizoval korupci v České Republice (ČR) a deklaroval, že nastal čas se proti tomu vzbouřit. Ve stejném rozhovoru odmítl vstup do politiky²⁷, ale zavázal se podpořit občanskou iniciativu či fórum a mladé podnikatele snažící se o změnu ve společnosti (Kubátová 2011). Po několika týdnech se tento postoj změnil a z občanského sdružení se stalo politické hnutí s cílem aspirovat na vítězství ve volbách do Poslanecké sněmovny 2014 (Kubík 2011). Hnutí bylo registrováno jako politická strana 11. května 2012. Prvním pokusem prorazit do politiky měly být krajské volby v roce 2012, ale Hnutí nebylo schopné sestavit krajské kandidátní listiny a voleb se neúčastnilo²⁸ (Králiková, Šíma 2014: 109). Skutečně prvním pokusem byly až senátní volby v roce 2012, ve kterých hnutí postavilo do voleb sedm kandidátů. Ti byli představeni na prvním sněmu strany konaném 1. srpna 2012, a němž bylo také zvoleno vedení strany s předsedou A. Babišem (Válková 2012). Všichni

²⁵ Agrofert je nadnárodní koncern podnikající v zemědělském, potravinářském a chemickém průmyslu, jehož zakladatelem je A. Babiš.

²⁶ Echo24 je zpravodajský server založený redaktory, kteří rezignovali z deníků Mladá Fronta Dnes a Lidové noviny po akvizici vydavatelství Mafra, které tyto deníky vydává, A. Babišem.

²⁷ Jako důvody uváděl, že je diskvalifikovaný kvůli původu ze Slovenska a bývalému členství v Komunistické straně. Dále uvádí, že není historický nebo morální ideál a označuje sám sebe jako starou strukturu (Kubátová 2011).

²⁸ Hnutí ale finančně podpořilo některé subjekty, například Východočechy nebo Morální očistu regionu (M.O.R.) v rádech milionů českých korun (Hympl 2012).

kandidáti byli ale neúspěšní a ani jeden se nedostal do druhého kola senátních voleb (Český statistický úřad 2012).

Prvním výrazným úspěchem, zejména v tak krátké době od vzniku hnutí, byly předčasné²⁹ volby do Poslanecké sněmovny ve dnech 25. a 26. října 2013. V těchto volbách hnutí ANO 2011 získalo celkem 18,65 % hlasů³⁰ a umístilo na druhém místě za vítěznou Českou stranu sociálně demokratickou (Český statistický úřad 2013). Úspěchem pro hnutí byla i účast ve volbách do Evropského parlamentu v květnu 2014. Hnutí tyto volby vyhrálo, byť velmi malým rozdílem v řádech desetin procent³¹ a získalo čtyři mandáty. Jmenovitě to byli Pavel Telička, Petr Ježek, Dita Charanzová a Martina Dlabajová (Český statistický úřad 2014 a). Relativním úspěchem byly i komunální a senátní volby konané 10. a 11. října 2014. Ačkoliv počtem hlasů bylo ANO 2011 první, získalo pouze 1600 mandátů. V senátních volbách v roce 2014 z jejich 26 kandidátů³² byli zvoleni pouze čtyři (Český statistický úřad 2014c; Český statistický úřad 2014 d). Posledním úspěchem, a tím nejvýraznějším, jsou volby do Poslanecké sněmovny konané 20. a 21. října 2017. ANO 2011 jasně tyto volby vyhrálo se ziskem celkem 29,64 % hlasů³³, zatímco druhá v pořadí Občanská demokratická strana získala pouze 11,32 % hlasů, což znamenalo téměř o milion hlasů méně než ANO 2011 (Český statistický úřad 2017).

2.2. Organizační struktura hnutí ANO 2011

ANO 2011 je specifické velmi exkluzivním členstvím, jelikož zájemce o členství musí souhlasit se stanovami, morálním kodexem strany, přiložit vlastní životopis, prohlášení o bezdlužnosti, prohlášení o beztrestnosti, výpis trestního rejstříku a v případě potřeby může být zájemce požádán o další dokumenty nebo pozván k pohovoru. Po schválení oblastním nebo místním předsednictvem se stává zájemce čekatelem na dobu uvedenou ve vnitřním předpisu předsednictva. Předsednictvo hnutí může tuto lhůtu zkrátit, prodloužit nebo prominout. Čekatele schvaluje několik orgánů, přičemž poslední slovo má Předsednictvo. Přísné kontrole jsou podrobení ale také stávající členové strany, kdy by každý člen strany měl oznámit jakékoliv řízení, zejména trestní, přestupkové či exekuční vedené proti němu (ANO 2011. 2015). ANO tuto kontrolu obhájí obranou proti kariéristům s tím, že nechce být masovou stranou. Proto také vyloučení čkatele nebo člena je naopak jednoduché a rozhoduje o něm

²⁹ Důvodem byl schválený návrh na rozpuštění sněmovny podaný 8. srpna 2013 po sérii událostí vrcholícím pádem vlády Petra Nečase a jmenování úřednické vlády Jana Rusnoka (viz Aktuálně.cz 2013).

³⁰ Odpovídající počtu 927 240 voličů.

³¹ ANO 2011 získalo 16,13 % voličů a druhá v pořadí koalice TOP 09 a STAN získala 15,95% (Český statistický úřad 2014 b).

³² 15 kandidátů bylo bez politické příslušnosti a 11 bylo členy ANO 2011 (Stauber 2015: 140).

³³ V přepočtu 1 500 113 hlasů.

předsednictvo strany³⁴, přičemž toto vyloučení je okamžité. Do roku 2015 se vyloučený člen/čekaatel nemohl nijak odvolat, nyní se může odvolat k Rozhodčí a smírčí komisi strany. Předsednictvo také rozhoduje, co je takzvané *jednání proti zájmům* strany, které je jedním z důvodů pro vyloučení ze strany (Kopeček, Svačinová 2015: 188–189).

Financování ANO 2011, od jeho vzniku po volby do Poslanecké sněmovny v roce 2013, bylo zajištěno téměř pouze A. Babišem nebo jeho firmami. Babišovy zdroje³⁵ byly zásadní pro úspěch ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2013, ve kterých mělo ANO 2011 ze všech stran největší náklady na volební kampaň, a to skoro 120 miliónů korun českých (ANO 2011a). Určitá diferenciacie příjmů nastává částečně před volbami v roce 2013 s příchodem nových sponzorů, a hlavně po volbách díky státním příspěvkům, které náleží straně úspěšné ve volbách. Například za rok 2014 je podíl státních příspěvků 80 procent a 20 procent připadá na sponzorské dary (Tamtéž 2015: 190).

Silná centralizace je také v oblasti územních organizací, z důvodu potvrzování předsedů krajských organizací předsednictvem. Výbor hnutí, tvořený Předsednictvem doplněný o předsedy krajských organizací, také schvaluje kandidátky pro všechny typy voleb³⁶. Změna stanov z roku 2015 ještě více centralizovala správu nad kandidátkami, jelikož Předsednictvo může nominovat kandidáty do všech volených funkcí, například ve volbách komunálních, senátních atd. Omezení role územních organizací dokazuje výběr kandidátů do sněmovních voleb v roce 2013, jelikož o obsazení předních míst na kandidátkách rozhodoval polo-neformální kruh kolem předsedy A. Babiše složeného z místopředsedů Hnutí a volebních expertů. Vzhledem k předčasnosti voleb a nedostatku veřejně známých lidí pro obsazení předních míst na kandidátkách měly krajské organizace šanci prosadit své kandidáty (Tamtéž 2015: 194).

Nejdůležitějším orgánem ANO 2011 je Předsednictvo volené sněmem a složené z předsedy, prvního místopředsedy, místopředsedů a dalších až osmi členů. Formálně nejvyšším orgánem v době mezi sněmy je výbor tvořený předsednictvem doplněný o předsedy krajských organizací, kteří jsou ale schvalováni Předsednictvem. Oproti jiným stranám poslanci a senátoři nemají automatickou garanci zastoupení ve vrcholných orgánech Hnutí. Velký význam mají v Hnutí polo-formální a neformální mechanismy. Příkladem je konflikt předsedy A. Babiše s místopředsedy Hnutí vedoucí k vystoupení nespokojených

³⁴ Je zde předpoklad zapojení územní organizace do procesu, ale její vyjádření je nezávazné (ANO 2011. 2015).

³⁵ A. Babiš je podle žebříčku Forbes druhým nejbohatším člověkem v České Republice (forbes.cz 2017).

³⁶ Příkladem jsou komunální volby 2014, ve kterých kandidáti byli centrálně prověřeni speciálně vytvořeným týmem vedeným novou manažerkou strany (Kudláčková 2014).

místopředsedů ze strany³⁷ a nekonání mimořádného sněmu kvůli zvolení nástupců. K němu nedošlo ani po odstoupení poslední místopředsedkyně Věry Jourové a po jejím přesunu do Evropské komise v říjnu 2014. Vedení ANO, přesněji jeho lídr, to nepovažoval za nutné.

Dalším příkladem těchto mechanismů je změna ve dvou oblastech, které jsou pro strany klíčové a poukazují na způsob rozhodování ve straně. Prvním je změna názvu z původního ANO 2011 na pouhé ANO pro účely politické komunikace. Této změně nepředcházela rozsáhlá vnitrostranická debata, ale byla výsledkem práce externích expertů a odsouhlasena lídrem strany spolu s polo-neformálním okruhem lidí kolem něho (Kopeček, Svačinová 2015: 197). Hlavním důvodem změny bylo, že původní název „vytvářel divný dojem, že čtete návod k myčce nádobí³⁸“ (Janková 2013). Druhým příkladem je úprava volebního programu pro předčasné volby do Poslanecké sněmovny v roce 2013. Důvodem bylo zjištění americké agentury PSB, že některé body volebního programu by mohly odrazovat potencionální voliče nebo jsou pro voliče matoucí (Matoušková in Kopeček, Svačinová 2015: 197). Vzhledem k dokončení programu krátce před volbami to znamenalo několik změn v programu během kampaně, a to například v oblasti zdravotnictví, ve které se měnily sliby ohledně zrušení poplatků za recept, poplatky a pobyt v nemocnici pro seniory. Marketingovou úpravou prošel i volební slogan A. Babiše, který se změnil z podle poradců příliš autoritativního „Budu stát řídit jak firmu“ na „Stát má být správný hospodář“ (Pokorný 2013). Oba tyto příklady poukazují na programovou flexibilitu hnutí a také na vliv expertů a poradců v důležitých stranických otázkách.

Postavení A. Babiše v hnutí ANO 2011 vychází z jeho roli v založení občanského hnutí a následně politické strany. A. Babiš je pro Hnutí nejen zásadní jak z lídr a ikona strany, tak i jako zdroj financí. Tomu odpovídá rozsah pravomocí předsedy hnutí, které jsou obsaženy ve stanovách ve člancích 8 a 13. Článek 8 popisuje jednání a zastupování a článek 13 je věnován předsedovi, místopředsedům a zastupování předsedy. Podle článku 8 prvních stanov, schválených v březnu 2013, „jménem Hnutí jedná samostatně předseda Hnutí, a to ve všech záležitostech, nebo samostatně první místopředseda na základě pověření uděleného Předsednictvem ve vymezených záležitostech.“. Podle článku 13 předseda také „stojí v čele Hnutí a reprezentuje Hnutí navenek“ a „jmenuje a odvolává manažery Hnutí a manažery

³⁷ Počátek konfliktu byl ve volbě místopředsedů na sněmu v roce 2013, na kterém většinu místopředsednických pozic obsadili kandidáti krajských organizací nenapojených na Agrofert. Místopředsedové chtěli jednat nezávisle na předsedovi (Dostál 2014). Předseda A. Babiš je ale zcela ignoroval a rozhodoval podle sebe argumentem „Já platím, já rozhoduji“ (Koděra 2013). Celý konflikt skončil odchodem nespokojených místopředsedů Jana Hammera, Jany Valinčíčové a Hany Greplové.

³⁸ Hlavním benefitem nového loga, podle marketingového odborníka hnutí ANO Marka Prchala, bylo ztotožnění strany s jedním s nejpoužívanějším slovem v českém jazyce, jednoduché použití názvu v textu, heslech a větách a také v porovnání vůči ostatním stranám byl nový název nejkratší a nejchytlavější (Janková 2013).

krajských organizací“. Zastoupení předsedy je možné prvním místopředsedou „v případě jeho nepřítomnosti (předsedy, pozn. autora) nebo v případě, že předseda nemůže vykonávat svou funkci, vykonává tuto pravomoc první místopředseda Hnutí a místopředsedy Hnutí,“ kteří „zastupují samostatně předsedu Hnutí na základě pověření ve vymezených záležitostech“ (ANO 2011. 2013).

Pozice předsedy ANO 2011 byla také posílena v upraveném znění stanov, schválených v březnu 2015. Změna se týká článku 13, ve kterém dochází ke striktnějšímu vymezení zastoupení předsedy. Nyní v případě, že předseda nemůže vykonávat funkci nebo je nepřítomný „vykonává jeho kompetence první místopředseda Hnutí, případně další místopředsedové, a to na základě písemného pověření Předsednictvem.“ Detailnější je také rozsah působení místopředsedů, kteří nyní samostatně zastupují předsedu „na základě písemného pověření ve vymezených záležitostech a vykonávají úkoly stanovené v tomto pověření Předsednictva.“ Změnila se také pravomoc Předsednictva ve prospěch předsedy, kdy nyní „je (Předsednictvo, pozn. autora) statutárním orgánem Hnutí, řídí jeho činnost a zastupuje ho způsobem uvedeným v prvním odstavci čl. 9 těchto stanov.“ (ANO 2011. 2015). V předchozím znění stanov Předsednictvo jednalo jménem Hnutí, ale v nové verzi odkazující se na článek 9 jedná jménem Hnutí jeho předseda. Nejen tyto změny ve stanovách, ale i další³⁹ byly schváleny 164 hlasy ze 173. Příznačné je, že se ohledně podob stanov nedebatovalo a o žádných pozměňovacích návrzích se nehlasovalo (Sněm ANO 2015). V podobném stylu proběhla i volba vedení Hnutí. Pozici předsedy obhájil A. Babiš, který obdržel všech 186 hlasů, což je v rámci české stranické politiky po roce 1989 ojedinělý úkaz a dokazuje dominanci A. Babiše v Hnutí (Kopecký, Svačinová 2015: 199). Tento výsledek je o to působivější, že volba byla tajná a A. Babiš neměl protikandidáta. Volbě předcházela pozoruhodná a až humorná scéna po kandidátském projevu A. Babiše jelikož nebyl položen žádný dotaz a moderátor sněmu bez úspěchu vyzýval delegáty, aby dotaz položili (Kopecký, Wirmitzer 2015). I pozice prvního místopředsedy a řadových místopředsedů byly obsazeny spojenci A. Babiše, prvním místopředsedou byl zvolen 87 procenty hlasů Jaroslav Faltýnek po odstoupení třech protikandidátů před volbou. Veškeré tyto události ukazují dominantní pozici A. Babiše v Hnutí (Kalenský 2015).

Další změna stanov a pravomocí nastala na následujícím celostátním sněmu, který se konal v únoru 2017 a schválil upravené znění stanov. V novém znění je opět výrazně posíleno postavení předsedy, který „je oprávněn ve výjimečných a odůvodněných případech i po

³⁹ Například úprava programových cílů z deseti na čtyři, povinnost člena Hnutí hlásit, že je proti němu vedeno trestní, exekuční nebo přestupkové řízení nebo oslabení krajských organizací (ANO 2011. 2015)

schválení kandidátních listin Výborem...a do schválených kandidátních listin zasáhnout (zejména vyškrtnout kandidáty a/nebo změnit pořadí jednotlivých kandidátů a/nebo doplnit kandidáty).“ (ANO 2011. 2017). Podle této formule předseda hnutí může libovolně zasahovat do podoby kandidátky pro veškeré volby samostatně a bez omezení. Tato změna byla napadnuta bývalým olomouckým hejtmánem za ANO Otou Koštou, ale i přes jeho námitku ministerstvo vnitra nové stanovy registrovalo (Otto 2017). Nové stanovy také zavádí zcela nový poradní orgán Předsednictva zvaný Grémium, který je tvořen předsedou, prvním místopředsedou a místopředsedy Hnutí. Grémium dle článku 13 odstavce 5 předkládá svá stanoviska Předsednictvu k otázkám zásadního charakteru a „za tím účelem je Grémium oprávněno věc prošetřit, vyžadovat si podklady a vyjádření dotčených osob či orgánů Hnutí, případně si dotčené osoby či zástupce vyslechnout“. Grémium může předložit Předsednictvu návrh usnesení nebo vypracovat a předložit Předsednictvu návrh vnitřního předpisu Hnutí (ANO 2011. 2017). Definice grémia⁴⁰ je poměrně vágní a podle textu umožňuje předsedovi a okruhu kolem něj kontrolu nad otázkou jakéhokoliv charakteru, pokud je shledána jako zásadní. Činnost grémia ilustruje rozhovor se šéfem krajského hnutí ANO na Vysočině ohledně změny lídra kandidátní listiny pro Vysočinu do voleb do Poslanecké sněmovny v roce 2017, podle kterého nová kandidátka bude odsouhlasena grémiem⁴¹ a poté předsednictvem (Laudin 2017). Ve volbě předsedy znovu zvítězil A. Babiš, který obdržel 195 z 206 hlasů. Opět se opakovala situace po jeho kandidátském projevu, když stejně jako v roce 2015 nebyl na něho vznesen žádný dotaz a neměl protikandidáta (ČT24 2017a). Pozici prvního místopředsedy obhájil J. Faltýnek a nově se stali místopředsedy Martin Stropnický a Richard Brabec.

Hnutí ANO se výrazně odlišuje od ostatních stran také v oblasti vlastnictví médií a toto je zdrojem mnoha kontroverzí. Důvodem je holding Agrofert vlastněný A. Babišem, který investoval velké množství peněz do mediálního sektoru. První výraznější investicí A. Babiše, tehdy ještě před založením hnutí ANO 2011, bylo zakoupení zpravodajského webu Česká poze v roce 2010. Podstatně větší⁴² byl následující projekt vydávání bezplatného týdeníku „5plus2“, které začalo v roce 2012. Týdeníky jsou koncipovány jako regionální tituly s důrazem na zpravodajství z daného okresu či kraje, sport a několik celostátních zpráv. Tyto deníky byly mimo jiné také komunikačním kanálem skupiny Agrofert a jejích firem pro

⁴⁰ Pozoruhodné také je, že média nerefletovala vznik tohoto grémia a v shrnutí sněmu a změn stanov médií vznik grémia chybí (např. ČT24 2017, ČTK 2017a).

⁴¹ Ačkoliv ve stanovách podmínka schválení kandidátky Grémiem neexistuje.

⁴² Týdeník měl celkem 77 regionálních mutací a náklad jeden milion kusů, největší část byla distribuována do schránek obyvatel, poté do stojanů na veřejných a část byla rozdávána na ulicích (MediaGuru 2012).

marketingové účely. Deníky ale posloužily také jako propagační materiály pro ANO 2011 před předčasnými volbami. V posledním předvolebním čísle týdeníků v roce 2013 mělo na titulní straně fotku A. Babiše s výzvou účasti ve volbách a obsahovalo dvoustránkový rozhovor s A. Babišem (Kopeček, Svačinová 2015: 200; MediaGuru 2012). Několik měsíců před volbami v roce 2013 A. Babiš rozšířil svůj mediální dosah akvizicí mediální skupiny Mafra⁴³ a později nejposlouchanějšího českého rádia Impuls (Kopeček, Svačinová 2015: 200–201). Těmito nákupy se počet posluchačů a čtenářů médií vlastněných A. Babiš dostal do řádů milionů (viz Neumann 2016). Všechny tyto akvizice vyvolaly obavy o ovlivňování médií a nenapomohl tomu ani fakt, že brzy po získání skupiny Mafra se A. Babiš pokusil zatlačit na redakci Lidových novin, aby více informovala o akcích hnutí ANO 2011 (Lidové noviny 2013). Největší mediální skandál byl spojen se zveřejněním nahrávky na twitterovém účtu s přezdívkou Julius Šuman⁴⁴, na které se A. Babiš domlouvá s novinářem Mladé fronty Dnes Markem Příbilem, jaké články budou publikovány a koho dalšího by měly noviny kompromitovat. (Echo24 2017a). V reakci na tuto událost byl novinář M. Příbil propuštěn, A. Babiš odmítl jakékoliv ovlivňování médií, redakce Mladé fronty Dnes a portálu iDnes.cz vydala společné prohlášení, že žádné ovlivňování ze strany ANO 2011 není možné a zároveň několik redaktorů v reakci na kauzu podalo výpověď (Echo24 2017 b; ČTK 2017c).

2.3. Porovnání hnutí ANO 2011 a jiných politických stran

Jelikož je hnutí ANO 2011 subjektem, který vznikl nedávno, můžeme jej označit jako „novou“⁴⁵ stranu a porovnat se stranami „starými“, kterými jsou etablované subjekty s dlouhodobou působením v českém parlamentu⁴⁶ (podrobně Kopeček, Svačinová 2015). Toto srovnání také umožní shrnout základní organizační charakteristiky hnutí ANO 2011 a zdůraznit některé odlišnosti.

První výrazná odlišnost vůči „starým“ stranám je členství, které je pro „staré“ strany charakteristické relativní masovostí a absencí bariér pro zájemce o členství a také, kromě

⁴³ Mafra vydává Mladou frontu Dnes, Lidové noviny a internetové verze těchto deníků.

⁴⁴ Jméno Julius Šuman odkazuje na řídicího důstojníka „agenta Bureše“, který měl být právě A. Babiš. Vychází to podle svazků StB zveřejněných slovenským Ústavem paměti národa. Babiš spolupráci s tajnou policií odmítá a soudí se o to, že je neoprávněně veden jako agent StB. Nicméně podle posledního verdiktu Slovenského Ústavního soudu je A. Babiš veden ve svazcích StB oprávněně a zrušil tedy předchozí tři rozsudky slovenských soudů nižších instancí v Babišův prospěch. Důvodem byly procesní chyby a rozhodnutí předchozích soudů na základě svědectví bývalých agentů StB, kteří podle Ústavního soudu nejsou dostatečně důvěryhodní a nebyli zbaveni mlčenlivosti. Po posledním verdiktu Babiš oznámil, že se bude soudit dále (Svobodová 2017).

⁴⁵ Do této skupiny můžeme také zařadit Úsvit přímé demokracie, která vznikla v roce 2013 nebo Svoboda a přímá demokracie, která vznikla v roce 2015 po vyloučení Tomio Okamury z poslaneckého klubu Úsvitu, jeho následného odchodu z této strany a stranického rozkołu v samotném Úsvitu.

⁴⁶ Například Křesťanská a demokratická unie – Česká strana lidová (KDU-ČSL), Česká strana sociálně demokratická (ČSSD), Občanská demokratická strana (ODS).

určité výjimky u komunistů, nízkými požadavky na samotné členy. Oproti tomu ANO 2011 disponuje důsledným systémem preventivní a následné kontroly členské základny, která je velmi přísná a náročná. Příkladem je nutnost předložit několik dokumentů před vstupem do hnutí nebo povinnost člena hlásit jakékoliv řízení proti němu vedené. Vedení strany také může jednoduše vyloučit členy hnutí a výsledkem je tedy malá a snadně kontrolovatelná členská základna. Unikátem je také fakt, že kandidáti za hnutí ANO 2011 do veškerých voleb jsou prověřováni stejným způsobem jako zájemci o členství (Kopeček, Svačinová 2015: 201).

Další zásadní rozdíl je ve významu regionálních a lokálních elit. Ve „starých“ stranách tyto elity mají značný vliv na stranické rozhodování a vedení strany. U hnutí ANO 2011 jsou územní organizace spíše jako servisní opora strany bez zcela rovnoprávného postavení vůči centrem strany. Výsledkem je malý vliv regionálních a lokálních struktur, včetně jejich elit. Jen připomeňme změnu lídra kandidátky Hnutí na Vysočině, kdy šéf krajské organizace přiznal jeho omezené možnosti při výběru nového lídra a jeho závislost na rozhodnutí centrálního vedení. Nicméně dobré volební výsledky ve všech volbách zajistily podíl na moci pro lokální a regionální elity na místní úrovni, do které vedení Hnutí moc nezasahuje. Velmi významnou je poslední změna stanov ANO 2011, kdy předseda Hnutí může upravovat kandidátní listiny pro veškeré volby podle svého uvážení (Tamtéž: 201–202).

Významně se ANO 2011 odlišuje také centralizací moci. Pro „starší“ strany je příznačná decentralizace moci, která omezuje lídra a vedení strany při prosazování jeho agendy. Hnutí ANO lze v tomto ohledu označit za přesný opak se silnou koncentrací moci do rukou lídra a úzkého okruhu lidí kolem něj. Tento stav není pouze dán obsahem stanov Hnutí, ale také polo-neformálními a neformálními mechanismy kolem lídra strany A. Babiše a jeho finančních zdrojů. Tyto mechanismy se objevují hlavně v období voleb, kdy značný vliv na zásadní stranické otázky mají externí experti a konzultanti, kteří jsou důležití pro volebně profesionální orientaci Hnutí. Příkladem je už popsaná změna názvu a programu strany na základě marketingové strategie bez výrazné vnitrostranické debaty (Tamtéž 202). Dominanci A. Babiše v jeho Hnutí podtrhuje volba předsedy na celostátních sněmech (viz výše).

2.4. Model strana-firma a ANO 2011

Podle práce L. Kopečka a P. Svačinové hnutí ANO 2011 splňuje základní kritéria pro zařazení do kategorie strana-firma⁴⁷. Pro tento typ strany nejsou hlavním zdrojem financí státní zdroje, ale buď využití komerční firmy, jejíž struktura je základem politického projektu,

⁴⁷ Jedná se o další stranický model, vedle již popsaných modelů stran kádrových, catch-all a kartelových (viz Kopeček, Svačinová 2015). První popis strany tohoto typu vypracovali Jonathan Hopkin a Caterina Paolucci (1999) a později na ně navázal André Krouwel (2006, 2012), který jejich koncept klasifikačně ucelil.

nebo nová organizace, jež je konstruována podle podnikatelských principů. Příkladem prvního typu je italská Forza Italia, založená podnikatelem Silviem Berlusconiem. Druhý typ je reprezentován španělským Svazem demokratické středu vytvořeným Adolfem Suárezem za účelem podpory své politické pozice (Kopkin, Paolucci in Kopeček, Svačinová 2015: 182). Symptomatické je pro oba zmíněné subjekty, že podporu získaly v období krizí⁴⁸, a lze tedy nalézt podobnou spojitost v událostech⁴⁹ doby vzniku ANO 2011 a jeho vstupu na politickou scénu.

Strana-firma je charakteristická tím, že členové a lokální stranické struktury mají omezený význam a nemají vliv na směřování a strategii strany, podobně jako klasičtí straníční byrokraté obvyklí v masových stranách. Stranické struktury a klíčové stranické aktivity vytvářejí profesionální manažeři nebo externě najatí experti, marketingoví konzultanti apod. a dochází k outsourcingu aktivit strany. Strana-firma nemá zájem o vybudování nebo udržení velké a koherentní stranické základny. Program a dokumenty strany-firmy jsou formovány na základě průzkumů voličského trhu a k voličům se přistupuje jako ke konzumentům, kteří zvolí ten nejatraktivnější politický produkt. Výsledkem takového přístupu je ideologická vágnost a flexibilita. Hlavním bodem strany-firmy je politický podnikatel, kolem něhož je centralizována moc ve straně a který vlastní či ovládá důležité zdroje. Vedení takové strany je podle Hopkina a Paolucci spojeno „s osobní popularitou, organizačním upřednostněním, a především s přístupem k neomezené profesionální expertíze ve sféře masové komunikace“ (Hopkin, Paolucci 199: 322). Strana-firma se vyznačuje také snahou o kontrolu médií nebo o zajištění permanentního přístupu do nich. Z důvodu absence pevnějšího členského zakotvení a zájmu o toto zakotvení, jako je tomu u masových stran, je strana-firma náchylná k rozpadu v případě krize nebo pouhého přechodu do opozice (Hopkin, Paolucci 1999: 332–334; Kopeček, Svačinová 2015: 181–182; Krouwel 2006: 260–261).

Hnutí ANO 2011, s ohledem na předchozí odstavec, splňuje klíčová kritéria pro zařazení do kategorie strana-firma. Hnutí ANO 2011 bylo založeno podnikatelem a díky jeho finančním zdrojům a osobě uspělo v politické soutěži. Role podnikatele jako zakladatele strany je reflektována nejen v silné centralizaci struktur strany, ale také v použití manažerských metod⁵⁰ v řízení politické strany. Hnutí ANO splňuje i podmínku slabé autonomie regionálních organizací a jejich omezeného vlivu na centrální vedení strany.

⁴⁸ V případě Itálie to byla takzvaná akce Čisté ruce na začátku 90. let 20. století, zatímco ve Španělsku v období vytváření demokratického systému po autoritářské vládě v druhé polovině 70. let 20. století.

⁴⁹ Silná nedůvěra v dosavadní politické elity a občanská nespokojenost vrcholící s pádem Nečasovy vlády v roce 2013.

⁵⁰ Například kontrola a testování zakládajících členů a kandidátů do voleb.

Podobně je to i s členstvím ve straně, kdy ANO 2011 nemá velkou členskou základnu a vzhledem k náročnému a komplikovanému systému náboru nových členů se tato základna rozrůstá velmi pomalým tempem (Kopeček 2016: 743–744). Organizační struktura ANO 2011 je výstižně shrnuta L. Kopečkem: „ANO je čistě nástroj politického podnikatele, uzpůsobený pro největší efektivitu v politické soutěži“ (Tamtéž: 744).

Hlavní okruh lidí okolo lídra strany A. Babiše v počátcích Hnutí byli zaměstnanci skupiny firem Agrofert nebo najatí experti různých odvětví. Příkladem je první místopředseda J. Faltýnek, který působí v představenstvu Agrofertu. Vrcholem vlivu těchto lidí byly volby do Poslanecké sněmovny v roce 2013, ve kterých nejen marketing Hnutí, ale i jeho stranické aspekty⁵¹ byly řízeny těmito lidmi. Důležitou roli sehráli tito lidé také při zpracování hlavních myšlenek A. Babiše do, pro voliče, atraktivní podoby ve volebním programu. V následujících volbách už takový vliv externích expertů není, jelikož část expertů se stala součástí samotného Hnutí (Kopeček 2016: 744–745; Zavřel 2015: 63).

Dominance lídra a jeho myšlenek v programu Hnutí poukazuje znovu na zásadní roli zakladatele Hnutí A. Babiše. Jádro programu ANO 2011 bylo založeno na jeho myšlenkách, tedy vymezení se proti politickým stranám a proti korupci a na slibech o politické odpovědnosti a lepšího fungování státu. První ucelený program byl představen měsíc před říjnovými volbami v roce 2013 a často v něm docházelo ke změnám po marketingových průzkumech trhu. Není proto překvapením, že až do roku 2014 a účasti ve vládě po úspěšných volbách v říjnu 2013, se ANO 2011 profilovalo jako protestní strana negativně se vymezující proti stávajícím parlamentním stranám. Tomuto období odpovídá důraz na pragmatismus, populistickou strategii a absenci politického vymezení, ideologie a využívání politického slovníku⁵². Změna nastala se vstupem do vlády po úspěšných volbách v roce 2013, kdy ANO 2011 transformovalo svoje protistranické výroky a vyprofilovalo se jako středopravicový subjekt s vazbou na Evropské liberály (ANO 2011 je v Evropském parlamentu součástí frakce Aliance liberálů a demokratů pro Evropu-ALDE). Později, a to v roce 2014, byl založen také think-tank s názvem Institut pro politiku a společnost a mládežnická organizace Mladé ANO. Značná programová flexibilita a absence jakékoliv ideologické profilace v počátcích Hnutí charakterizuje ANO 2011 jako stranu-firmu, přičemž ale v následujících letech se posunuje více směrem k tradičním stranám skrze deklarovanou pravostředovou orientaci, byť ne tak výrazné a stále umožňující jistou míru programové flexibility (Zavřel 2015: 35–40, 63;

⁵¹ Název hnutí, úprava programu pro marketingovou strategii.

⁵² Například volební slogan: „Nejsme jako politici, makáme“, použití slova hnutí a snaze o profilaci jako alternativu ke stranám nebo odmítnutí jasné ideologické profilace Hnutí.

Kopeček 2016: 744–745). Ve svých počátcích ANO 2011 nesplňovalo kritérium proniknutí do médií, nicméně postupem času se tato situace razantně změnila vstupem A. Babiše na trh s médií. Prvním větší akvizicí byl týdeník „5plus2“ a následně, před volbami do Poslanecké sněmovny v roce 2013, to byla koupě mediální skupiny Mafra a rádia Impuls.

3. Analýza a typologizace postojů hnutí ANO 2011

Cílem třetí kapitoly, rozdělené na tři podkapitoly, je analýza a typologizace postojů hnutí ANO 2011 (viz Kapitola 2.) za použití typologií popsaných v první kapitole práce. První a druhá podkapitola jsou zaměřeny na analýzu postojů ANO 2011 a jejich čelních představitelů k evropské integraci. Třetí podkapitola se poté věnuje typologizaci postoje Hnutí. Pro účel typologizace Hnutí je využita metoda analýzy stranických dokumentů a výroků hlavních představitelů strany.

3.1. Analýza stranických dokumentů hnutí ANO 2011

V rámci časového vymezení práce jsou zkoumány programové dokumenty použité pro volby do Poslanecké sněmovny v roce 2013 a 2017 a pro volby do Evropského parlamentu v roce 2014. Největší pozornost je věnována programu před volbami do EP, jelikož představuje v případě ANO 2011 nejucelenější a nejpodrobnější popis pozice vůči EU. Volební program do EP doplňují programy do voleb do Poslanecké sněmovny, které také obsahují evropskou tematiku.

3.1.1. Programatika ANO 2011 ve volbách do Poslanecké sněmovny 2013

Volební program pro říjnové předčasné volby do Poslanecké sněmovny v roce 2013 byl představen 22. září, tedy pouze měsíc před samotnými volbami. Důvodem toho byl termín předčasných voleb, díky kterému mělo Hnutí velmi málo času na vypracování programu. Příznačné pro Hnutí je, že program se v průběhu kampaně upravoval a často měnil. Samotný program měl celkem 14 bodů zaměřených zejména, vzhledem k typu voleb, na domácí témata. Hlavní resortní program, který je analyzován, je doplněn o zkrácený program, programové priority a východiska. Tyto ostatní dokumenty ale nemají pro tuto práci použitelné informace, jelikož se věnují téměř⁵³ pouze domácím tématům.

Oproti doplňujícím materiálům volebního programu existuje určitý pokus o vyjádření postoje ANO 2011 k EU v hlavním resortním programu. I přes to má ale toto téma marginální pozici vůči ostatním tématům, jelikož mu není odkázán ani jeden ze 14 bodů volebního programu, ale je pouze součástí bodu 11 s názvem Zahraniční politika. Sporadické zmínky o EU existují i v dalších bodech programu. Celkově je evropská tematika zpracována velmi okrajově a vágně.

⁵³ Jediná zmínka o EU nebo evropské integraci se nachází v programových východiskách: „Evropská unie, NATO, OSN jsou nejvhodnějším partnerem pro prosazování našich zájmů a pro posilování naší bezpečnosti v době, kdy se charakter hrozeb prudce vyvíjí a globalizuje.“ (ANO 2011b).

V bodu 11 volebního programu Hnutí deklaruje závazek prohlubování a upevňování členství jak v EU, tak NATO. Dále se podle Hnutí Česká republika „musí stát aktivním, konstruktivním, byť kritickým, nikoli však kapriciózním členem Unie...“ (ANO 2011c). Cílem hnutí je také „dále rozvíjet i naše ekonomické postavení v Evropské unii, EU je pro nás nesmírně důležitá jako strategický ekonomický partner..., zároveň je naší povinností se konstruktivně vymezovat vůči nesmyslné byrokracii“ (Tamtéž). Bod 11 programu pokračuje v obecných vyjádřeních o zahraniční politice ČR a téma EU se ještě objevuje krátce v rámci jiných bodů. Hnutí ve svém 12tém bodu programu deklarovalo také dokončení modernizace armády s ohledem na zvýšení schopnosti podílet se na zahraničních operacích, a to i na operacích EU.

Heslo Evropská unie nebo zkratka EU je zastoupena zejména v kombinaci s ekonomickými tématy nebo v rámci čerpání dotací. Zajištění efektivního čerpání dotací se objevuje v bodu Sociální politika a zaměstnanost a také v bodu Životní prostředí, kdy Hnutí usiluje o „zajištění vyšší efektivity při žádostech o podporu projektů z dotačních programů EU“ (Tamtéž). Dotační tematika je také v bodu Místní rozvoj obsahující závazek zajištění úspěšného dočerpání fondů v období 2007 až 2013 a účelného nastavení fondů EU pro období 2014 a 2020. Posledním bodem obsahující dotační tematiku EU je Zemědělství, kde je EU více zmíněna ve srovnání s ostatními body. V této oblasti Hnutí kladně hodnotí finanční dotace EU, mající pozitivní vliv na kladný hospodářský výsledek a zároveň plánuje využití podpor z EU na investice v zemědělství nebo zvýhodnění méně rozvinutých regionů v rámci zemědělství. Bod Zemědělství také obsahuje jedinou konkrétní kritiku EU. Kritika je adresována na umožnění nerovností národních dotací pro české a zahraniční zemědělce, kdy Hnutí deklaruje: „Uděláme maximum v rámci EU pro narovnání podmínek v oblasti národních a regionálních dotací zemědělcům a potravinářům“ (ANO 2011c). Podle ANO 2011 je nerovnost podmínek zřejmá hlavně v oblastech zemědělství, které nejsou dotovány z evropských peněz jako u vepřového masa či drůbeže. Nepřímou kritiku lze vyčíst v kontextu předchozího vyjádření, kdy se píše o tom, že v České republice se snižuje výroba většiny důležitých komodit, zatímco původní základající země EU tuto výrobu naopak zvyšují (Tamtéž).

3.1.2. Programatika hnutí ANO 2011 ve volbách do Evropského parlamentu 2014

Pro volby do EP, konané na konci května 2014, byl volební program hnutí ANO 2011 představen 12. února 2014. Samotný program měl název ANO v Evropě a existovala také i jeho zkrácená verze. Během března ANO 2011 začalo volební spolupráci s Aliancí liberálů a

demokratů pro Evropu (Lang 2014). Lídrem kandidátky byl bývalý eurokomisař Pavel Telička, který se následně spolu s dalšími třemi kandidáty za ANO 2011 zvolen do EP. Ve volbách do EP ANO 2011 skončilo na prvním místě, nicméně s velmi malým rozdílem oproti druhé TOP 09. Rekordní byly tyto volby svou nízkou účastí, k volebním urnám přišlo pouze 18,2 procent voličů a Česká republika byla druhá země s nejnižší volební účastí za Slovenskem (Novinky 2014).

Volební program ANO 2011 pro volby do EP má celkem 12 stránek a na začátku vyzdvihuje EU jako subjekt umožňující zakotvení České republiky do stabilního geopolitického prostoru a také začlenění se do silného společenství, s nímž ČR může obstát v globální konkurenci jiných světových center a jejíž podstatou jsou téměř tři desítky demokratických států, a ne úředníci v Bruselu. Zde nalezneme: „Z hlediska historického, současného a budoucího lze tedy obtížněji najít hlubší národní zájem naší středoevropské země, než stabilní a hospodářsky úspěšnou Evropskou unii.“ (ANO 2011 d). Úvodní část programu je také věnována vymezení se vůči předchozím vládám a jejich zástupcům v EU. Až na výjimky podle ANO 2011 tito zástupci nebylo schopni kvalitně a efektivně reprezentovat Českou republiku v rámci EU a vybudovat pozici konstruktivního partnera. Hnutí ANO 2011 slibuje nápravu tohoto stavu a to díky kompetentním kandidátům, kteří zajistí dobré jméno České republiky v Evropě, oboustrannou výměnu informací a dobrou informovanost veřejnosti o dění v EU (Tamtéž).

Další část programu s výstižným názvem „Evropská unie v zájmu České republiky“ se vztahuje k samotné EU a ČR jako aktéra v ní. ANO 2011 deklaruje podporu trendům, tendencím a projektům vedoucím k soudržnosti mezi členskými státy a tím ke stabilitě Unie, a naopak vyjadřuje zdrženlivosti a potřebu kritické analýzy konstrukcím vedoucím k fragmentaci a vyostření vztahů mezi členskými státy. V návaznosti na předchozí výrok je přerozdělovací nástroje uvnitř EU vítány v přijatelné míře, kdy neúměrnost by mohla být spouštěčem nestability. Zbytek kapitoly se nese v duchu obecných výroků ohledně zvládnutí aktuálních výzev, jako jsou zvýšené nároky sociálních a zdravotních systému členských států, udržení prosperity EU skrze zásadní společenské a hospodářské změny, posilování role Unie jako globálního politického hráče prosazující své zájmy a hodnoty, zajištění efektivit orgánů EU vzhledem k rozšiřování Unie a důsledné uplatňování zásad subsidiarity, proporcionalit v činnosti Unie v rámci pravomocí jí svěřených členskými státy. Podle Hnutí by se EU měla věnovat aktuální hospodářské a finanční situaci, která se týká občanů a ne „umělým ideologickým konstruktům, které jsou občanům vzdálené (např. evropská ústava).“ (ANO 2011d).

Nejobsáhlejší tématem dokumentu je část věnována zvyšování konkurenceschopnosti v rámci EU jako podmínky růstu, zaměstnanosti a životní úrovně. Podle ANO 2011 Unie nevyužila plně své možnosti v této oblasti a nesplnila své formulované cíle, například ve strategii Evropa 2020. Proto by EU měla více adaptovat své politiky na činnosti vedoucí k zvyšování své konkurenceschopnosti. Pozice ČR by měla být taková, aby co nejvíce těžila z možností⁵⁴ jednotného trhu EU. ANO 2011 bude podporovat dotváření volného trhu v oblastech, kde liberalizace není systémově dokončena nebo ji brání administrativní nebo jiné překážky, kdy se jedná o sektor služeb, energetických a nových technologií a širší digitální agendy. Právě administrativní a další překážky, jež jsou podle ANO 2011 hlavní faktor brzdící vyšší konkurenceschopnost, je nutné je odstranit v celé oblasti volného pohybu pracovní síly a zboží. Stejně jako v programu z roku 2013 je zmíněna problematika zemědělství a nerovné konkurence skrze národní sektorové a dotační programy, které fragmentují společnou zemědělskou politiku (SPZ). Ve spojitosti s tímto bodem chce Hnutí hledat podporu pro revizi implementace přijaté reformy SPZ s ohledem na dosažení rovného postavení českých zemědělců a zemědělců zakládajících členských států. ANO 2011 také podporuje sjednání obchodní dohody mezi EU a Spojenými státy Americkými (Transatlantické obchodní a investiční partnerství, známá pod anglickou zkratkou TTIP) a pokračování rozhovorů mezi EU a Japonskem. V oblasti daní se Hnutí vymezuje proti daňové harmonizaci v rámci Unie a nepodporuje intervence EU do oblasti sazeb přímých daní, přičemž se Hnutí vyslovuje pro určitý stupeň daňové konkurence členských států. Poté následuje výčet některých politik a jejich výhod a výzev pro budoucnost, jako efektivní vynakládání prostředků z Evropského sociálního fondu a dalších nástrojů, regionální politika stimulující konkurenceschopnost méně výkonných regionů a využití prostředků z evropských programů na podporu výzkumu a inovací. V této oblasti ANO 2011 také podporuje tzv. pátou svobodu jednotného trhu v podobě volného pohybu znalostí. V rámci životního prostředí ANO 2011 chce revidovat environmentální cíle Unie, které jsou podle nich příliš ambiciózní a ohrožují prioritu udržitelného hospodářského růstu. Oproti tomu ANO 2011 podporuje vyváženou energetickou politiku EU, ale s ohledem na specifika ČR ve využití jaderné energie nebo využívání zásob uhlí v ČR. Skrze celou tuto kapitolu volebního programu chce

⁵⁴ „Integrace do tohoto trhu přinesla bezprecedentní hospodářské příležitosti, přilákala značné zahraniční investice nejen ze zemí EU, zajistila odbyt výrobků a vytvářela pracovní příležitosti.“ (ANO 2011d)

ANO 2011 zabránit⁵⁵ nárůstu zbytečné administrativní zátěže vyplývající z evropských a národních právních norem (ANO 2011d).

Následující kapitola programu s názvem „Přispívat ke stabilnímu finančnímu prostředí“ se z velké části věnuje společné měně euro, jeho případnému zavedení v ČR a popisu vlivu hypoteční krize v USA v roce 2007 na EU a fungování eurozóny. Můžeme se dočíst, že „Pro Unii, a zvláště její zakládající členy je euro nezpochybnitelné, ať již pro hmatatelné přínosy, ale i jako zásadní integrační předěl a symbol.“ (Tamtéž). V otázce zavedení eura jako měny v ČR deklaruje ANO toto stanovisko: „I při vědomí, že fungující jednotná měna má své nesporné výhody a že i v dobách krize může být koruna zranitelnější než euro, z pohledu ANO není vhodná doba pro stanovení data přijetí eura v ČR.“ (Tamtéž). ANO 2011 preferuje naplnění maastrichtských kritérií, sledování míry sladění ekonomiky ČR a eurozóny v následujících letech a fungování preventivních a záchranných mechanismů eurozóny s ohledem na finanční transfery méně výkonným členům, a tedy potencionálním nadměrným finančním odvodům ČR jako člena. Na druhou stranu ANO 2011 uznává nevýhody takové pozice, kdy „země stojící mimo eurozónu mají velmi omezený vliv na její vývoj a že v rámci jednání států euroskupiny se rozhoduje o ekonomických a finančních otázkách, které mají dopad i na země stojící mimo ni, včetně ČR.“ a dále „ve snaze reagovat na problémy odhalené finanční krizí nabrala integrace v eurozóně novou dynamiku a tato skupina se stává jádrem vlivu celé Unie.“ (Tamtéž). Proto chce ANO 2011 konstruktivně přispívat ke snahám v rámci EU k dlouhodobé a udržitelné rozpočtové, finanční a bankovní stabilizaci. Ke konci této části ANO 2011 deklaruje úsilí o vytvoření podmínek pro revizi finančního rámce 2021-2028, kdy revizi nebo až reformou musí projít přerozdělovací nástroje jako SPZ a regionální politika (Tamtéž).

Volební program pokračuje kapitolou „Posilovat bezpečnost občanů v prostoru bez vnitřních hranic“, která zdůrazňuje pozitiva absence vnitřních hranic a volného pohybu, ale také nutnost silného zabezpečení vnějších hranic EU. Této kapitole dominuje téma migrace, jejího pozitivního aspektu v přijímání kvalifikované pracovní síly a potírání nelegální migrace, včetně potírání organizované trestné činnosti, prevence a spolupráce Unie se zeměmi původu přistěhovalců. Hnutí je také otevřeno rozšiřování Unie (kapitola „Rozšiřovat Unii a pásmo stability v jejím sousedství) jako stabilizační síly na kontinentu, ale s ohledem na zájmy ČR. Tyto zájmy jsou popsány takto: „V oblastech, kde by vstup nové země mohl přinést znatelný

⁵⁵ „ANO bude na evropské úrovni propagovat systém zavedený ve Velké Británii, aby v případě, kdy s návrhem zákona je spojen nárůst administrativní zátěže pro podniky, občany nebo veřejné instituce, musel předkladatel (zde Evropská komise) navrhnout snížení alikvotní části zátěže jinde v oblasti své působnosti.“ (ANO 2011d)

negativní dopad na ČR, je na místě iniciovat jednání o přechodných opatřeních, která by ho tlumila.“ „A je-li kandidátská země takového rozměru, že by její vstup do Unie za běžných podmínek měl destruktivní dopad na unijní rozpočet... přistoupení je pak v praxi těžko realizovatelné...Pro specifický případ je pak nutné hledat specifická řešení“ (ANO 2011d).

Závěr volebního programu pro volby do EP je tvořen kapitolou s názvem „Zvyšovat roli EU ve světě. Tato kapitole popisuje roli ČR v rámci EU následovně: „Členství v EU představuje pro ČR nejúčinnější převodní páku pro zvyšování její váhy a prosazování jejích zájmů ve světě... i pro posilování naší bezpečnosti“ (Tamtéž). Unie, jako jeden z nejvýznamnějších hráčů ve světě, musí být schopna zajistit mír, bezpečnost a dodržování mezinárodního práva díky své společné zahraniční a bezpečnostní politice a dalších instrumentů⁵⁶. Má také prosazovat své hospodářské, obchodní zájmy a své základní hodnoty. Shrnuto, ANO 2011 chce aktivní Unii ve světě a také aktivní ČR v samotné Unii. Z tohoto důvodu podporuje výstavbu Evropské služby pro vnější činnost a bude vyžadovat její efektivní fungování (Tamtéž).

Jako doplnění je na konci programu tato pasáž: „ANO 2011 nepodceňuje ani další evropské politiky, od kulturní po vesmírnou, jakkoli jejich základ leží převážně v členských státech a role Unie je spíše doplňující. Ať už v rámci evropské nebo národní politiky či spontánně, evropští poslanci ANO si budou klást za čest přispívat k šíření české kultury v Evropě.“ (Tamtéž).

3.1.3. Programatika hnutí ANO 2011 ve volbách do Poslanecké sněmovny 2017

Volební program s názvem „Teď nebo nikdy“ pro volby do Poslanecké sněmovny, konané 20. a 21. října 2017, byl představen na tiskové konferenci Hnutí 3. září 2017. Ve srovnání s programem předchozích voleb v roce 2013 je tento program značně propracovanější. Celkem má 22. bodů a 41. stránek, pro srovnání, předchozí program měl 14. bodů a 18 stran. Dále je program představen jako jeden ucelený a přehledný dokument, zatímco v předchozích volbách existoval kromě hlavního resortního programu, také zkrácený program, programové východiska a priority. Program z roku 2017 obsahuje ve svém úvodu vzkaz A. Babiše voličům shrnující minulé volební období a zdůrazňující čtyři hlavní body⁵⁷ pro nadcházející volby. V úvodním vzkazu se téma EU vyskytuje velmi okrajově v bodech „Bezpečnost“ a „Efektivní a hospodárny stát“. V bodu „Bezpečnost“ je zmíněna nutnost „uzavřít vnější evropskou hranici, důsledně se bránit proti nelegální migraci, bojovat s

⁵⁶ Zejména Společná bezpečnostní a obranná politika.

⁵⁷ Bezpečnost, Efektivní a hospodárny stát, Investice do naší země a Investice do našich lidí.

pašeráky, a hlavně celou situaci řešit mimo evropský kontinent“ (ANO 2011e). Důležitá je podle vzkazu i fiskální bezpečnost, kvůli které nebude přijato euro. Podle bodu „Efektivní a hospodárný stát“ ministři vlády „by se měli především věnovat čerpání evropských fondů, prosazováním českých zájmů v Bruselu a místo zahraničních cest trávit čas řešením domácích problémů.“ (Tamtéž).

V samotném volebním programu je pro tuto práci nejdůležitější pátá kapitola s názvem „Srozumitelná a aktivní zahraniční politika“, která obsahuje i podkapitolu o Evropské unii. Jako první je uvedeno, že „Prioritním zájmem naší země je pevné ukotvení ČR ve fungující a akceschopné Evropské unii“ (Tamtéž). Podle Hnutí má ČR větší vliv na dění na kontinentu skrze nadnárodní instituce EU, než kdyby Evropu ovládaly velké evropské státy. Zapojení se do evropského trhu je proto životně důležité pro českou ekonomiku. ANO 2011 se také zaměří na oblasti, kde EU má nebo může mít přidanou hodnotu, příkladem je ochrana vnějších hranic, nebo společná bezpečnost a další⁵⁸. Hnutí bude prosazovat reformy vedoucí k zefektivnění aktivit Unie a odstranění nadbytečné byrokracie s cílem, aby EU dělala méně, ale mnohem lépe. Stručně podle Hnutí: „Chceme jasně rozlišovat, kde nám EU může pomoci, a kde si naopak lépe poradíme sami.“ (Tamtéž). Názoru na společnou evropskou měnu euro zůstal nezměněn, a tedy stanovení data přijetí eura nenastane, dokud se eurozóna v následujícím volebním období výrazně nereformuje a bude odpovídat ekonomickým zájmům České Republiky. Hnutí tedy podpoří takovou reformu, která má za cíl posílit hospodářskou a finanční stabilitu Evropy. V mezidobí do přijetí eura je nutné zajistit neznevýhodnění států, které euro nemají (Tamtéž).

Podkapitola „Evropská unie“ se zabývá EU hlavně z pohledu ekonomického a její další aspekty jsou okrajově zmíněny v následujících podkapitolách nebo případně v jiných kapitolách. Například „V bezpečnostní oblasti budeme v rámci EU podporovat účinné legislativní i nelegislativní nástroje pro prevenci a odstranění bezpečnostních hrozeb (ochrana vnějších hranic, stabilizace jižního a východního sousedství EU, integrace obranných kapacit jako evropského pilíře NATO)“. Hnutí usiluje v rámci EU o vznik nových aliancí s ČR a přípravu nové strategie pro vztahy s Ruskem. Podpora je vyjádřena i zemím Západního Balkánu a jejich postupné integraci do EU, za předpokladu splnění všech podmínek daných EU. Významné pro Hnutí zůstávají zahraniční nejen mise EU, ale i OSN a NATO, a to hlavně z důvodu snížení migrace v krizových oblastech. V oblasti migrace podle ANO 2011 musí

⁵⁸ Rozvoj a liberalizace vnitřního trhu a jeho ochrana před nekalými praktikami zevnitř a zvnějšku, zajištění konkurenceschopnosti evropského hospodářství, jednotný digitální trh, energetická unie, oběhová ekonomika a ochrana spotřebitele (ANO 2011. 2017).

zůstat kompetence rozhodnutí o přijímání uprchlíků v jednotlivých státech. Migrační krize by měla být řešena v zemích původu prostřednictvím české a evropské zahraniční politiky (ANO 2011e).

Stejně jako v programu z roku 2013 i v tomto programu je EU zmíněna v oblasti zemědělství více než v jiných oblastech. České zemědělství vykazuje kladný výsledek pouze díky dotacím z EU a jinak se propadá, deklaruje Hnutí stejně jako v roce 2013. A opakuje se také kritika EU za nenarovnání podmínek v oblasti národních a regionálních dotací zemědělcům. Poté se EU objevuje v programu pouze ve spojitosti s efektivním čerpáním dotací (Tamtéž).

3.2. Analýza výroků čelních představitelů hnutí ANO 2011

Vzhledem k mimořádně silnému postavení A. Babiše (viz druhá kapitola) ve vedení ANO 2011 je analýza výroků čelních představitelů zaměřena hlavně⁵⁹ na předsedu Hnutí. Zkoumány jsou tedy jeho veřejně výroky, vize nebo myšlenky ohledně EU. Podobně jako u programových dokumentů jsou tyto projevy jednoduše dostupné a představují stanovisko jedince k dané tématice, které lze zkoumat a porovnávat za určitý časový úsek. Zkoumány budou výroky nejen předsedy Hnutí, ale i dalších důležitých představitelů Hnutí a jejich pozic k EU. Příkladem je Pavel Telička, který se stal tváří ANO 2011 před volbami do EP v roce 2014 a byl také lídrem kandidátky do těchto voleb. Nicméně v říjnu 2017 tuto spolupráci ukončil z důvodu názorové neshody s A. Babišem.

3.2.1. Výroky čelních představitelů ANO 2011 vzniku Hnutí po volby do Poslanecké sněmovny 2013

Už v prosinci 2011, krátce po založení občanské iniciativy ANO 2011, se A. Babiš krátce a jasně vyjádřil k členství České republiky v EU během rozhovoru pro Rádio Impuls. Na otázku ohledně členství ČR v EU a možnosti existence dvou rychlostní Evropy: „Ať řekne pan ministr financí k 31.12.2011 kolik Česká republika zaplatila do Evropské unie a kolik dostala...A pokud jsme dostali víc, tak to vůbec neřešme a nemluvme o tom a buďme rádi, že jsme dostali víc. Pokud jsme dostali míň, tak ať se na to nějaký právník podívá, jestli můžeme vystoupit a potom ať je referendum a ať lidi rozhodnou, jestli tam zůstaneme nebo nezůstaneme.“ (Rádio Impuls 2011). Podle A. Babiše má být politika nástrojem ekonomiky, aby prosazovala ekonomické zájmy a cílem A. Babiše je definování jednotné zahraniční

⁵⁹ V případě období od druhého sněmu Hnutí v březnu 2012 do třetího sněmu v roce 2015 ani nelze hovořit o čelních představitelích Hnutí, jelikož po odstoupení nespokojených místopředsedů Hnutí v roce 2013 a první místopředsedkyně Věry Jourové z důvodu funkce Evropské komisařky nebyly tyto pozice znovu obsazeny.

politiky prosazované jak Prezidentem, tak Ministerstvem zahraničních věcí (Rádio Impuls 2011).

Další výroky ohledně EU nalezneme až v období před volbami do Poslanecké sněmovny v roce 2013, například v pořadu Impulsy Václava Moravce, ve kterých se A. Babiš vyjádřil k poklesu zisků potravinářské části Agrofertu takto: „Protože my máme i smůlu v tom, že jsme v Evropské unii, která si stále vymýšlí nějaké předpisy a většinou ti členové vůbec nerespektují ty různé předpisy... například různé klece na nosnice“ (Rádio Impuls 2013). Posuzování členství v EU skrze ekonomické benefity se projevilo také v rozhovoru s A. Babišem v Hydeparku v červnu 2013, ve kterém prohlásil: „My jsme členy Evropské unie, která je sice hrozná, byrokratická, taky jí nemám rád, ale minulý rok jsme vydělali na Evropské unii 74 miliard,“ a na otázku proevropské orientace jeho Hnutí reagoval takto: „Jsme určitě proevropští, protože si myslíme, že 32 procent exportu hlavně do Německa a 75 procent do Evropy a hlavně těch 75 miliard, co jsme dostali z Evropské unie, já nemám rád ty byrokraty... ale my je jednoduše potřebujeme.“ (Česká televize 2013).

V negativních výrocích o EU A. Babiš pokračoval i v následujících měsících, například v září 2013 uvedl pro deník Právo: „Negativa Bruselu jsou velká. Vznikají tam šílené byrokratické nesmysly.“ (Rovenský 2013). A. Babiš chce samostatnou a svrchovanou Českou republiku, která si rozhoduje o svém rozpočtu nebo daních sama. Na druhou stranu ale poukazuje na negativní důsledky v případě vystoupení z EU, jelikož do EU směřuje 85 procent našeho vývozu a získáváme evropské peníze. Podle A. Babiše by euro bylo nakonec dobré pro export a import, ale bez toho, abychom ručili za jiné země (Tamtéž). K otázce eura a EU jako takové se A. Babiš vyjadřoval v jiném rozhovoru pro think-thanku Evropské hodnoty v říjnu 2013. V tomto rozhovoru řekl, že přijetí eura pro ČR je nevýhodné a neměli bychom ho přijímat. Dále byly zmíněny problémy EU, jako byrokratizace EU, zachování svrchovanosti ČR nebo nedodržování pravidel EU členskými státy. A. Babiš v rozhovoru odmítl bankovní unii, pokud je to krok k nějakému velkému Evropskému státu a odmítl podpořit fiskální pakt. V oblasti Společné zemědělské politiky prohlásil, že pokud by nebyly žádné evropské dotace, čeští zemědělci by na tom byli skvěle. Přes všechny tyto problémy je ale EU pro A. Babiše důležité téma (Evropské hodnoty 2013).

3.2.2. Výroky čelních představitelů ANO 2011 od voleb do Poslanecké sněmovny 2013 do povolební situace po volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2017

Po úspěchu ve volbách v roce 2013 se hnutí ANO 2011 stalo součástí vládní koalice a A. Babiš ministrem financí. Brzy po vstupu do nové funkce prohlásil, že „zavedení eura se

současné vlády nedotkne...Česko nebude mít jednotnou evropskou měnu dřív než za šest let a také „že s eurem v Česku nemá problém, i když s jistými podmínkami“. Tyto podmínky popisuje takto: „Určitě perspektivně nemám problém, abychom měli euro, bez toho, abychom samozřejmě ručili za závazky Řecka nebo Španělska“ (Skalický 2014).

V květnu 2014 se konaly volby do Evropského parlamentu, kterých se hnutí ANO 2011 účastnilo, a to mělo za následek nárůst počtu výroků o EU, ať už během kampaně nebo pak po výsledcích voleb. Na předvolebním mítinku v Karlových Varech konstatoval A. Babiš, že „Karel IV. také dělal sňatky z rozumu a stejně bych nazval i náš vztah s Unií...že i přes určité nesmysly a překážky je členství pro Českou republiku stále velkou výhodou“ (ANO 2014). Během samotných voleb A. Babiš prohlásil, že všichni čeští zástupci v EP by měli hájit zájmy České republiky a že jeho Hnutí nepodporuje větší integraci a zavedení společné evropské měny (Česká televize 2014a). I přes deklarované nedostatky EU A. Babiš předkládá benefity EU pro ČR a jejich důležitost. Příkladem je rozhovor po volbách do EP 2014: „Pro Českou republiku není jiná alternativa než Evropská unie, je to pro nás výhodné“ (Česká televize 2014 b). O den později v debatě s předsedy úspěšných stran ve volbách do EP A. Babiš vyjádřil detailněji⁶⁰ své další postoje vůči EU. Nejdříve zdůraznil pozitiva členství v EU: „my jsme voličům nevysvětlili tu výhodu v Evropské unii, že tam vyvážíme 80% našeho zboží, že 90% zahraničních investorů je z Evropské unie, že za 10 let existence jsme obdrželi o 330 miliard více...že jsme v Schengenu, že je to obrovská výhoda“ (Česká televize 2014c). Poté však následovala kritika EU: „Tak Evropská unie má nebo Evropa má velký problém, protože Evropa je 15 % světového obyvatelstva, 30 % HDP a 60 % sociálních nákladů, to znamená, Evropa stárne, je velký problém nezaměstnanosti mladých, Evropa reguluje, je byrokratická a tu krizi bank nezvládla. Dneska paradoxně objevili vlastně, že je třeba s těmi bankami něco dělat, takže určitě je tam moc negativ a třeba se ptát, kdo to zapříčinil, jo, takže já si myslím, že není potřeba Evropu zatracovat, ale bojovat proti těm věcem nesmyslným, které poškozují i naši ekonomiku, jako energetická strategie, navyšování emisí, obnovitelné zdroje, volný trh, který je problém pro naše exportéry, překážky, netarifní překážky, takže to jsou věci, které my chceme v Evropě prosazovat a měli bysme taky získat nějaké adekvátní místo pro našeho komisaře, protože doposud jsme měli kompetenci pro komisaře absolutně bezvýznamné“. Debatu zakončil prohlášením, že „euro pro nás dneska téma“ (Česká televize 2014c).

⁶⁰Paradoxně i přes účast dalších šesti předsedů jiných stran a omezeného trvání debaty, bylo toto vystoupení A. Babiše jedno z nejobsáhlejších co se týče evropské tematiky.

V červenci 2016 se A. Babiš vyjádřil k referendu o EU takto: „Není to dobrý nápad. Institut referenda by měl být zaveden, ale dělat referendum na vystoupení z EU by pro nás bylo zničující“ (Novinky 2016). Podle A. Babiše je nutné vysvětlit občanům, proč jsme v EU a jaký to má dopad na naši ekonomiku. Na druhou stranu by se ale měla EU reformovat a místo prohlubující se integrace by se měla zaměřit na zabránění nelegální migrace, společnou evropskou armádu a udržení volného pohybu osob a zboží (Tamtéž). Bez problému není podle A. Babiše ani Evropská komise, když prohlásil že, „Evropská unie potřebuje lídry, kteří převálcují Evropskou komisi, která si osobuje pozici nad členskými státy. Přichází s totálně nesmyslnými návrhy, jako byly kvóty a tak dále“ (Ščeblykin 2016).

Určitou změnu postoje A. Babiše k euru můžeme pak sledovat v roce 2017, konkrétně v rozhovoru z dubna 2017 pro týdeník Euro. V něm A. Babiš rezolutně odmítá společnou měnu a další integraci: „Já nechci euro. Chci, abychom si zachovali korunu, a mohli tak zásadním způsobem ovlivnit ekonomiku, pokud bude nějaký problém. Ani jakékoli další integrace bych určitě nechtěl.“ (Novotný 2017). Podle A. Babiše Evropa nedosáhla cíle čtyřech svobod a volný pohyb zboží zcela nefunguje. V otázce další integrace by si každý stát měl vybrat, jestli se v daném projektu bude účastnit nebo ne. A. Babiš proto souhlasí s takzvanou vícerychlostní Evropou, kdy členské státy by měly možnost integrovat se v různých oblastech více nebo méně podle svého rozhodnutí. Jako příklad A. Babiš uvádí svou snahu o zavedení tzv. reverse charge⁶¹ v ČR, zachování migrační politiky na národní úrovni nebo již zmíněné odmítnutí eura. V celém rozhovoru je zřetelná argumentace založená na bránění a prosazování českých národních zájmů a možnosti výběru oblasti větší integrace do EU (Tamtéž). K další integraci v EU se vyjádřil podrobněji na Světovém ekonomickém fóru v Davosu v lednu 2018 následovně: "V poslední době tlačíme na další integraci, aniž bychom věděli, proč a kam má směřovat“. Proto se chce A. Babiš v oblasti další integrace vyhnout ukvapeným rozhodnutím, které mohou poškodit Evropu, a být trpělivý (ČTK 2018a). Postoj A. Babiše můžeme shrnout jeho slovy takto: „Největší přidanou hodnotou Evropské unie je národní identita každé země“ a „Silná Evropa díky silným státům, to je logické ne?“ (Bauerová, Winfrey 2017).

Žádná velká změna postoje A. Babiše k EU nenastala ani po vítězných volbách do Poslanecké sněmovny na konci října 2017, po kterých byl A. Babiš pověřen sestavením vlády. Vládu sestavil, ale jeho vláda nedostala důvěru a funguje jako vláda v demisi. Při příležitosti novoročního setkání s diplomatickým sborem ujišťoval sbor o své proevropské orientaci

⁶¹ Jedná se o přenesení povinnosti platby DPH z dodavatele na odběratele. Cílem je zabránit takzvaným karuselovým podvodům, kdy dodavatel daň neodvede a odběratel si ji nárokuje ve formě odpočtu (ČTK 2016).

tímto: „Tato vláda nehledá alternativu k našemu aktivnímu a konstruktivnímu členství v Evropské unii...Samozřejmě bojujeme za naše národní zájmy a priority. To ale dělají všechny ostatní země v EU“ (ČTK 2018 b). Na konci ledna na summitu zemí Visegradské čtyřky A. Babiš řekl, že Evropská unie je dobrý projekt, ale zároveň vybídl EU: „Vraťme se k podstatě“. EU se podle Babiše často zabývá zbytečnými věcmi a umožňuje přehlasování jednotlivých členských států v některých záležitostech⁶². Oproti rozhovoru z dubna 2017, v týdeníku Euro, se A. Babiš tentokrát vyjádřil negativně ke konceptu dvourychlostní Evropy, a tedy zcela obrátil svůj názor a argumentoval zde otázkou: „Jak se měří ta rychlost...Česká republika má skvělou rychlost“ (ČTK 2018c). Nicméně přes všechny výtky k EU reagoval A. Babiš na dotaz, během rozhovoru pro server Politico, jestli se cítí jako zastánce EU v ČR jasně a důrazně: „Samozřejmě“ (Mortkowitz, Gray 2018).

Důležitou osobou pro volby do EP 2014 a obecně považovanou za experta na zahraniční politiku a zejména na politiku EU byl Pavel Telička. P. Telička začal spolupracovat s hnutím ANO 2011 v srpnu 2013, kdy se stal mluvčím Hnutí pro snížování administrativní zátěže a Evropskou unii a také lídrem pro následující volby do EP (Šídllová 2013). Důležitou roli zastával P. Telička i v tvorbě programu Hnutí do voleb do EP, jelikož byl autorem prvního návrhu tohoto programu. Při popisu názorů Hnutí se vyjádřil následovně: „ANO určitě nepůjde v názorech do žádných extrémů. Nejsme ani eurohujery...ale ani politickým subjektem, který permanentně a z hlediska českých zájmů kontraproduktivně okopává kotníky Evropské unie“. Dále, podle P. Teličky „bychom se měli snažit o demokratičtější, efektivnější a profesionálnější fungování evropských orgánů...V EU stále existuje mnoho administrativních překážek“ (Bednárová, Kuznická 2014). V dalším rozhovoru před volbami popsal P. Telička pozici ČR v EU a EU jako takové v následujících pěti letech takto: „Česká republika by měla především vnímat sama sebe jako součást EU a Unie by to měla pozitivně cítit...Co se týče EU samotné, tak doufám, že bude méně deklaratorní a bude více schopná věcně řešit témata, která se občanů skutečně dotýkají. Doufejme tedy, že EU bude věcná, efektivnější a akceschopnější“ (Denková, Bednárová 2014).

Podle P. Teličky, v rozhovoru z roku 2016, jsou důvodem polarizace a dělení EU v posledních letech členské státy a jejich evropské politiky, které jsou sobečtější a zabalené do populismu. Svou roli má ale také i Evropská komise a její návrhy rozdělovací EU, například během migrační krize. Tuto zahleděnost a populismus vidí Telička i v ČR, a to napříč

⁶² V tomto případě se jedná o přehlasování několika států, včetně České republiky, při hlasování ministrů vnitra o migračních kvótách v roce 2015.

politickým spektrem, včetně ANO 2011, za které byl zvolen do EP. Dále v tomto rozhovoru kritizuje předsedu Evropské komise (EK) Jeana-Claude Junckera za to, že neřídí pevně EK a podléhá mezivládnímu přístupu z důvodu jeho dlouhého působení jako premiér Lucemburska (Šulcová 2016). Ke konci roku 2016 se potvrdily názorové spory P. Teličky a předsedy ANO 2011 A. Babiše. Neshody se objevily hlavně v názorech na osobu prezidenta Miloše Zemana a na fungování EU. Telička se například brání výrokům A. Babiše, že EU funguje zásadně špatně nebo v názorech na migrační krizi (Kubík 2016). Veřejně se tento spor projevil v září 2016 během konference Výzvy pro Evropu, na které A. Babiš prohlásil: „Pokud bych byl v pozici například Velké Británie se všemi těmi zkušenostmi s byrokracií v Bruselu, tak bych asi možná taky hlasoval pro vystoupení,“ načež ihned reagoval moderátor diskuze P. Telička takto: „To je názor pana Babiše, možná se s tím ne všichni ztotozníme“ (Zpěváčková 2016).

Proti již zmíněnému populismu a zaujetí v české debatě o EU se P. Telička rozhodl bojovat během debat pořádaných v různých městech. Podle Teličky „Diskuze má smysl. Chci, abychom si konečně uvědomili, že jsme součástí Unie a že jí můžeme ovlivňovat...Obrázek, že se Unie rozpadá a nefunguje, není trefný. V zásadě funguje dobře a náš každodenní život to potvrzuje“ (Pavec 2016). K stavu EU se P. Telička více vyjádřil v DVTV v únoru 2017 následovně: „Unie není v krizi, Unie má slabiny...my se máme v Unii relativně dobře, z 80 % EU funguje velmi dobře“ (DVTV 2017). P. Telička odmítá slovo krize ve spojení s EU a říká, že „to co nám ale hrozí, je stagnace“ (Palata 2017). Několik dní před zveřejněním iniciativy veřejných debat se P. Telička vyjádřil o společné evropské měně během debaty v Ostravě: „Euro není jen ekonomický, ale i politický projekt. Čára, kde k integraci bude docházet, může být právě na hranici eurozóny. Je důležité si uvědomit, zda chceme mít vliv na všechna jednání, která se nás dotýkají nebo zda chceme být na periferii“ (Telička 2016). Na konci srpna 2017 prezentoval P. Telička své návrhy reformy, které mají pomoci získat zpět důvěru občanů v EU a zabránit dalšímu negativnímu vývoji k EU. Slovy P. Teličky: „Pokud budeme pokračovat tak jako dosud, tak je to pro mě plíživá dezintegrace Evropské unie“ (ČTK 2017b). Jeho návrh reformy obsahuje snížení počtu evropských komisařů na polovinu, tedy na počet 14, a posílení role Evropského parlamentu vůči Evropské komisi. Reforma je podle P. Teličky nezbytná pro obnovení důvěry evropských občanů k EU (Tamtéž).

Již zmíněný názorový spor mezi P. Teličkou a A. Babišem, potvrzený v září 2016, vygradoval v říjnu 2017, kdy byla ukončena spolupráce ANO 2011 s P. Teličkou. Ten už v průběhu roku odstoupil z pozice experta ANO 2011 pro zahraniční politiku, a to z důvodu absence zpětné vazby ke svým příspěvkům (ČTK 2017d). Podle Teličky existovalo několik

důvodů⁶³ k ukončení spolupráce s ANO 2011. Jedním z těchto důvodů byly i výroky předsedy Hnutí směrem k EU, které jsou podle Teličky „velmi striktní, radikální a z mého pohledu Česku a české pozici neprospívající“. Dalším důvodem byly rozdílné názory na evropskou integraci, zejména v otázce eura⁶⁴. (Bartoníček 2017). Sám P. Telička důvod pro rozchod s ANO 2011 popsal zjednodušeně takto: „jestli ANO odmítá jakoukoliv další evropskou integraci, přičemž před třemi lety jsme v programu tvrdili něco jiného, tak to je podle mě velmi silné tvrzení. V takovém názorovém rozkolu nevidím prostor pro další spolupráci.“ (Koreň 2017).

Ačkoliv má P. Telička pozitivnější vztah k EU než A. Babiš, existuje i u něj určitá zdrženlivost s ohledem na budoucí vývoj a případnou federalizaci Evropy. Na slova Martina Schulze o federalizaci Evropy do roku 2025 reagoval takto: „Já osobně tato slova za realistická nepovažuji,“ a dodal, že v některých oblastech bude hlubší integrace žádoucí, ale neznamená to, že je nutná v každé oblasti. Podle P. Teličky to znamená, že v nedůležitějších otázkách bude potřeba otevřít základní smlouvy Evropské unie (ČTK 2017e). V reakci na možné zavedení obecného referenda a potažmo referenda o vystoupení ČR z EU zveřejnil P. Telička článek obhajující členství ČR v EU a jeho výhody (viz Telička 2018).

Třetí důležitou osobou pro hnutí ANO 2011 v oblasti zahraniční politiky je Martin Stropnický, který se po volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2017 stal ministrem zahraničí ve vládě fungující v demisi. Hlavním důvodem silnějšího postavení M. Stropnického v oblasti zahraniční politiky ANO 2011 je konec spolupráce Hnutí s jeho odborníkem na zahraniční politiku P. Teličkou. Tuto funkci by právě mohl vykonávat M. Stropnický, který vystoupil v listopadu 2017 jako odborník hnutí na zahraniční politiku v pořadu Otázky Václava Moravce. Je ale otázkou, jak velká role M. Stropnického je, jelikož v reakci na vystoupení M. Stropnického v České televizi napsal A. Babiš na svůj twitterový účet následující: „Koukám na Otázky Václava Moravce a jen bych chtěl říct, že zahraniční politiku hnutí dělám já“ (ČTK 2017f). Samotný Stropnický se během zmíněného vystoupení v České televizi vyjádřil několikrát o EU a roli ČR v EU. Stropnický považuje ČR „za naprostou součást Evropy. Jakékoli zpochybnění toho bych (M. Stropnický pozn. aut.) považoval za vážné zpochybnění polistopadového vývoje“ (ČT24 2017b). Podle M. Stropnického by občané ČR neměli rozhodovat o základním směřování a existenci států v referendu, včetně referenda o vystoupení ČR z EU“. V otázce řešení migrační krize selhala

⁶³ Mimo důvody spojené s EU to byla hlavně nepostavení vlastního kandidáta hnutí ANO 2011 na prezidenta a podpora stávajícího prezidenta Miloše Zemana.

⁶⁴ P. Telička je zastáncem zavedení eura, zatímco A. Babiš toto zavedení odmítá.

podle Stropnického jak EU, tak i ČR. Slovy M. Stropnického: „Na začátku to způsobilo sociální inženýrství, které bylo v Bruselu – že se země rovnoměrně, solidárně podělí. Tohle nefunguje...Naše chyba je, že jsme to gesto neudělali. Mohli jsme klidně několik prověřených uprchlíků přijmout, a nebyli bychom úplně zbytečně černá ovce“ (Tamtéž). M. Stropnický se vyjádřil na stránkách ANO 2011, a to ještě jako ministr obrany ve vládě Bohuslava Sobotky, k projektu evropské armády a možnosti jejího zavedení. Podle něj by v nejbližší době mělo být zaměření EU na jiné cíle, a to „spíše než na velkolepé integrační plány, které povedou k předávání dalších částí suverenity na nadnárodní úroveň, je nutné se soustředit na praktické přínosy již existujících nástrojů s cílem přiblížit Unii lidem“. S tímto postojem je idea federální evropské armády v jasném rozporu. (Stropnický 2016).

3.3. Typologizace postoje hnutí ANO 2011

Jako první⁶⁵, v rámci typologizace postojů hnutí ANO 2011 k evropské integraci (dále Postoj), je použita typologie P. Taggarta a A. Szczerbiaka obsahující dvě kategorie: *tvrdý* a *měkký* euroskepticismus. Postoj hnutí ANO 2011 vyjádřený pouze ve volebním programu ve volbách do PS v roce 2013 není možné kategorizovat na základě této typologie, protože nespĺňuje kritéria obou kategorií euroskepticismu. Hnutí deklaruje ve volebním programu závazek upevňování a prohlubování členství v EU, tudíž nemůže být kategorizováno jako zástupce *tvrdého* euroskepticismu. Problém je ale také i u kategorie *měkkého* euroskepticismu z důvodu vágnosti a stručnosti volebního programu v roce 2013 v otázce EU. V programu existuje pouze několik vyjádření k EU, ze kterých nelze vyčíst detailní pozici vůči EU nebo její konkrétní politice, tudíž hnutí ANO 2011 nemůže být zařazeno ani do kategorie *měkkého* euroskepticismu na základě volebního programu v roce 2013. V případě voleb do PS v roce 2013 je ale postoj Hnutí vyjádřen jiným způsobem, a to skrze jeho předsedu A. Babiše. Ten se několikrát vyjádřil k evropské tématice v předvolebním období a jeho výroky umožňují zařadit postoj Hnutí do kategorie *měkkého* euroskepticismu. Důvodem je Babišova kritika EU za její byrokracii, Společnou zemědělskou politiku a odmítnutí společné měny euro. Tyto výroky odpovídají opozici k určité politice nebo kompetencím EU definované jako *měkký* euroskepticismus.

Typologizace Hnutí na základě volebního programu je možná až ve volebním programu ve volbách do EP v roce 2014. Stejně jako v roce 2013, postoj Hnutí nelze zařadit do kategorie *tvrdého* euroskepticismu, jelikož v programu nenajdeme vyjádření principiálního odmítnutí evropské integrace. Postoj ANO 2011 odpovídá kategorii *měkký* euroskepticismus.

⁶⁵ Další typologie budou následovat ve stejném pořadí, v jakém jsou popsány v první kapitole.

Hnutí v programu odmítá zavedení eura v České republice, kritizuje EU v politice konkurenceschopnosti za nesplnění svých cílů v této politice, výhrady má Hnutí i ve Společné zemědělské politice a environmentálních cílech. Podobné výroky najdeme i ve výrociích A. Babiše, který se kriticky vyjadřuje o fungování EU, odmítá další prohloubení integrace a zavedení eura, ale na druhou stranu přiznává výhody členství ČR v EU z hlediska ekonomických benefitů. Tyto benefity převažují ve výrociích předsedy ANO 2011 k evropské tématice, příkladem je popsání členství ČR v EU A. Babišem jako výhodný sňatek z rozumu. Tyto oficiální stanoviska Hnutí a výroky A. Babiše vyjadřují opozici k určité politice nebo k určitým kompetencím EU, charakteristické pro kategorii *měkkého* euroskepticismu. Volby do EP v roce 2014 byly jediné, ve kterých figuroval expert ANO 2011 na zahraniční politiku P. Telička. Ačkoliv jsou jeho názory proevropské, neznamenalo to označení postoje Hnutí jako proevropský vzhledem k výsledné podobě volebního programu⁶⁶ a výrociům předsedy ANO 2011.

Postoj Hnutí se nezměnil ani v dalším volebním programu pro volby do Poslanecké sněmovny v roce 2017. Také podle tohoto programu nemůžeme Hnutí zařadit do kategorie *tvrdého* euroskepticismu, jelikož doslova podle ANO 2011 „Prioritním zájmem naší země je pevné ukotvení ČR ve fungující a akceschopné Evropské unii,“ tedy podpora členství ČR v EU (ANO 2011. 2017). Hnutí ale stále odmítá euro, pro přijetí eura v ČR vyžaduje výraznou reformu eurozóny a také chce prosazovat reformy vedoucí k zefektivnění aktivit⁶⁷ EU. Konkrétněji jsou některé oblasti postoje ANO 2011 vyjádřeny jeho předsedou, například v otázce eura. A. Babiš odmítá euro a chce zachovat českou korunu, aby bylo možné ovlivňovat ekonomiku v případě krize. Zachování české měny souvisí s výroci A. Babiše ohledně zachování národní suverenity a prosazování zájmů ČR. I v otázce prohloubení integrace neexistuje ve volebním programu ANO 2011 jasné stanovisko, a je tedy vyjádřeno jeho předsedou, který odmítá jakékoliv prohloubení integrace. Tyto výroky vyjadřují nesouhlas s rozšířením kompetencí EU a odpovídají kategorii *měkkého* euroskepticismu.

Následuje typologie P. Kopecského a C. Muddeho, která obsahuje čtyři kategorie, a to *euroentuziasté*, *euroskeptické*, *europragmatici* a *euroodmítači*. Stejně jako u předchozí typologie nastává problém při typologizaci postoje ANO 2011 ve volebním programu z roku 2013, vzhledem k jeho vágnosti a nepropracovanosti v oblasti evropské tematiky. Z tohoto důvodu jsou důležité výroky A. Babiše před volbami v roce 2013, podle kterých můžeme upřesnit postoj ANO 2011. Nejdříve musíme vyloučit krajní kategorie *euroentuziastů* a

⁶⁶ Tento program pomáhal tvořit právě i P. Telička.

⁶⁷ Nicméně ANO 2011 nepopisuje konkrétně jaké reformy a v jaké oblasti chce reformovat.

euroodmítačů, jelikož v oficiálním stanovisku Hnutí nebo výrocih jeho předsedy neexistuje vyjádření podpory prohloubení integrace nebo odmítnutí evropské integrace. Ze zbývajících kategorií by postoj Hnutí podle jeho volebního programu odpovídal *euroskeptické* kategorie, ale toto zařazení není možné kvůli výrocih A. Babiše. Jeho výroky totiž obsahují podporu EU nebo určité její politiky na základě zisků a výhod pro ČR. Samotné členství je obhajováno na základě ekonomických zisků pro ČR a potřebě integrované trhu pro českou ekonomiku. Kvůli této argumentaci předsedy ANO 2011 je postoj Hnutí zařazen do kategorie *europragmatismu*. Pro zařazení do této kategorie politická strana nemusí nutně odmítat nebo podporovat základní myšlenky evropské integrace, což je i případ hnutí ANO 2011 a jejich vágních stanovisek ve volebním programu.

Relevantnější a detailnější jsou volební programy do následujících voleb, a to do EP v roce 2014 a Poslanecké sněmovny v roce 2017. Postoj ANO 2011 ve volebních programech do EP odpovídá kategorii *euroskeptiků*, která vzniká kombinací *eurofilů* a *EU-pesimistů*. Důvodem je jasná deklarace podpory základním myšlenkám evropské integrace v obou volebních programech, která je základním znakem *eurofilů*. V obou volebních programech se také vyzdvihuje EU a členství ČR v EU. Vzhledem k této podpoře základním myšlenkám evropské integrace nemůžeme zařadit ANO 2011 do kategorií, které odmítají tyto myšlenky nebo k nim mají neutrální postoj, tedy do kategorie *euroodmítačů* a *europragmatiků*. Nicméně v dimenzi podpory EU se ANO 2011 řadí k *EU-pesimistům*, jelikož má výhrady hned k několika politikám EU, vyžaduje jejich reformu a staví se odmítavě k euru. Podle předsedy ANO 2011 ČR nepřijme euro, pokud to znamená ručit za závazky jiných zemí eurozóny a obecně není zastáncem společné evropské měny. Rozsah kritiky EU je tak velký, a navíc zahrnuje některé základní politiky EU, jako je Společná zemědělská politika nebo měnová unie, že je nutno zařadit postoj ANO 2011 do kategorie *euroskeptiků*. Ani v této typologii nebyl zaznamenán rozdíl v postoji Hnutí vzhledem k účasti P. Teličky v těchto volbách. Jeho proevropsky laděné názory nejsou obsaženy ve volebním programu. Nicméně výroky P. Teličky poukazují na konstruktivní roli, kterou chce ANO 2011 hrát v EU, kterou potvrdil i A. Babiš výrocih, aby v některých oblastech národního zájmu došlo k spolupráci českých europoslanců.

V následujících volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2017 nedošlo k změně zařazení a postoji hnutí ANO 2011 odpovídá kategorie *euroskeptiků*. V tomto volebním programu je explicitněji vyjádřena podpora základním myšlenkám evropské integrace a členství ČR v EU. Tomu odpovídá i výrocih A. Babiše, že EU je dobrý projekt a není třeba Evropu ztracovat. Výrazněji je ve volebním programu vyjádřena ale i kritika EU a nutnost

reformy některých jejích politik s cílem zefektivnění celé instituce. Všeříkající je věta ve volebním programu: „Chceme jasně rozlišovat, kde nám EU může pomoci sama, a kde si naopak lépe poradíme sami.“ Dále se v tomto smyslu vyjadřuje A. Babiš, který odmítá prohloubení další integrace, schvaluje tzv. vícerychlostní Evropu nebo preferuje slabou Evropskou komisi, která nemá mít pozici nad členskými státy. Dalším příkladem je migrační politika, která se má rozhodovat podle předsedy ANO 2011 na národní úrovni, nikoliv skrze nadnárodní instituce.

Jako třetí je typologie dvojce Ch. Flood a S. Usherwood, obsahující šest kategorií: *euroodmítače*, *revizionisty*, *minimalisty*, *gradualisty*, *reformisty* a *maximalisty*. Hnutí ANO 2011 nemůžeme označit jako *euroodmítače* nebo *maximalisty* ani v jednom ze třech analyzovaných volebních programech. Důvodem v případě *euroodmítačů* je absence vymezení se proti evropské integraci nebo členství EU. Do kategorie *maximalistů* není možné Hnutí zařadit, jelikož se nenachází v analyzovaných volebních programech podpora co nejrychlejší prohloubení integrace. Ve volebním programu z roku 2013 můžeme vyloučit také *minimalistický* postoj, jelikož jak v tomto programu, tak v rétorice předsedy Hnutí neexistuje akceptování statutu quo v EU. Kategorie *gradualistů* a *reformistů* také neodpovídají postoji ANO 2011, jelikož podporují prohloubení integračního procesu, ale s výhradami. Pro *gradualisty* musí dojít k tomuto prohloubení postupným a systematickým procesem, zatímco u *reformistů* je podmínkou prohloubení náprava nedostatků vzniklých v průběhu integračního procesu. Ačkoliv ve volebním programu Hnutí v roce 2013 existují obecné výroky podporující EU, detailněji se k prohloubení integrace vyjádřil A. Babiš několikrát před volbami. Jeho výroky obsahují odmítnutí prohloubení integrace. Příkladem je odmítnutí bankovní unie, pokud je to krok k velkému Evropské států nebo jeho snaha o svrchovanou a samostatnou Českou republiku v rámci EU. Nejpřesnější⁶⁸ pro zařazení postoje ANO 2011 je tedy kategorie *revizionistů*, jejichž cílem je návrat předchozího stavu integrace nebo změnu určité politiky. V případě ANO 2011 se jedná hlavně o Společnou zemědělskou politiku.

Ve volebních programech z roku 2014 a 2017 je typologizace postoje ANO 2011 jednodušší, jelikož je tento postoj ve volebních programech podrobněji zpracován. Stejně jako ve volebním programu z roku 2013 nemůžeme ANO 2011 zařadit do kategorie *minimalistů* z důvodu existence výroků odkazující na nespokojenost se statusem quo v některých oblastech, jako je například politika konkurenceschopnosti EU. Postoji ANO 2011 v obou

⁶⁸ Typologie C. Flooda a S. Usherwooda umožňuje použití více kategorií, ale na postoji Hnutí ve volebním programu v roce 2013 je viditelný problém této možnosti (viz podkapitola 1. 2. 7.). Důvodem je možné zařazení postoje ANO 2011 do kategorie *reformistů* a *revizionistů*, jejichž znaky jsou neslučitelné. V případě ANO 2011 se jedná o podmínku podpory prohloubení integrace.

volebních programech částečně odpovídá kategorie *gradualistů* hlavně kvůli postoji k euru, které je možné zavést pouze po delším období, ve kterém se ČR bude systematicky připravovat na přijetí eura. Avšak této kategorii neodpovídají výroky předsedy ANO 2011, který jasně deklaruje odmítnutí prohloubení integrace a eura. V obou volebních programech z roku 2013 a 2017 najdeme několik příkladů výzvy reformovat určitou politiku EU. Ukázkou je reforma Společné zemědělské politiky a revize environmentálních cílů EU. I v případě eura je jeho přijetí podmíněno zásadní reformou eurozóny, která převažuje nad postupným procesem přijetí eura. V tomto smyslu je i výrok A. Babiše o možném zavedení eura bez ručení za závazky jiných států eurozóny, což by nastalo jen po výrazné reformě měnové politiky. I přes tyto snahy o reformu řadíme postoj ANO 2011 opět do kategorie *revizionistů* z několika důvodů. Jako celek jsou tyto reformy vyjádřením snahy o změnu několika politik EU, definované v postoji *revizionistů*. Dalšími důvody je odmítnutí prohloubení integrace, preference národních zájmů ČR a silných národních států v EU A. Babišem. Podobně jako u volebního programu z roku 2013 dochází i následujících zkoumaných volbách k rozporu v zařazení postoje Hnutí v rámci typologie C. Flooda a S. Ushwerwooda (viz předchozí odstavec).

Další v pořadí je typologie dvojce N. Conti a L. Verzichelli, ve které se postoj k evropské integraci dělí na pět kategorií: dvě pozitivní, a to *funkcionální evropeanismus* a *identitární evropeanismus*, dvě negativní, *tvrdý* nebo *měkký* euroskepticismus a poslední kategorii, *neutrální*. Zjevně můžeme vyloučit zařazení ANO 2011 do jedné z dvou krajních pozic v této typologii, a to *tvrdého* euroskepticismu a *identitárního evropeanismu*. Ve všech zkoumaných volebních programech nenalezneme ani odmítnutí evropské integrace nebo členství v EU jako charakteristiku *tvrdého* euroskepticismu, tak výzvu k prohloubení a urychlení evropské integrace směrem k evropské federaci jako znak *identitárního evropeanismu*. I přes vágnost a neucelenost evropské tematiky ve volebním programu z roku 2013 nelze postoj Hnutí v těchto volbách označit jako neutrální, jelikož nalezneme v programu základní, byť velmi minimální, zpracování evropského tématu. V dalších volebních programech je téma EU popsáno lépe a podrobněji, vylučující kategorii *neutrálního* postoje. Zbývají tedy kategorie *měkkého* euroskepticismu a *funkcionálního evropeanismu*. Postoj Hnutí ve volebním programu v roce 2013 postrádá výzvy k reformě politik EU a nelze ho tedy označit jako *měkký* euroskepticismus. Zůstává nám kategorie *funkcionálního evropeanismu*, která odpovídá postoji Hnutí v roce 2013, neboť ve volebním programu dominuje výčet benefitů EU z ekonomického hlediska, příkladem: „EU je pro nás nesmírně důležitá jako strategický ekonomický partner.“ Dále je kladen silný akcent na efektivní

čerpání dotací z EU a pozitivní vliv těchto dotací pro ČR. Podpora EU z důvodu ekonomických benefitů se často objevovala i ve výrocích A. Babiše před volbami v roce 2013. Vyjádřeno slovy A. Babiše: „My jsme členy Evropské unie, která je sice hrozná, byrokratická, taky jí nemám rád, ale minulý rok jsme vydělali na Evropské unii 74 miliard.“ Podpora EU je tedy vyjádřena z pohledu zisků a výhod pro ČR, charakterizující kategorií *funkcionálního europeanismu*.

Také ve volbách do EP v roce 2014 řadíme postoj ANO 2011 do kategorie *funkcionálního europeanismu*. V programu převládá argumentace zisků a výhod pro ČR a prosazování zájmů ČR. Tato argumentace je zásadní také ve výrocích A. Babiše, viz označení členství ČR v EU jako výhodný sňatek z rozumu nebo zdůraznění výhod Schengenského prostoru pro českou ekonomiku. Příkladem prosazování zájmů ČR je první kapitola volebního programu s názvem „Hájit zájmy České republiky a jejich občanů,“ jehož část s názvem „Evropská unie v zájmu České republiky“ dále klade důraz na prosazování národních zájmů ČR. Obecně v programu převládají pragmatické výčty politik EU a jejich výhod pro ČR, například podpora dotváření volného trhu s ohledem na benefity, jaké jednotný a volný trh má pro ČR. I odmítnutí eura je jasným příkladem kalkulace pro ANO 2011, jelikož Hnutí chce zamezit „nadměrným finančním odvodům ČR jako člena (eurozóny pozn. aut.) ...s ohledem na finanční transfery méně výkonným členům.“ Ačkoliv v programu existují výzvy pro reformu určitých politik EU, tyto reformy jsou prosazovány na základě obhajoby národních zájmů nebo z pohledu zisků pro ČR, nikoliv jako výraz kvalifikované opozice pro nápravu nedostatků integrace s cílem reformy směřování EU definované kategorií *reformistů*. Absence kvalifikované opozice vylučuje také zařazení do kategorie *měkkého euroskepticismu*. V těchto volbách korespondují s kategorií *funkcionálního europeanismu* i výroky P. Teličky, jelikož jeho výroky věcně vyhodnocují výhody evropské integrace a nutnost EU být efektivnější a akceschopnější v následujících letech, z čehož bude profitovat jak EU, tak ČR.

Beze změny je postoj Hnutí ve volebním programu z roku 2017. Opět dominuje rétorika obhajoby národních zájmů ČR a hodnocení EU a jejich politik z hlediska benefitů pro ČR. Důkazem je podpora ANO 2011 těch politik, ve kterých má EU přidanou hodnotu pro ČR nebo stanovisko, že zapojení do evropského trhu je životně důležité pro českou ekonomiku. Ukázkový je postoj k euru, jehož datum zavedení bude podle ANO 2011 oznámeno až ve chvíli, kdy eurozóna bude odpovídat ekonomickým zájmům ČR. Toto stanovisko je doplněno výrokem předsedy ANO 2011, že nechce euro, aby mohl ovlivňovat českou ekonomiku. Symptomatické pro postoj Hnutí je následující rčení v programu: „Chceme jasně rozlišovat, kde nám EU může pomoci, a kde si naopak lépe poradíme sami.“

Na tento postoj navazují i výroky A. Babiše, které jsou svou podstatou velmi podobné, byť kritičtější, požadující reformu EU a návrat k její podstatě. I přes silný důraz na reformu EU nebo odmítnutí prohloubení integrace je stále ve výrociích A. Babiše primární ekonomická výhodnost členství ČR v EU. Nejen výše zmíněné příklady, ale i další výroky v tomto volebním programu splňují znaky *funkcionálního europeanismu*.

Předposlední je typologie P. Kanioka, rozlišující tři kategorie: *evropeanisté*, *eurogovernmentalisté* a *euroskeptikové*. Postoj ANO 2011 nemůže být zařazen do kategorie *evropeanistů*, protože ani v jednéch volbách nenajdeme ve volebních programech charakteristické znaky této kategorie, jakými jsou principiální podpora evropské integrace bez hodnocení zisků pro národní zájem, podpora silných nadnárodních institucí nebo přání politické federace. Důkazem je vyjádření Hnutí, rozlišující oblasti, ve kterých si ČR poradí lépe sama, a oblastí, ve kterých nám EU může být k užitku. Vyjadřovací jazyk Hnutí není oslavný a vyzdvihující úspěchy integrace a nenajdeme v něm vizi budoucí federalizované Evropy. Taktéž kategorie *euroskeptiků* neodpovídá postoji Hnutí ve všech volebních programech. Ani v jednom z analyzovaných volebních programů není vyjádřený jednoznačně negativní a záporný postoj k evropské integraci nebo v nich existují výroky podporující EU a členství ČR v této instituci. Postoj ANO 2011 tedy odpovídá kategorií *eurogovernmentalistů*, jejichž základním znakem je mezivládní paradigma. Dalším znakem je neutrální jazyk, který věcně popisuje klady a zápory evropské integrace a neobsahuje jasnou vizi cíle integračního procesu.

Poslední je typologie S. Riishøje, která se oproti předchozím typologiím zaměřuje na zdroj euroskeptického postoje a má celkem devět kategorií. Tyto kategorie můžeme zkoumat ve volebních programech pouze v roce 2014 a 2017. Kvůli vágnosti postoje Hnutí ve volebním programu v roce 2013 je možná kategorizace až s ohledem na výroky předsedy Hnutí v těchto volbách. Poté je zdroj euroskeptického postoje ANO 2011 ve všech volebních programech obsažen v těchto kategoriích: *Identitární*, *Policy*, *Národní*, *Stranický* a *Praktický*. První je *policy* euroskepticismus, jehož zdrojem je odpor k určité politice nebo části určité politiky. U hnutí ANO 2011 je to kritika Společné zemědělské politiky nebo environmentálních cílů EU. ANO 2011 můžeme také zařadit do kategorie euroskepticismu *národních zájmů*, ve které je zdrojem střet zájmů národního státu a EU. U ANO 2011 se tento střet projevuje u otázce eura, které podle Hnutí může být přijato, až bude situace v eurozóně odpovídat ekonomickým zájmům ČR nebo v kritice Společné zemědělské politiky, která podle Hnutí nereflektuje zájmy českých zemědělců. Další kategorií, do které můžeme ANO 2011 zařadit, je *stranický* euroskepticismus. Jeho zdrojem je lídr a předseda Hnutí A. Babiš. Právě kvůli jeho osobě jsou

zdrojem euroskepticismu Hnutí i kategorie *identitární a praktický*. *Identitární* zdroj je v jeho případě vyjádřen jako zabránění ztráty národní suverenity přenosem národních pravomocí na nadnárodní úroveň. Příkladem jsou výroky A. Babiše ohledně přijetí eura, migrační politiky nebo určování daní, tedy oblastí, které mají zůstat v pravomocích ČR. *Praktický* zdroj odkazuje na Babišovo specifické pojetí evropské integrace, které se projevuje v jeho výrociích o fungování a byrokratizaci EU.

Závěr

Tato práce se zabývala postojem hnutí ANO 2011 a jeho čelních představitelů k evropské integraci. ANO 2011 bylo založeno v roce 2011 jako občanská iniciativa, která se v roce 2012 transformovala na politickou stranu. U zrodu jak občanské iniciativy, tak politické strany byl podnikatel a majitel holdingu Agrofert A. Babiš. Důvodem založení občanské iniciativy ANO 2011 byla nespokojenost s mírou korupce a politickou situací v ČR. Prvního výrazného úspěchu dosáhlo Hnutí ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2013 a od těchto voleb je důležitým hráčem v českém politickém prostředí. Posledním úspěchem Hnutí byly volby do Poslanecké sněmovny v roce 2017, které Hnutí vyhrálo s velkým náskokem.

Prioritním cílem práce byla analýza postojů hnutí ANO 2011 a jeho čelních představitelů k evropské integraci. K této analýze byla využita metoda analýzy stranických dokumentů a veřejných výroků čelních představitelů strany. V rámci analýzy postojů čelních představitelů byly analyzovány výroky A. Babiše a P. Teličky, kteří se jako jediní v Hnutí komplexně a obsáhleji vyjadřovali k evropské integraci. Pro kategorizaci postoje Hnutí bylo použito celkem šest typologií stranického euroskepticismu. Časově byla práce ohraničena od založení Hnutí v roce 2011 do povolební situací po volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2017. Sekundárním cílem práce bylo zpracování věcného a propracovaného přehledu typologií stranického euroskepticismu, který může být použit v dalších pracích.

Vzhledem k stanovenému hlavnímu cíli této práce byly stanoveny čtyři výzkumné otázky. *Jakou míru stranického euroskepticismu lze určit u hnutí ANO 2011? Jaké jsou výroky čelních představitelů ANO 2011 o evropské integraci? Jak se vyvíjel postoj ANO 2011 k evropské integraci od vzniku hnutí do voleb do Poslanecké sněmovny v roce 2017? Jaké jsou zdroje stranického euroskepticismu hnutí ANO 2011?*

Míra euroskepticismu byla předmětem první výzkumné otázky a byla zkoumána na základě analýzy volebních programů do voleb obsahující evropskou tematiku od vzniku ANO 2011 po volby do PS v roce 2017. Pro následnou typologizaci postoje Hnutí bylo použito šest typologií popsanych v první kapitole této práce. Typologizace postoje Hnutí ve volebním programu z roku 2013 byla problematická, jelikož evropské téma v tomto programu nebylo detailně zpracováno a nalezneme v něm pouze několik obecných vět podporující členství ČR v EU. Z tohoto důvodu jsou důležité pro typologizaci Hnutí ve volebním programu 2013 výroky předsedy ANO 2011 A. Babiše. V následujících volebních programech existuje propracovanější a čitelnější postoj k evropské integraci, ale kompletní postoj ANO 2011 je opět doplněn o výroky A. Babiše. Pro tuto výzkumnou otázku je určující poslední

analyzovaný volební program ve volbách do PS v roce 2017. Typologizace volební programů v roce 2013 a 2014 je zahrnuta v rámci třetí výzkumné otázky.

Podle typologie P. Taggarta a A. Szczerbiaka postoj ANO 2011 odpovídá kategorie *měkkého* euroskepticismu, která se vyznačuje opozicí k aktuálnímu nebo plánovanému rozšíření kompetencí EU a zároveň absencí odmítnutí evropské integrace nebo EU. V typologii P. Kopeckého a C. Muddeho je postoj Hnutí zařazen mezi *euroskeptiky*, kteří neodmítají základní myšlenky evropské integrace, ale nesouhlasí s reflektováním těchto myšlenek v daném momentu a/nebo budoucím vývoji EU. Další je typologie Ch. Flooda a S. Usherwooda, ve které je postoj Hnutí zařazen mezi *revizionisty*. Jejich cílem je návrat předchozího stavu integrace například před přijetím základní smlouvy nebo změny určité politiky EU. V typologii N. Contiho a L. Verzichelliho odpovídá postoj Hnutí kategorii *funkcionálního europeanismu*, která obsahuje strany podporující evropskou integraci z důvodu zisků a benefitů, které tato integrace přináší pro stranické nebo národní zájmy. Poslední typologie stranického euroskepticismu je od P. Kanioka, v ní je postoj ANO 2011 zařazen mezi *eurogovernmentalisty*, jejichž ideovým základem je mezivládní paradigma a jejichž jazyk je střídavý, věcný a umírněný. Poslední typologie S. Riishøje je obsažena v rámci čtvrté výzkumné otázky, jelikož je zaměřena na zdroje euroskepticismu.

Vývoj postoje Hnutí je sledován ve třetí výzkumné otázce a je rozpracován ve třetí kapitole práce. Postoj Hnutí byl sledován ve třech volbách, ve kterých se objevila evropská tematika, během sledovaného období. Vývoj postoje Hnutí z hlediska změn v typologizaci Hnutí je minimální, jelikož pouze v typologii P. Kopeckého a C. Muddeho došlo k posunu z kategorie *europragmatiků* do kategorie *euroskeptiků*. Symptomatické je, že tento posun byl způsoben vágností volebního programu z roku 2013, který obsahuje jen základní hesla podporující členství ČR v EU. Důležité, pro zařazení do kategorie *europragmatiků*, byly výroky A. Babiše před volbami v roce 2013. Tyto výroky vyjadřují pragmatickou podporu členství ČR v EU a neobsahují odmítnutí evropské integrace. V ostatních typologiích je postoj Hnutí ve všech volebních programech zařazen identicky (Taggar, Szczerbiak: *měkký euroskepticismus*; Flood a Usherwood: *revizionisté*; Conti a Verzichelli: *funkcionální europeanismus*; Kaniok: *eurogovernmentalisté*; Riishøj: *identitární, policy, národní, stranický a praktický*).

Nicméně i přes absenci výrazné změny v postoji Hnutí v jednotlivých typologiích, existuje určitý posun v postoji Hnutí, který není možné reflektovat v použitých typologiích. Jedná se zejména o rozpracovanost evropské tematiky v jednotlivých volbách. V prvních sledovaných volbách v roce 2013 je totiž téma EU zpracováno velmi okrajově a obecně, že

nebylo možné v některých typologiích tento postoj na základě volebního programu kategorizovat. Důvodem nerozpracovanosti evropské tematiky v tomto programu byl hlavně nedostatek času pro vypracování programu a také důraz Hnutí na domácí témata. V následujících volebních programech z roku 2014 a 2017 je evropské téma hlouběji a precizněji rozpracované. Pro srovnání, volební program do voleb do Poslanecké sněmovny z roku 2017 má oproti tomu z roku 2013 přehlednější strukturu, delší zpracování a podrobně se vyjadřuje ke konkrétním tématům a politikám. I z hlediska pořadí témat došlo ke změně, v roce 2017 je téma zahraniční politiky včetně EU mezi prvními pěti body programu, oproti tomu ve volebním programu z roku 2013 je toto téma jedno z posledních na konci programu. Poslední volební program do PS z roku 2017 ilustruje také posun k silnější rétorice obhajoby národních zájmů, která převládá ve výrocích směřovaných k EU, a která není tak silná jako ve programatice v roce 2014 do EP, nebo vůbec neexistuje, jako ve volebním programu v roce 2013.

Třetí výzkumná otázka byla zaměřena na čelní představitelé Hnutí a jejich výroky o evropské integraci, které, vzhledem k struktuře ANO 2011, mohou zásadním způsobem ovlivnit postoj Hnutí jako celku. Jako čelní představitelé Hnutí v oblasti evropské tematiky byli identifikovány tři osoby, předseda Hnutí A. Babiš, lídr kandidátky ANO 2011 do voleb do EP v roce 2014 P. Telička a M. Stropnický, jako potenciální čelní představitel. Názory A. Babiše jsou součástí ostatních výzkumných otázek, ale můžeme konstatovat jejich důležitost pro ANO 2011, jelikož několikrát během typologizace byl postoj Hnutí upřesněn výroky jeho předsedy. M. Stropnický je označen jako potenciální čelní představitel, jelikož po ukončení spolupráce P. Teličky s ANO 2011 by právě M. Stropnický mohl být novým expertem Hnutí pro zahraniční politiku. Tomu odpovídají i ministerské pozice, ve kterých figuroval (Obrana) nebo figuruje (Zahraniční věci). Otázkou ale je, jak významná je pozice M. Stropnického ve tvorbě zahraniční politiky ANO 2011, proto také jeho označení jako potenciálního čelního představitele. Důvodem je tweet A. Babiše, že zahraniční politiku ANO 2011 dělá on sám, během vystoupení M. Stropnického v České televizi jako zahraničního experta Hnutí.

Spolupráce P. Teličky s ANO 2011 neznamenal výraznou změnu v postoji Hnutí ve volebním programu do EP v roce 2014. Ačkoliv jsou názory P. Teličky proevropské, nenajdeme tuto rétoriku jak ve volebním programu, tak ani v jeho výstupech v předvolebním období. P. Telička se v tomto období vyjadřoval velmi obecně v prospěch efektivnější a akceschopnější EU, aktivní role ČR v EU a sám označil pozici ANO 2011 jako ve středu mezi oba extrémny eurohujerů a euroodmítačů. Absence většího významu P. Teličky v rámci

evropské tematiky v programatice dokazují i skutečnost, že oficiálně nevstoupil do ANO 2011 a hlavně konec jeho spolupráce s Hnutím. Ta byla ukončena v říjnu 2017 po období názorových sporů, i ohledně pohledů na evropskou integraci, mezi ním a A. Babišem. V tomto období P. Telička také odstoupil z pozice zahraniční experta pro ANO 2011, jelikož necítil zpětnou vazbu ke svým příspěvkům. Zásadní pro konec spolupráce byl podle P. Teličky názorový rozkol v otázce prohloubení další integrace, které ANO odmítá, ale pro které se podle něj vyjádřilo ve volbách do EP v roce 2014. Celá tato spolupráce tak svým průběhem poukazuje hlavně na účelnost spojení jména P. Teličky prezentovaného jako profesionála, který vyjednal vstup ČR do EU, a ANO 2011 ve volbách do EP 2014. Po úspěchu v těchto volbách se ve spolupráci objevily závažné názorové rozdíly v základních oblastech evropské integrace, jako například v otázce přijetí eura, a spolupráce byla ukončena.

Na zdroj euroskepticismu ANO 2011 byla zaměřena čtvrtá výzkumná otázka. Zásadní pro analýzu zdrojů je typologie S. Riishøje, která se specializuje právě na zdroje euroskeptické pozice. V případě hnutí ANO 2011 se jednalo o pět zdrojů, a to *identitární*, *policy*, *národní*, *stranický* a *praktický*. *Identitární* vyjadřuje zdroj v obavě o ztrátu národní suverenity přenesením pravomocí na nadnárodní úroveň, která se například objevuje ve výrociích A. Babiše o společné měně euro. Zdrojem kategorie *policy* je kritika určité politiky nebo určitého nedostatku této politiky. U ANO 2011 je to kritika Společné zemědělské politiky nebo cílů environmentálních politiky. *Národní* euroskepticismus má zdroj ve střetu zájmů členského státu a EU, například o finální podobu evropské integrace. V případě ANO 2011 se jedná o zavedení eura v ČR, jehož přijetí není v zájmu ČR kvůli potencionální ekonomické zátěži ručením za jiné státy eurozóny. Osoba předsedy ANO 2011 A. Babiše je zdrojem *stranické* kategorie kvůli jeho kritickým výrociím o EU, které se objevují i v programatice Hnutí. Tyto výroky jsou zároveň zdrojem *praktického* euroskepticismu ANO 2011, jelikož vyjadřují určitou specifickou myšlenku evropské integrace A. Babiše, potažmo jeho politického hnutí.

Předchozí odstavce poukazují na problematiku určitých typologií, které nedostatečně reflektují určitý postoj k evropské integraci nebo nejsou schopné zaznamenat změny v těchto postojích. Jedná se o typologie P. Taggarta a A. Szczerbiaka, P. Kanioka, jejichž kategorie jsou příliš obsáhlé. Ani typologie C. Flooda a S. Usherwooda nebyla vhodná pro práci, jelikož nebyla schopná zachytit ekonomický kalkul Hnutí pro posuzování podpory EU, který je u ANO 2011 zásadní. Z dalších typologií byly pro práci největším přínosem typologie dvojic N. Conti a L. Verzichelli a P. Kopecký a C. Mudde. Z těchto dvou typologií byla typologie N. Contiho a L. Verzichelliho nejpracovanější a nejlépe reflektující postoj ANO 2011.

Důvodem je propracovanost této typologie a její kategorie umožňující přesné zařazení politických stran, které podporují EU zejména na základě ekonomického faktoru.

Závěrem je potřeba dodat, že v typologizaci postojů existuje silný subjektivní faktor výzkumníka. Ten se projevuje v zařazení postojů politických stran v některých typologiích, kdy rozdíl mezi dvěma kategoriemi je otázkou pohledu výzkumníka, a ne objektivních faktů. Tento aspekt je znatelnější u typologizace postojů lídrů strany, zejména u populistických formací. Tito lídři totiž často mění své názory nebo je upravují v důležitých oblastech evropské tematiky, které určují zařazení do určité kategorie. Výsledkem je velký subjektivní vliv výzkumníka a jeho interpretace výroků takového politika při typologizaci. Na druhou stranu jsou zmíněné typologie dobrým nástrojem pro základní kategorizaci většího počtu subjektů, i přes určitou roli subjektivity v tomto rozdělení, které poté může být dále zkoumáno specificky, například v případové studii kombinující další metody analýzy míry euroskepticismu. V kontextu této práce je to například výzkum vývoje postoje A. Babiše, ve kterém je zřetelný posun k více kritickému a negativnímu projevu. Také spolupráce P. Teličky s ANO 2011 je tématem, které by mělo být specificky zkoumáno, případně komparováno s ostatními europoslanci Hnutí zvolených v roce 2014.

Literatura

Aktuálně.cz. 2013. „Předčasné volby do Poslanecké sněmovny 2013“ *Aktualne.cz*, (online). Dostupné z: <<https://www.aktualne.cz/wiki/domaci/predcasne-volby-do-poslanecke-snemovny-2013/r~i:wiki:3882/>> (28. 4. 2018)

ANO 2011. 2013. „STANOVY POLITICKÉHO HNUTÍ ANO 2011“ *anobudelip.cz*, (Pdf, online). Dostupné z: <<https://www.anobudelip.cz/file/edee/ke-stazeni/vnitri-predpisy/ano-stanovy-2013.pdf>> (28. 4. 2018)

ANO 2011. 2014. „Babiš ve Varech: Sňatek s EU se nám vyplácí“ *anobudelip.cz*, 21. 5. 2014 (online). Dostupné z: <<https://www.anobudelip.cz/cs/makame/archiv/novinky/babis-ve-varech-snatek-s-eu-se-nam-vyplaci-16776.shtml>> (1. 5. 2018)

ANO 2011. 2015. „STANOVY POLITICKÉHO HNUTÍ ANO 2011“ *anobudelip.cz*, (Pdf, online). Dostupné z: <https://www.anobudelip.cz/file/edee/2015/03/stanovy-ano_cistopis-3.3.2015-2.pdf> (28. 4. 2018)

ANO 2011. 2017. „STANOVY POLITICKÉHO HNUTÍ ANO 2011“ *anobudelip.cz*, (Pdf, online). Dostupné z: <<https://www.anobudelip.cz/file/edee/2017/stanovy-schvalene-iv-celostatnim-snemem.pdf>> (28. 4. 2018)

ANO 2011a. „Náklady“ *anobudelip.cz*, (online). Dostupné z: <<https://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/financovani-ano/naklady/>> (28. 4. 2018)

ANO 2011b. „Východiska. Programová východiska aneb ANO České republiky“ *anobudelip.cz* (online). Dostupné z: <<https://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/program/volby-2013/vychodiska/>> (29. 4. 2018)

ANO 2011c. „Resortní program“ *anobudelip.cz* (online). Dostupné z: <<https://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/program/volby-2013/resortni-program/>> (29. 4. 2018)

ANO 2011d. „ANO V EVROPĚ“ *anobudelip.cz* (Pdf, online). Dostupné z: <<https://www.anobudelip.cz/file/edee/ke-stazeni/ano-v-evrope.pdf>> (29. 4. 2018)

ANO 2011e. 2017. „Teď nebo nikdy, Program hnutí ANO pro volby do Poslanecké sněmovny 2017“ *anobudelip.cz* (online, Pdf). Dostupné z: <<https://www.anobudelip.cz/file/edee/2017/09/program-hnuti-ano-pro-volby-do-poslanecke-snemovny.pdf>> (25. 4. 2018).

Bartoníček, Radek. 2017. „S Babišem jsem se rozešel kvůli Zemanovi a vztahu k Evropské unii, říká místopředseda EP Telička“ *iHNed.cz*, 13. 10. 2017 (online). Dostupné z: <<https://domaci.ihned.cz/c1-65914720-s-babisem-jsem-se-rozesel-kvuli-zemanovi-a-vztahu-k-evropske-unii-rika-mistopredseda-ep-telicka>> (1. 5. 2018)

Batory, Agnes. 2001. „ATTITUDES TO EUROPE. Ideology, Strategy and the Issue of European Union Membership in Hungarian Party Politics“ *Party Politics* 8 (5), 525–539.

Bauerova, Ladka Mortkowitz, Michael, Winfrey. 2017. „‘We Don’t Want the Euro,’ Says Czech Tycoon Poised to Be Premier“ *bloomberg.org*, 26. 6. 2017 (online). Dostupné z: <<https://www.bloomberg.com/news/articles/2017-06-25/-we-don-t-want-the-euro-says-czech-tycoon-poised-to-be-premier>> (1. 5. 2018)

Bednářová, Lucie, Anna, Kuznická. 2014. „Pavel Telička: Eurokomisařem by neměl být sociální demokrat“ *euractiv.cz*, 26. 1. 2014 (online). Dostupné z: <<https://euractiv.cz/section/cr-v-evropske-unii/interview/pavel-telicka-eurokomisarem-by-nemel-byt-socialni-demokrat-011479/>> (1. 5. 2018)

Bednář, Miloslav. 2003. *Evropanská tyranie: Česká státní idea, Evropská unie a demokratická civilizace*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku.

Conti, Nicolò, Luca, Verzichelli. 2003. „THE EUROPEAN DIMENSION OF POLITICAL

Conti, Nicolò. 2003. *Party Attitudes to European Integration: A Longitudinal Analysis of the Italian Case*. Siena: University of Siena.

Česká televize. 2013. „Hyde Park ČT24“ *ceskatelevize.cz*, 28. 6. 2013 (video). Dostupné z: <<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10252839638-hyde-park-ct24/213411058080628-hyde-park/>> (30. 4. 2018)

Česká televize. 2014a. „První den eurovoleb přišla desetina lidí, podle Zemana nebereme Unii vážně“ *ceskatelevize.cz*, 23. 5. 2014 (online). Dostupné z: <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/1032784-prvni-den-eurovoleb-prisla-desetina-lidi-podle-zemana-nebereme-unii-vazne>> (1. 5. 2018)

Česká televize. 2014b. „Volební studio“ *ceskatelevize.cz*, 25. 5. 2014 (video). Dostupné z: <<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10732514006-evropske-volby-2014-volebni-studio/214411033190525/>> (1. 5. 2018)

Česká televize. 2014c. „Hyde Park Speciál – Debata vítězů“ *ceskatelevize.cz*, 26. 5. 2014 (video). Dostupné z: <<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10252839638-hyde-park-ct24/214411058080526-hyde-park-special-debata-vitezu/>> (1. 5. 2018)

Český statistický úřad. 2012. „Volby do Senátu Parlamentu ČR konané dne 12.10. – 13.10.2012“ *volby.cz*, (online). Dostupné z: <<https://www.volby.cz/pls/senat/se1111?xjazyk=CZ&xdatum=20121012&xv=1&xt=1>> (28. 4. 2018)

Český statistický úřad. 2013. „Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky konané ve dnech 25.10. – 26.10.2013“ *volby.cz*, (online). Dostupné z: <<https://www.volby.cz/pls/ps2013/ps2?xjazyk=CZ>> (28. 4. 2018)

Český statistický úřad. 2014a. „Volby do Evropského parlamentu konané na území České republiky ve dnech 23.05. – 24.05.2014“ *volby.cz*, (online). Dostupné z: <<https://www.volby.cz/pls/ep2014/ep2111?xjazyk=CZ&xv=2&xt=1&xstrana=16>> (28. 4. 2018)

Český statistický úřad. 2014b. „Volby do Evropského parlamentu konané na území České republiky ve dnech 23.05. – 24.05.2014“ *volby.cz*, (online). Dostupné z: <<https://www.volby.cz/pls/ep2014/ep11?xjazyk=CZ>> (28. 4. 2018)

Český statistický úřad. 2014c. „Volby do Senátu Parlamentu ČR konané dne 10.10. – 11.10.2014“ *volby.cz*, (online). Dostupné z: <<https://www.volby.cz/pls/senat/se1111?xjazyk=CZ&xdatum=20141010&xv=7&xt=1>> (28. 4. 2018)

Český statistický úřad. 2017. „Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky konané ve dnech 20.10. – 21.10.2017 (promítnuto usnesení NSS)“ *volby.cz*, (online). Dostupné z: <<https://www.volby.cz/pls/ps2017nss/ps2?xjazyk=CZ>> (28. 4. 2018)

ČT24. 2017a. „Jsme „naprostá součást Evropy“, říká možný šéf české diplomacie Stropnický“ *ceskatelevize.cz*, 12. 11. 2017 (online). Dostupné z: <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/2301640-jsme-naprosta-soucast-evropy-rika-mozny-sef-ceske-diplomacie-stropnicky>> (1. 5. 2018)

ČT24. 2017b. „Krýt záda Babišovi bude i nadále Faltýnek, širší vedení ANO se ale obměnilo“ *iDNES.cz*, 26. 2. 2017 (online). Dostupné z:

<<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/2044702-kryt-zada-babisovi-bude-i-nadale-faltynek-sirsi-vedeni-ano-se-ale-obmenilo>> (29. 4. 2018)

ČTK. 2017a. „Sněm hnutí ANO bez překvapení. Místopředsedy nově budou Stropnický a Brabec“ *lidovky.cz*, 26. 2. 2017 (online). Dostupné z: <https://www.lidovky.cz/snem-hnuti-ano-pokracuje-rozhodne-o-slozeni-predsednictva-pam-/zpravy-domov.aspx?c=A170226_073-847_ln_domov_ele> (29. 4. 2018)

ČTK. 2017b. „Zrušme polovinu eurokomisařů a obnovíme důvěru v EU, navrhl Telička“ *denik.cz*, 29. 8. 2017 (online). Dostupné z: <https://www.denik.cz/z_domova/zrusme-polovinu-eurokomisar-u-a-obnovime-duveru-v-unii-navrhl-telicka-20170829.html> (1. 5. 2018)

ČTK. 2017c. „Babiš přiznal, že na nahrávkách s novinářem hovoří on, trvá ovšem na tom, že jsou zmanipulované“ *iHNed.cz*, 5. 5. 2017 (online). Dostupné z: <<https://domaci.ihned.cz/c1-65719320-babis-priznal-ze-na-nahravkach-s-novinarem-hovori-on-trva-ovsem-na-tom-ze-jsou-zmanipulovane>> (29. 4. 2018)

ČTK. 2017d. „Místopředseda Evropského parlamentu Telička končí spolupráci s hnutím ANO, podle Babiše měli odlišné názory“ *iHNed.cz*, 11. 10. 2017 (online). Dostupné z: <<https://domaci.ihned.cz/c1-65911870-mistopredseda-evropskeho-parlamentu-telicka-konci-spolupraci-s-hnutim-ano-podle-babise-meli-odlisne-nazory>> (1. 5. 2018)

ČTK. 2017e. „Zaorálek a Telička považují plán na federalizaci Evropské unie za nereálný“ *lidovky.cz*, 10. 12. 2017 (online). Dostupné z: <https://www.lidovky.cz/zaoralek-a-telicka-povazuji-plan-na-federalizaci-eu-za-nerealny-pvo-/zpravy-domov.aspx?c=A171210_140217_ln_domov_ele> (1. 5. 2018)

ČTK. 2017f. „Babiš: Prioritou zahraniční politiky bude pozice České republiky v EU“ *lidovky.cz*, 13. 12. 2017 (online). Dostupné z: <https://www.lidovky.cz/babis-prioritou-zahranicni-politiky-bude-pozice-ceske-republiky-v-eu-12l-/zpravy-domov.aspx?c=A171213_184814_ln_domov_ele> (1. 5. 2018)

ČTK. 2018a. „EU se místo posilování zbytečně hašteřila, řekl Babiš. Vyzval k ochraně hranic“ *e15.cz*, 25. 1. 2018 (online). Dostupné z: <<http://zpravy.e15.cz/domaci/politika/eu-se-misto-posilovani-zbytecne-hasterila-rekl-babis-vyzval-k-ochrane-hranic-1342649>> (1. 5. 2018)

ČTK. 2018b. „Tato vláda nebude hledat alternativu k EU, řekl Babiš diplomatům“ *denik.cz*, 23. 1. 2018 (online). Dostupné z: <https://www.denik.cz/z_domova/tato-vlada-nebude-hledat-alternativu-k-eu-rekl-babis-diplomatum-20180123.html> (1. 5. 2018)

ČTK. 2018c. „Babiš: EU je dobrý projekt, měla by se ale vrátit ke své podstatě“ *ceskenoviny.cz*, 26. 1. 2018 (online). Dostupné z: <<http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/babis-eu-je-dobry-projekt-mela-by-se-ale-vratit-ke-sve-podstate/1578067>> (1. 5. 2018)

Denková, Adéla, Lucie, Bednárová. 2014. „Pavel Telička: S roamingem se na nás konkurenti vyřádili“ *euractiv.cz*, 12. 5. 2014 (online). Dostupné z: <<https://euractiv.cz/section/evropske-volby/interview/pavel-telicka-s-roamingem-se-na-nas-politicti-konkurenti-vyradili-011816/>> (1. 5. 2018)

DISCOURSE IN ITALY. A LONGITUDINAL ANALYSIS OF PARTY PREFERENCES (1950-2001)“ CIRC*a*P Working paper N. 12, *Centre for the study of Political Change*, (online, Pdf). Dostupné z: <https://www.circap.org/uploads/1/8/1/6/18163511/occ_12.pdf> (25. 4. 2018)

Dostál, Vratislav. 2014. „Peter Harvánek o hnutí ANO: je to režírovaná hra“ *denikreferendum.cz*, 18. 12. 2014 (online). Dostupné z: <<http://denikreferendum.cz/clanek/19363-harvanek-o-hnuti-ano-je-to-rezirovana-hra>> (28. 4. 2018)

DVTV. 2017. „Telička: Babišův výrok je nepřijatelný, Sobotkovo vyjádření „ojebal stát“ je degradací jeho funkce“ *video.aktualne.cz*, 3. 2. 2017 (video). Dostupné z: <<https://video.aktualne.cz/dvtv/telicka-babisuv-vyrok-je-neprijatelnly-sobotkovo-vyjadreni-oj/r~a5e639ccea0911e68af8002590604f2e/>> (1. 5. 2018)

Echo24. 2015. „Manažeři Agrofertu ovládli ANO, Babiš chce vládnout sám“ *Echo24*, 28. 2. 2015 (online). Dostupné z: <<http://echo24.cz/a/wAv3h/manazeri-agrofertu-ovladli-ano-babis-chce-vladnout-sam>> (28. 4. 2018)

Echo24. 2017a. „Babiš řídí svá média, aby likvidovala jeho odpůrce“ *Echo24.cz*, 3. 5. 2017 (online). Dostupné z: <<https://echo24.cz/a/wfCxd/babis-ridi-sva-media-aby-likvidovala-jeho-odpurce>> (29. 4. 2018)

Echo24. 2017b. „Anticharta z Mafry. Babiš nás neovlivňuje, tvrdí novináři“ *Echo24.cz*, 4. 5. 2017 (online). Dostupné z: <<https://echo24.cz/a/wARuf/anticharta-z-mafry-babis-nas-neovlivnuje-tvrdi-novinari>> (29. 4. 2018)

Evropské hodnoty. 2013. „Andrej Babiš (ANO 2011) - Evropská vize pro Českou republiku“ *youtube.com*, 13. 10. 2013 (video). Dostupné z: <<https://www.youtube.com/watch?v=MrqqXehs-mU>> (1. 5. 2018)

Flood, Chris, Simon, Usherwood. 2005. „Positions, Dispositions, Transitions: A Model of Group Alignment on EU Integration.“ Paper presented at the 55th Annual Conference of the Political Studies Association, (online). Leeds: University of Leeds.

Forbes. 2017. „70 nejbohatších Čechů 2017“ *forbes.cz*, (online). Dostupné z: <<http://www.forbes.cz/miliardari/>> (1. 5. 2018)

Forster, Anthony. 2002. *Euroscepticism in Contemporary British Politics. Opposition to Europe in the British Conservative and Labour Parties since 1945*. London: Routledge.

Havlík, Vlastimil. 2008 „Jak je měřit? Přístupy a metody analýzy postojů politických stran k evropské integraci“ *Středoevropské politické studie* 10 (4), 340–369.

Hloušek, Vít, Lubomír, Kopeček. 2016. „Different ways of institutionalising entrepreneurial parties: Czech Public Affairs party and ANO“ 24th World Congress of Political Science, 23-28. 6. 2016 (online, Pdf). Dostupné z: <http://paperroom.ipsa.org/papers/paper_46190.pdf> (25. 4. 2018)

Holmes, Martin. 1996. *The Eurosceptical Reader*. London: Palgrave Macmillan.

Holmes, Martin. 2001. *The Eurosceptical Reader 2*. London: Palgrave Macmillan.

Hooghe, Liesbet, Gary, Marks. 2007. „Sources of euroscepticism“ *Acta Politica*, 42 (2-3), 119–127.

Hopkin, Jonathan, Caterina, Paolucci. 1999. „The business firm model of party organisation: Cases from Spain and Italy“ *European Journal of Political Research*. 35 (3), s. 307–339.

Hympl, Josef. 2012. „Babiš vyhodil 20 milionů, příště chce kandidovat sám“ *tyden.cz*, 14. 10. 2012 (online). Dostupné z: <https://www.tyden.cz/rubriky/domaci/volby-2012/senatni-volby/babis-vyhodil-20-milionu-priste-chce-kandidovat-sam_248966.html?showTab=nejcten-ejsi-24> (28. 4. 2018)

Jankajová, Erika. 2013. „„Vyhrál“ Babišovi volby marketing?“ *cas.sk*, (online). Dostupné z: <<https://www.cas.sk/clanok/264922/vyhral-babisovi-volby-marketing/>> (28. 4. 2018)

Kalenský, Jakub. 2015. „Delegáti sněmu ANO dali všchnu moc Babišovi. Byl zvolen on i jeho spojenci“ *iHNed.cz*, 1. 3. 2015 (online). Dostupné z: <<https://domaci.ihned.cz/c1-63612160-delegati-snemu-ano-dali-vsechnu-moc-babisovi-byl-zvolen-on-i-jeho-spojenci>> (28. 4. 2018)

Kaniok, Petr. 2006. *Evropeanisté, eurogovernmentalisté a euroskeptici: reflexe euroskepticismu a jeho stranických projevů*. Dizertační práce. Brno: Masarykova Univerzita.

Koděra, Petr. 2013. „Exmístopředsedkyně ANO 2011: Ani bohatí nezabrání krádežím v politice, Babiš má dvojí tvář“ *iHNed.cz*, 27. 8. 2013 (online). Dostupné z: <<https://domaci.ihned.cz/c1-60497990-hnuti-ano-2011-hana-grepova-miliardar-andrej-babis>> (28. 4. 2018)

Kopecký, Josef, Jan, Wirmitzer. 2015. „Babiše volili všichni, do širšího vedení ANO se dostal i Stropnický“ *iDNES.cz*, 28. 2. 2015 (online). Dostupné z: <https://zpravy.idnes.cz/babise-volili-vsichni-do-sirsiho-vedeni-ano-se-dostal-i-stropnicky-10n-/domaci.aspx?c=A150228_131443_domaci_kop> (28. 4. 2018)

Kopecký, Petr, Cas, Mudde. 2002. „The Two Sides of Euroscepticism. Party Positions on European Integration in East Central Europe“ *European Union Politics* 3 (3), 297–326.

Kopeček, Lubomír, Petra, Svačinová. 2015. „Kdo rozhoduje v českých politických stranách? Vzestup nových politických podnikatelů ve srovnávací perspektivě“ *Středoevropské politické studie* 17 (2), 178–211.

Kopeček, Lubomír. 2004. „Euroskeptici, Europeanisté, euroentuziasté, eurofobové – jak s nimi pracovat?“ *Politologický časopis* 11 (3): 240–269.

Kopeček, Lubomír. 2016. „I’m Paying, So I Decide“: Czech ANO as an Extreme Form of a Business-Firm Party“ *East European Politics and Societies and Cultures* 30 (4), 725–749.

Koreň, Marián. 2017. „Pavel Telička: Češi nejsou euroskeptici, jen podleli jazyku politiků“ *euractiv.cz*, 18. 10. 2017 (online). Dostupné z: <<https://euractiv.cz/section/budoucnost-eu/interview/pavel-telicka-cesi-nejsou-euroskeptici-jen-podlehli-jazyku-politiku/>> (1. 5. 2018)

Krouwel, André. 2006. „Party Models“ Pp. 249–269 in William J. Crotty, Richard Katz (ed.). *Handbook of Party Politics*. Londýn, Thousand Oaks, Nové Dillí: Sage.

Krouwel, André. 2012. *Party Transformations in European Democracies*. New York: SUNY Press.

Kubátová, Zuzana. 2011. „Andrej Babiš: Korupce překročila únosnou mez“ *iHNed.cz*, 19. 9. 2011 (online). Dostupné z: <<https://archiv.ihned.cz/c1-52891140-andrej-babis-korupce-prekrocila-unosnou-mez>> (28. 4. 2018)

Kubík, Jiří. 2011. „Babiš se rozjíždí, chce vyhrát volby“ *iDNES.cz*, 26. 11. 2011 (online). Dostupné z: <https://zpravy.idnes.cz/babis-se-rozjizdi-chce-vyhrat-volby-d6r-domaci.aspx?c=A111125_215846_domaci_brd> (28. 4. 2018)

Kubík, Jiří. 2016. „Babiš potvrzuje spory s Teličkou: Na rozdíl od něj nemám zapotřebí pořádku někomu ostřelovat“ *seznamzpravy.cz*, 24. 11. 2016 (online). Dostupné z: <<https://www.seznamzpravy.cz/clanek/babis-potvrzuje-spory-s-telickou-narozdil-od-nej-nemam-zapotrebi-porad-nekoho-ostrelovat-3993>> (1. 5. 2018)

Kudláčková, Lucie. 2014. „Babišovy kandidáty do voleb lustruje bývalá manažerka z leasingové firmy“ *Aktualne.cz*, 3. 9. 2014 (online). Dostupné z: <<https://zpravy.aktualne.cz/denik-insider/babisovy-kandidaty-do-voleb-lustruje-byvala-manazerka-z-leasingove-firmy/r~i:insider:article:42859/>> (1. 5. 2018)

Lang, Václav. 2014. „Babišovo ANO chce spolupracovat s aliancí evropských liberálů“ *Novinky.cz*, 6. 3. 2014 (online). Dostupné z: <<https://www.novinky.cz/domaci/329589-babisovo-ano-chce-spolupracovat-s-alianci-evropskych-liberalu.html>> (29. 4. 2018)

Laudin, Radek. 2017. „Dozvídám se to od Babiše, říká o změnách lídrů šéf ANO na Vysočině“ *iDNES.cz*, 22. 6. 2017 (online). Dostupné z: <https://jihlava.idnes.cz/josef-kott-zmeny-na-krajske-kandidatce-ano-babis-ft2-/jihlava-zpravy.aspx?c=A170622_2334423_jihlava-zpravy_aku> (29. 4. 2018)

Laughland, John. 2001. *Znečištěný pramen: Nedemokratické počátky evropské ideje*. Praha: Prostor.

Lidové noviny. 2013. „Nevědí, s kým mají tu čest, stěžoval si Babiš na LN. Pak se omluvil“ *lidovky.cz*, 28. 6. 2013 (online). Dostupné z: <https://www.lidovky.cz/nevedi-s-kym-maji-tu-cest-stezoval-si-babis-na-ln-pak-se-omluvil-pbx-/zpravy-domov.aspx?c=A130628_173145_ln_domov_rak> (29. 4. 2018)

MediaGuru. 2012. „Babiš dokončil launch týdeníků 5+2, je jich milion“ *mediaguru.cz*, 26. 7. 2012 (online). Dostupné z: <<https://www.mediaguru.cz/clanky/2012/07/babis-dokoncil-launch-tydeniku-5-2-je-jich-milion/>> (29. 4. 2018)

Mortkowirz, Sigfried, Andrew, Gray. 2018. „Babiš to EU: If you think I'm bad, Czech out the other guy“ *politico.eu*, 30. 1. 2018 (online). Dostupné z: <<https://www.politico.eu/article/andrej-babis-to-eu-if-you-think-im-bad-czech-out-the-other-guy-migration-quotas-euroskepticism/>> (1. 5. 2018)

Mudde, Cas. 2000. *The Ideology of the Extreme Right*. Manchester: Manchester University Press.

Neumann, Ondřej. 2016. „Babišova mediální palebná síla. Podívejte se, o co ho chce připravit ČSSD“ *hlidacipes.org*, 17. 2. 2016 (online). Dostupné z: <<https://hlidacipes.org/babisova-medialni-palebna-sila-podivejte-se-o-co-ho-chce-pripravit-cssd/>> (29. 4. 2018)

Novinky.cz. 2014. „Eurovolby v Česku vyhrálo ANO“ *Novinky.cz*, 25. 5. 2014 (online). Dostupné z: <<https://www.novinky.cz/domaci/337291-eurovolby-v-cesku-vyhralo-ano.html>> (29. 4. 2018)

Novinky.cz. 2016. „Babiš: Referendum o vystoupení z EU by bylo pro Česko zničující“ *Novinky.cz*, 1. 7. 2016 (online). Dostupné z: <<https://www.novinky.cz/domaci/408182-babis-referendum-o-vystoupeni-z-eu-by-bylo-pro-cesko-znicujici.html>> (1. 5. 2018)

Novotný, Jan. 2017. „Babiš: Česko by nemělo přijímat euro ani se více integrovat v EU“ *euro.cz*, 14. 4. 2017 (online). Dostupné z: <<https://www.euro.cz/politika/babis-cesko-by-nemelo-prijimat-euro-ani-se-vice-integrovat-v-eu-1342322>> (1. 5. 2018)

Otto, Pavel. 2017. „ANO má vůdce: schválené stanovy hnutí jsou nedemokratické, tvrdí právník“ *e15.cz*, 28. 3. 2017 (online). Dostupné z: <<http://zpravy.e15.cz/domaci/politika/ano-ma-vudce-schvalene-stanovy-hnuti-jsou-nedemocraticke-tvrdi-pravnik-1330476>> (29. 4. 2018)

Palata. Luboš. 2017. „Trump to s Unií nemyslí dobře. Stejně jako Putin“ *Mladá Fronta Dnes*, 23. 1. 2017.

Pavec, Jan. 2016. „Jsme součástí EU, chce Telička vstítit lidem. Domlouvá i Babišovi“ *e15.cz*, 26. 11. 2016 (online). Dostupné z: <<http://zpravy.e15.cz/domaci/politika/jsme-soucasti-eu-chce-telicka-vstipit-lidem-domlouva-i-babisovi-1325873>> (1. 5. 2018)

Pokorný, Jakub. 2013. „ANO mění program za pochodu. Vylepšujeme, hájí změny Babiš“ *iDNES.cz*, 23. 10. 2013 (online). Dostupné z: <https://zpravy.idnes.cz/babisovo-ano-stale-meni-program-d35-/domaci.aspx?c=A131022_201923_domaci_zt> (28. 4. 2018)

Rádio Impuls. 2001. „Andrej Babiš: Do června budeme mít hotový politický program!“ *impuls.cz*, 8. 12. 2001 (online). Dostupné z: <<http://www.impuls.cz/clanky/2011/12/video-andrej-babis-do-cervna-budeme-mit-hotovy-politicky-program/>> (30. 4. 2018)

Ray, Leonard. 2007. „Validity of Measured Party Positions on European Integration: Assumptions, Approaches, and a Comparison of Alternative Measures“ *Electoral Studies* 26 (1), 11–22.

Reif, Karlheinz, Hermann, Schmitt. 1980. „Nine Second-Order National Elections – A Conceptual Framework for the Analysis of European Election Results“ *European Journal of Political Research*, 8 (1), 3–44.

Riishøj, Søren. 2007. „Europeanization and Euroscepticism: Experiences from Poland and the Czech Republic“ *Nationalities Papers* 35 (3) 503–535.

Rovenský, Jan. 2013. „Chci být ministrem financí, říká Andrej Babiš“ *Novinky.cz*, 14. 9. 2013 (online). Dostupné z: <<https://www.novinky.cz/domaci/313313-chci-byt-ministrem-financirika-andrej-babis.html>> (1. 5. 2018)

Skalický, Jaroslav. 2014. „Eurem se v Česku nebude platit dřív než za šest let, tvrdí Babiš“ *iROZHLAS.cz*, 3. 2. 2014 (online). Dostupné z: <<https://www.irozhlas.cz/node/5909691>> (1. 5. 2018)

Sněm ANO. 2015. „Sněm ANO schválil úpravy stanov, potvrzují silné postavení předsedy.“ *Denik.cz*, 1. 3. 2015 (online). Dostupné z: <http://www.denik.cz/z_domova/delegati-snemu-ano-dnes-schvalili-upravy-stanov-uskupeni-20150301.html> (28. 4. 2018)

Stauber, Jakub. 2015. „Organizační vývoj nových politických stran v České republice pohledem teorie institucionalizace“ *Acta Politologica* 7 (2), 133–155.

Stropnický, Martin. 2016. „Jak je to s "evropskou armádou"?“ *anobudelip.cz*, 26. 8. 2016 (online). Dostupné z: <<https://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/blogy/29965/jak-je-to-s-evropskou-armadou>> (1. 5. 2018)

Svobodová, Ivana. 2017. „Po stopách Bureše: StB ho měla za jednoho z nejspolehlivějších agentů, říká expert, který rekonstruoval Babišův případ“ *iHNed.cz*, 5. 11. 2017 (online). Dostupné z: <<https://domaci.ihned.cz/c1-65940450-po-stopach-burese-stb-ho-mela-za-jednoho-z-nejspolehlivejsich-agentu-rika-expert-ktery-rekonstruoval-babisuv-pripad>> (29. 4. 2018)

Szczerbiak, Aleks, Paul, Taggart. 2000. „Opposing Europe: Party Systems and Opposition to the Union, the Euro and Europeanisation“ *Sussex European Institute* (online, Pdf). Dostupné z: <<https://www.sussex.ac.uk/webteam/gateway/file.php?name=epern-working-paper-1.pdf&site=266>> (27. 4. 2015)

Szczerbiak, Aleks, Paul, Taggart. 2001. „Parties, Positions and Europe: Euroscepticism in the EU Candidate States of Central and Eastern Europe“ *Sussex European Institute* (online, Pdf). Dostupné z: <<https://www.sussex.ac.uk/webteam/gateway/file.php?name=sei-working-paper-no-46.pdf&site=266>> (27. 4. 2018)

Szczerbiak, Aleks, Paul, Taggart. 2002. „The Party Politics of Euroscepticism in EU Member State and Candidate States.“ *Sussex European Institute* (online; Pdf). Dostupné z: <<https://www.sussex.ac.uk/webteam/gateway/file.php?name=sei-working-paper-no51.pdf&site=266>> (11. 11. 2016)

Szczerbiak, Aleks, Paul, Taggart. 2003. „Theorising Party-Based Euroscepticism: Problem of Definition, Measurement and Causality.“ *Sussex European Institute* (online; Pdf). Dostupné z: <<https://www.sussex.ac.uk/webteam/gateway/file.php?name=seiworing-paper-no69.pdf&site=266>> (10. 11. 2016)

Ščeblykin, Kirill. 2016. „Andrej Babiš: Koupím si, co budu chtít. To není váš problém“ *student.e15.cz*, 27. 10. 2016 (online). Dostupné z: <<http://student.e15.cz/q-a/andrej-babis-koupim-si-co-budu-chtit-to-neni-vas-problem-1324632>> (1. 5. 2018)

Šídlová, Tereza. 2013. „Babiš hlásí novou posilu. Bývalý eurokomisař Telička mu dal přednost před Zemanem“ *iHNed.cz*, 29. 8. 2013 (online). Dostupné z:

<<https://ihned.cz/politika/c1-60515360-pavel-telicka-posilou-hnuti-andreje-babise>> (1. 5. 2018)

Šíma, Josef. 2003. „Sjednocování Evropy. O hledání evropské identity a zneužití myšlenky Evropy bez hranic“ *libinst.cz* (online, Pdf). Dostupné z: <http://libinst.cz/wp-content/uploads/2017/05/sima_evropa.pdf> (26. 4. 2018)

Šíma, Pavel, Marcela, Králíková. 2014. Volební kampaně 2013. Brno: Barrister & Principal.

Šulcová, Helena. 2016. „Pavel Telička ve Dvaceti minutách Radiožurnálu“ *rozhlas.cz*, 16. 9. 2016 (online). Dostupné z: <http://www.rozhlas.cz/radiozurnal/dvacetminut/_zprava/1651264> (1. 5. 2018)

Taggart, Paul. 1998. „A Touchstone of Dissent: Euroscepticism in Contemporary Western European Party Systems“ *European Journal of Political Research* 33 (3), 363–388.

Telička, Pavel. 2016. „Unie má ambice, ale vnitřně se názory liší“ *telicka.eu*, 20. 11. 2016 (online). Dostupné z: <<https://www.telicka.eu/cs/articles/detail/597>> (1. 5. 2018)

Telička, Pavel. 2018. „Jaké důsledky by měl pro Českou republiku odchod z Unie? Rozhodně nejde jen o obtížnější cestování“ *Aktualne.cz*, 7. 2. 2018 (online). Dostupné z: <<http://blog.aktualne.cz/blogy/pavel-telicka.php?itemid=30993>> (1. 5. 2018)

Tiersky, Ronald. 2001. Euro-skepticism: A Reader. Lanham: Rowman & Littlefield.

Usherwood, Simon. 2014. „Euroscepticism as a lever: Contesting European integration with ulterior motives“ *surrey.ac.uk* (online, Pdf). Dostupné z: <<http://epubs.surrey.ac.uk/808607/1/Euroscepticism%20as%20a%20lever%20%28Usherwood%29.pdf>> (25. 4. 2018)

Válková, Hana. 2012. „Babiš stanul v čele svého ANO 2011 a představil sedm zájemců o Senát“ *iDNES.cz*, 1. 8. 2012 (online). Dostupné z: <https://zpravy.idnes.cz/babis-v-cele-noveho-politickeho-hnuti-dwu-/domaci.aspx?c=A120801_125833_domaci_hv> (28. 4. 2018)

Zavřel, Filip. 2015. ANO 2011: strana typu firmy?. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova.

Zpěváčková, Barbora. 2016. „Brity chápu. Asi bych také hlasoval pro brexit, prohlásil Babiš“ *Novinky.cz*, 19. 9. 2016 (online). Dostupné z: <<https://www.novinky.cz/domaci/415130-brity-chapu-asi-bych-take-hlasoval-pro-brexit-prohlasil-babis.html>> (1. 5. 2018)

Abstrakt

Předmětem diplomové práce je postoj politického hnutí ANO 2011 k evropské integraci. Tento postoj je zkoumán analýzou stranických dokumentů a veřejných výroků čelních představitelů. V případě ANO 2011 byly jako čelní představitelé v oblasti evropské tematiky identifikováni předseda Hnutí Andrej Babiš a lídr kandidátky do Evropského parlamentu v roce 2014 P. Telička. Časově je práce ohraničena vznikem občanské iniciativy ANO 2011 a povolební situací po volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2017. Primárním cílem této práce byla analýza a typologizace postoje hnutí ANO 2011 k evropské integraci. Tento postoj je kategorizován pomocí šesti typologií stranického euroskepticismu. Sekundárním cílem práce je zpracování detailního a věcného přehledu typologií stranického euroskepticismu.

Práce je rozdělena do tří kapitol. První kapitola obsahuje konceptuálně-typologický rámec práce, ve kterém jsou popsány termíny euroskepticismus a stranický euroskepticismus. Dále tato kapitola popisuje celkem šest typologií stranického euroskepticismu a jejich krátké shrnutí. Druhá kapitola se zaměřuje na představení vývoje a specifík politické hnutí ANO 2011. Součástí této kapitoly je také aplikace stranického modelu strana-firma na Hnutí a komparace ANO 2011 s etablovanými parlamentními stranami. Obsahem třetí kapitoly je analýza volebních programů obsahující evropskou tematiku a výroků čelních představitelů ANO 2011. V rámci této části jsou zkoumány i zdroje euroskepticismu. Závěr třetí kapitoly je věnován typologizaci postoje Hnutí k evropské integraci.

Výsledkem práce je zařazení postoje ANO 2011 k evropské integraci do kategorií obsahující strany kritizující EU a požadující změnu jejích politik, ale podporující členství zejména z ekonomického hlediska. Analýza postoje Hnutí také poukázal na silnou pozici A. Babiše ve vedení ANO 2011 a jeho ústřední roli ve vyjadřování postoje Hnutí k evropské integraci.

Abstract

The subject of this master thesis is the position of the political movement ANO 2011 on the European integration. This position is researched by analysis of party documents and public statements of main representatives. In the case of ANO 2011, the chairman of the movement Andrej Babiš and the leader of the candidate list for elections to European Parliament Pavel Telička were identified as the main representatives of the party. Time-wise, the thesis is set between the creation of ANO 2011 and election to the Czech House of Deputies in 2017. The main goal of this thesis was to analyze and categorize party position of ANO 2011 on European integration. This position is categorized by using six typologies of party euroscepticism. The secondary goal of this work is to compile a detailed and factual overview of typologies of party euroscepticism.

The thesis is divided into three chapters. The first chapter contains the conceptual and typological framework of the thesis, in which the terms euroscepticism and party euroscepticism are described. Further, this chapter depicts six typologies of party euroscepticism and briefly summarizes them. The second chapter presents the development and specifics of ANO 2011. This chapter includes the application of party model business-party on the movement and comparison of ANO 2011 and other established Czech parliamentary parties. The content of the third chapter is the analysis of election programs containing European theme and public statements of the main representatives of ANO 2011. This chapter also examines sources of euroscepticism. The end of the chapter deals with the typologisation of the party position of ANO 2011 on European integration.

The result of the thesis is the categorization of the position of ANO 2011 on European integration into categories that contain political parties which criticize the EU. They demand change of its policies, but support the membership because of its economic benefits. The analysis of the party position of ANO 2011 showed strong leadership of A. Babiš in ANO 2011 and his main role in expressing the party position of ANO 2011 on European integration.